

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ
SURİYELİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ERİŞİMLERİ

Yekta İŞIK NERGİZ
115614037

Doç. Dr. Ulaş KARAN

İSTANBUL
2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İİİ
KISALTMALAR	V
TABLolar LİSTESİ.....	VI
ABSTRACT	Vİİ
ÖZET.....	Vİİİ
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
GENEL OLARAK GÖÇ VE MÜLTECİ OLGUSU	4
1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1.1.Göçmen Kavramı.....	4
1.1.2.Mülteci Kavramı.....	6
1.1.2.1.Uluslararası Mülteci Hukuku	10
1.1.2.2. Milletler Cemiyeti Dönemi	11
1.1.2.3. Türk Mevzuatında Mülteci Haklarının Gelişimi.....	12
1.1.3.Sığınmacı Kavramı	14
1.1.4.Geçici Koruma Kavramı	16
1.2. GÖÇÜN NEDENLERİ	19
1.3. GÖÇÜN SONUÇLARI.....	22
1.4. GÖÇ TÜRLERİ	23
1.4.1. Coğrafi Açıdan Göçler (İç-Dış Göç).....	23
1.4.2. Zaman Açısından Göçler (Sürekli-Geçici Göç)	26
1.4.3. İradî Açıdan Göçler (Zorunlu-Gönüllü Göç).....	27
1.4.4. Yoğunluk Açısından Göçler (Kitlesele-Bireysel Göç).....	29
1.4.5. Kanuni Açıdan Göçler (Düzenle-Düzensiz Göç)	31
İKİNCİ BÖLÜM	34
TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURİYELİLERİN DURUMU	34
2.1. SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE GELİŞ SERÜVENİ.....	34
2.2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN YASAL STATÜSÜ	37
2.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	37
2.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliği	40
2.3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN GENEL DURUMU	42
2.3.1. Genel Olarak.....	42

2.3.2. Nüfus Özellikleri.....	44
2.3.3. İllere Göre Dağılımları	46
2.3.4. Yaşam Koşulları	49
2.3.5. Hukuki Durumları	51
2.4. SURİYELİ GÖÇÜNÜN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	55
TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ	
SURİYELİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ERİŞİMLERİ	55
3.1. MÜLTECİLERİN ÇALIŞTIRILMASI İLE İLGİLİ ULUSLARARASI	
DÜZENLEMELER	55
3.2. MÜLTECİLERİN ÇALIŞTIRILMASI İLE İLGİLİ ULUSAL	
DÜZENLEMELER	60
3.3. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURİYELİLERİN	
TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ	62
3.4. İŞGÜCÜ PİYASASINDA MÜLTECİLER	65
3.5. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURİYELİLERİN İŞGÜCÜ	
PİYASASINA ERİŞİMİ	67
3.5.1. Suriyelilerin İstihdamı	67
3.5.2. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İş Gücü Piyasasına Katılmasının	
Hukuki Bağlamı.....	71
3.5.3. Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Girişine Yönelik Görüşler	74
3.5.4. Suriyelilerin Çalışma Hayatı.....	78
3.5.5. Suriyeli Kadınlar ve Çocukların İş gücü Piyasasındaki Yeri.....	80
3.6. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURİYELİLERİN İŞGÜCÜ	
PİYASASINA ETKİLERİ VE YAŞADIKLARI SORUNLAR	83
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR

- 1951 Cenevre Sözleşmesi :** Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme
- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AÇSHB:** Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- AET:** Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AFAD:** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
- AİHS:** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Bkz.:** Bakınız
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BMMYK:** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- C. :** Cilt
- GSYH:** Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
- IOM:** Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
- ILO:** Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
- KHK:** Kanun Hükmünde Kararname
- m. :** Madde
- R.G:** Resmi Gazete
- s. :** Sayfa
- S.:** Sayı
- SGK:** Sosyal Güvenlik Kurumu
- SNHR:** Suriye İnsan Hakları Ağı
- STK:** Sivil Toplum Kuruluşu
- UİK:** Uluslararası İşgücü Kanunu
- UNHCR:** United Nations High Commissioner for Refugees
- UNICEF:** Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Suriyelilerin Yıllara Göre Nüfus Yapısı.....	44
Tablo 2. Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Özellikleri.....	45
Tablo 3. Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyelilerin Sayısı.....	47
Tablo 4. Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı.....	48

ABSTRACT

Today, many negative situations such as ethnic conflicts, civil wars, unemployment, climate and environmental conditions force people to leave their settlements voluntarily or compulsorily. Today, millions of people are immigrants around the world. Situations that cause people to fall into this position may differ from country to country. However, in the last two centuries, it has been observed that the main reasons for migration movements are economic and political. Migration movements, which have a history as old as human history, are seen as an international problem that concerns all countries today.

The right to work is recognized as one of the most fundamental human rights within the scope of national and international regulations. The scope of the aforementioned right granted to foreigners may differ in terms of regulations according to national legislation. Especially the sudden population growth after forced migration and the employment of this population are important for the migration policies of countries. Each country makes its regulations regarding the right of foreigners to work based on the principle of sovereignty and compliance with international law. In addition, it can be seen that the right to work of foreigners is interpreted narrowly in some countries, and in some countries extremely liberal. The aim of the research is in line with legal regulations on the foreigners working procedures, to evaluate Syrian's working rights and accessing to the labor market in Turkey who are under temporary protection.

This study is basically about working rights of Syrians under temporary protection status and the opportunities given to them under this status. In the first part of the study, irregular migration and the phenomenon of refugees are discussed conceptually. In the second part, the principles regarding to participation of Syrians in the labor market and their legal right to work are discussed. In the third part, it is described that the situation of Syrians under temporary protection status in Turkey.

ÖZET

Bugün, dünyada milyonlarca insan çeşitli nedenlerle göçmen konumundadır. Etnik çatışmalar, iç savaşlar, terör olayları, işsizlik, iklim ve çevre şartları gibi pek çok olumsuz durum ya da insanların daha iyi yaşam koşullarına erişme arzusu, insanları gönüllü ya da zorunlu olarak yerleşim yerlerinden ayrılmaya itmektir. İnsanların bu konuma düşmesine neden olan durumlar ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Ancak son iki yüz yılda göç hareketlerinin temel nedeninin ekonomik ve siyasi nedenler olduğu görülmüştür. İnsanlık tarihi kadar eski bir tarihe sahip olan göç hareketleri, bütün ülkeleri ilgilendiren uluslararası bir sorun olarak görülmektedir.

Çalışma hakkı, ulusal ve uluslararası düzenlemeler kapsamında en temel insan haklarından birisi olarak kabul edilmektedir. Yabancılara tanınan söz konusu hakkın kapsamı ise ulusal mevzuatlardaki düzenlenişi itibariyle farklılık gösterebilmektedir. Özellikle zorunlu göç sonrası ortaya çıkan ani nüfus artışı ve bu nüfusun istihdam edilmesi, ülkelerin göç politikaları bakımından önemlidir. Her ülke, yabancıların çalışma hakkına ilişkin düzenlemeleri egemenlik ilkesine ve uluslararası hukuka uygun olma prensibine dayanarak gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra yabancıların çalışma haklarının bazı ülkelerde dar yorumlandığı, bazı ülkelerde ise aşırı özgürlükçü yorumlandığı da görülebilmektedir. Araştırmanın amacı, Türkiye'deki yabancıların çalışma usulleriyle ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde, Suriye'den gelen, geçici koruma statüsüne sahip yabancılara tanınan çalışma hakkının ve istihdama erişimlerinin değerlendirilmesidir.

Bu çalışmada temel olarak Türkiye'de geçici koruma statüsü altında olan Suriyelilerin çalışma hakları ve bu hak kapsamında onlara tanınan olanaklar incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde göç ve mültecilik olgusu, kavramsal olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılımları ve yasal olarak sahip oldukları çalışma hakkına ilişkin ilkeler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de geçici koruma statüsünde olan Suriyelilerin durumu açıklanmıştır.

GİRİŞ

Tarih boyunca Türkiye, doğu ile batı arasında önemli bir geçiş bölgesi olarak görülmüş ve bu nedenle devamlı surette doğudan batıya göçün etkisini üzerinde hissetmiştir. Göçlerin etkisiyle başa çıkmak için farklı politikalar izlemiş ve yasal düzenlemeler ortaya koymuştur. Göç güzergâhı üzerinde olması nedeniyle Türkiye, hem transit ülke olarak dolaylı şekilde hem de nihai ülke olarak tercih edilmek suretiyle göç hareketlerinden doğrudan doğruya etkilenmiştir.

2011 yılı sonrasında Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde Türkiye’ye zorunlu göç etmek durumunda kalan Suriyelilerin hukuki statüsüne ilişkin olarak uzun bir süre tartışma yaşandığı görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye, ilk başlarda Suriye’den gelenler için “misafir” kavramını kullanmış; ancak bu kavramın hukuken karşılığının ve alt yapısının olmaması nedeniyle çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun üzerine 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu¹ (“YUKK”) ve ardından 2014 yılında bu kanunun 91. maddesine dayanılarak Geçici Koruma Yönetmeliği² çıkarılmış ve kavramsal tartışmaların sonlandırılması amaçlanmıştır. İlgili Kanun ve Yönetmelik kapsamında Suriye’den ülkemize zorunlu kitlesel göç sonucunda gelenlerin hukuki statüleri ortaya konulmuştur. Buna göre Türkiye, iç savaş dolayısıyla Suriye’den gelenlere geçici koruma statüsü tanımış ve haklarını ilgili yasa ve yönetmeliklerle düzenlemiştir.

Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi³ (“1951 Cenevre Sözleşmesi”)’ne 1961 yılında 359 sayılı “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair

Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun” ile taraf olmuştur. Bu sözleşmede kendisine tanınan yetki çerçevesinde “mülteci” statüsüne coğrafi açıdan yaklaşmayı tercih etmiştir ve mültecilik statüsünü yalnızca Avrupa’dan

¹ R.G. 11.04.2013 – 28615.

² R.G. 22.10.2014- 29153.

³ R.G. 05.09.1961- 10898.

gelenlere tanıyacağını belirtmiş ve doğudan gelen göçmenlere bu statüyü tanımayacağını deklare etmiştir. Ancak özellikle Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'nin bu tavrı, uluslararası toplum tarafından eleştirilmiştir. Teoride yaşanan kargaşanın yanı sıra Suriye'den gelenlerin de mülteci statüsüne sahip olması gerektiği tartışılmıştır.

Kavramsal tartışmaların ötesinde somut olaya bakıldığında Suriye'de meydana gelen iç savaş sonucunda yaşanan kitlesel göç hareketi, dünya tarihindeki en büyük kitlesel hareketlerden birisi olarak kabul edilmektedir. 2011 yılından günümüze kadar yaklaşık 12 milyon Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalarak, günümüz itibariyle dünya genelindeki en büyük göç hareketini oluşturmuştur. 03.02.2021 itibariyle Türkiye'de de resmi kayıt işlemi yapılmış olan 3.650.496 Suriyeli yaşamaktadır⁴. Hukuki olarak Türkiye, ülkesindeki Suriyelileri mülteci kabul etmemekte ve yapılan düzenlemeler kapsamında "geçici korunan" olarak tanımlamaktadır.

Gelişmiş ülkeler bakımından ani nüfus artışına neden olan kitlesel göç hareketleri, belli oranda avantaj olarak görülmektedir. Zira gelişmiş ülkelerde iş gücü açığının kapatılması bakımından ülkeye gelen göçmenler önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Ekonomi üzerinde olumsuz etkilerinin yanı sıra, kontrol altına alınabilen göç hareketleri, ülkelerin iş gücü piyasalarını canlandırma bakımından son derece önemlidir.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere uzun bir süre Türkiye'de çalışma izni verilmemiştir. Bu nedenle nitelikli Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu, çalışma izni alabilecekleri batı ülkelerine gitmişlerdir. Ülkemizde kalan Suriyelilerin büyük bir kısmı ise eğitimsiz ve vasıfsız işçi olarak iş gücü piyasalarına dâhil olabilmişlerdir⁵. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin yasal olarak iş gücü piyasalarına erişimleri, YUKK, Uluslararası İşgücü Kanunu

⁴ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (Erişim Tarihi: 13.02.2021).

⁵ Arş. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK, Arş. Gör. Yusuf Erdem TUNÇ, "Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği", Ombudsman Akademik Dergisi, 2018, s.143.

(“UİK”)⁶ ve Geçici Koruma Yönetmeliği’ndeki hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir.

Geç de olsa yapılan yasal düzenlemeler neticesinde çalışma izni hakkına kavuşan Suriyeliler için söz konusu yasal düzenlemelerin etkinliği ve yeterliliği ise tartışmalıdır. Zira bu düzenlemeler kapsamında çalışma izni ile iş gücü piyasalarına katılan Suriyeli işçi sayısı, kayıt dışı çalışan Suriyeli işçi sayısının çok altındadır. 2017 yılı itibariyle, işgücüne katılan Suriyeli sayısının 940.921 olduğu ve bunların 862.039’u kayıt dışı çalıştığı belirtilmektedir⁷.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin kayıt dışı olarak çalıştıkları en yoğun sektörler; tekstil, imalat sanayii, inşaat ve tarım sektörleridir. Özellikle tarım sektörü bakımından kayıt dışı Suriyeli istihdamının mevsimlik iş gücü açığını kapatacak seviyeye yaklaştığı ifade edilmektedir⁸. Türkiye’de önemli ölçüdeki kayıt dışı çalışanın yanı sıra, söz konusu sektörlerde kayıt dışı istihdam edilen Suriyeliler de, pek çok sorun ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Her şeyden önce herhangi bir güvenceye sahip olmadan kayıt dışı çalışan Suriyeli işçiler, emeklerinin tam anlamıyla karşılığını alamadıklarını ve emek sömürüsü ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedirler⁹.

Bu çalışma ile geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin hukuki statülerinin ve iş gücü piyasasına erişimlerinin yasal çerçevesinin ne olduğu, söz konusu yasal düzenlemenin uygulamaya nasıl yansıdığı ve etkilerinin neler olduğu konularının incelenmesi amaçlanmıştır.

⁶ R.G. 13.08.2016 - 29800.

⁷ Luis Pinedo Caro, ILO Türkiye Ofisi, “Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler”, 2020, s.13.

⁸ Murat Erdoğan ve Can Ünver, “Türk iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri”, *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu*, Yayın no: 353, 2015, s. 61

⁹ İbrahim Kaya; Esra Yılmaz Eren, Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, SETA, 2015, s.60.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK GÖÇ VE MÜLTECİ OLGUSU

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1.Göçmen Kavramı

Göç kavramı, sosyal, siyasal, ekonomik ya da çevresel etkenlerden dolayı ortaya çıkan problemler karşısında göç eden kişilerin direncinin tükenmesiyle beraber aldıkları kararlar gerçekleşen nüfus hareketini karşılamaktadır. Göç olgusu insanlık tarihi bakımından çok eski bir olgudur. Eski zamanlarda göç olgusunun daha çok kitlesel olarak ortaya çıktığı görülmekte iken; günümüzde ise daha çok bireysel göç olgusunun yaşandığı görülmektedir. Bu durum, eski dönemlerde insanların yalnız yaşama becerisinin sınırlı olmasıyla açıklanmaktadır¹⁰.

Göçmen kavramı ise genel olarak ekonomik sebeplere dayanarak gönüllü surette ülkelerini terk eden ve başka ülkelere giriş yapan, o ülke mevzuatlarının kendilerine tanıdığı hak ve yetkileri kullanarak o ülkelerde yaşamını sürdüren kişileri karşılamaktadır¹¹.

Özellikle ekonomik açıdan zorluk yaşamaları veya sosyal şartların elverişsiz olması, insanları göç etmeye yöneltmektedir. Ekonomik nedenlerle göç eden göçmenler mültecilerden farklı uygulamalara tabi olabilmektedirler¹².

Göçmen, sosyal ve ekonomik yaşantısında kaybedeceği bir değer olmadığını karar vererek ülkesi ya da yaşamını sürdürdüğü bölgesini terk etmeyi gönüllü olarak kararlaştırmaktadır. Birleşmiş Milletler (“BM”), göçü gerçekleştiren kişilerin göç etme nedenlerine, göç için kullandıkları güzergâhlara, göçün düzenli veya düzensiz şekilde gerçekleştirilmesine, göçmenin gönüllü veya

¹⁰ Canan Öykü Dönmez Kara, “Türkiye’de Yabancıların Çalışma Hakkı: Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Durumu”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (2), 2016, s.156.

¹¹ Taşkın Deniz, “Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181: 175-204, 2014, s.178.

¹² Ziya Olcay, “Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 2012, s.232.

gönülsüz olmasına bakılmaksızın, yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden herkesin göçmen olduğunu ifade etmektedir¹³.

Göçmenler genel olarak buldukları ülkeden yasal yollarla ayrılmak suretiyle başka ülkelerde hayatlarını sürdürmeye başlamaktadırlar. Aynı şekilde göçmenler, genelde yeni ülkelere de yasal yollardan giriş yapmış kişilerdir. Göçmen kavramının İngilizcede iki kelimeyle ifade edildiği bilinmektedir. Bunlar; emigrant (bir yere göç etmiş olan kişi) ve immigrant (bir yerden göç etmiş olan kişi) sözcükleridir. Ülkemizdeki kullanımına bakıldığında ise göçmen kavramı; 1980 yılına kadar genel olarak Türk kökenli göçmenler için, 1980 sonrasında ise yabancı kökenli göçmenler için kullanılmaktadır¹⁴.

Dünya genelinde göç ve göçmen olgusu genel itibariyle olumsuz birer olgu olarak görülmektedir. Ülkelerdeki göçmen profillerine bakıldığında ise göçmenler, genelde ülkelerini ekonomik nedenlerden ötürü terk etmektedirler. Göç etmenin diğer bir yaygın nedeni ise daha iyi şartlarda eğitim görme arzusudur. Göç etme sebeplerinden bağımsız olarak ülkelerinden ayrılan göçmenler, asıl vatandaşı oldukları ülkelerin belli korumalarından faydalanmaya devam ederler¹⁵.

Göçmenlik statüsünde önemli olan husus, göç eden kişilerin göç ettikleri ülkelerde yerleşme niyetlerinin bulunmasıdır. Göçmen kabulü açısından her ülkenin iç düzenlemesi ile siyasi ve sosyal politikasına söz hakkı tanınmaktadır¹⁶.

Göçmen kavramının sığınmacı ve mülteci kavramlarını içerisinde barındırdığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra her göçmenin mülteci ya da sığınmacı olmadığı ileri sürülmektedir. Bu durumun açıklığa kavuşturulması için 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki hukuki tanımlamalar kapsamında mülteci kavramına yaklaşılması gerekmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre göçmen

¹³ Uluslararası Göç Hukuku, *Göç Terimleri Sözlüğü*, IOM, İkinci Baskı, No:31, Göçmen maddesi, s.37, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (Erişim Tarihi:02.01.2021).

¹⁴ Deniz, 2014, s.193

¹⁵ Olcay, 2012, s.232-233

¹⁶ Aysel Çelikel; Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 15. Baskı, Beta Basımevi, İstanbul, 2017, s.22.

ve mülteci kavramlarının “gönüllülük” ve “zorunluluk” esaslarına istinaden birbirinden ayrıldıkları görülmektedir. Ekonomik ve sosyal gelişimlerini güvenceye almak amacıyla gönüllü surette yaşadıkları ülkeleri terk eden kişiler, daha iyi bir hayat hedeflemektedirler¹⁷.

Avrupa Birliği (“AB”) ülkeleri tarafından, düzensiz göçün önlenmesi amacıyla uygulanan politikalar neticesinde yasa dışı yollardan göç edenlerin yasal yolları kullanmalarının sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra nitelikli göçmen kabulü doğrultusunda AB üyesi ülkelerin çeşitli politikalar yürüttükleri bilinmektedir. Söz konusu ülkeler, kendi vatandaşları tarafından çok fazla rağbet edilmeyen işlerde ucuz ve nitelikli göçmen işçileri ülkelerine daha kolay kabul etmektedirler. Bu haliyle ülkeler arasında işgücü hareketliliği yaşandığı belirtilmektedir¹⁸.

1.1.2.Mülteci Kavramı

Çağdaş mülteci düzenlemelerinin, İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasındaki dönemden ve ondan önceki dönem olan Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemden kalan göçmen krizlerine dayandığı bilinmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mülteci kavramının tanımına yer verilmiştir. Söz konusu tanıma göre mülteci; *“ırkı, dini, siyasi görüşleri ve cinsiyeti gibi sebeplerden ötürü zulüm göreceğini düşünerek, ülkesine geri dönmek istemeyen veya dönemeyen, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkenin hudutları dışında bulunan ve bu ülke korumasından yararlanamayan veya hâlihazırdaki korku dolayısıyla yararlanmak istemeyen kişidir”*¹⁹.

Mülteciler mevcut bir zaruret hali dolayısıyla ülkelerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Bu yüzden mültecilerin vatandaşlık haklarını kaybedip kaybetmediği hususunda menşe ülkeden bilgi alınması zordur ve ayrıldıkları

¹⁷ Olcay, 2012, s.232-234

¹⁸ Ayhan Gençler, “Avrupa Birliği’nin Göç Politikası”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 49. Kitap, Prof. Dr. Turan YAZGAN’a armağan Özel Sayısı, 2005, s.177.

¹⁹Cenevre’de 28 Temmuz 1951 Tarihinde İmzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun, Kanun No : 359, Kabul tarihi : 29/8/1961, m.1.

ülkenin diplomatik koruması altında değildirler. Dolayısıyla mültecilerin vatandaşlık hakkına sahip olmaları resmi bir konu olmasının yanı sıra, esasen mülteciler vatansız kişilere benzer bir statüye sahiptirler²⁰.

Mülteci ve sığınmacı konumuna düşmüş olan milyonlarca mağdurun muhafaza edilmesi amacıyla uluslararası koruyucu düzenlemeler çıkarılmıştır. Söz konusu düzenlemeler ile mültecilere ait hak ve yükümlülükler hükme bağlanmaya çalışılmıştır. Bu düzenlemelerle mülteciler, uluslararası hukuk kapsamında koruma altına alınırken, sığınmacılar ise egemen ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu yüzden egemen ülkeler, kendilerine yapılmış olan sığınma başvurularının kabulü ya da reddine ilişkin serbest biçimde hareket edebilmektedirler. Sığınmaya ilişkin başvuruları kabul edilmiş olan mültecilerin hukuki statülerinin değerlendirilmesi, uluslararası alanda kabul edilen anlaşmalara bağlıdır. Mülteci statüsünün kişilere ayrıcalıklı bir hak getirdiği ifade edilmektedir. Diğer yoksul kişilerin aksine mülteciler, maddi olarak yardım alan, iltica etme ve daimi yerleşim hakkı dâhil olmak üzere pek çok uluslararası yardımdan faydalanmaya hak kazanmış kişilerdir²¹.

Afrika'daki Mülteci Problemlerinin Özgül İlkelerini Belirten Sözleşme, aynı zamanda Mülteci Sözleşmesi veya 1969 Mülteci Sözleşmesi olarak da bilinmektedir. Buna göre; “*Kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde veya tamamında, dış kaynaklı saldırı, işgal, yabancı egemenliği veya kamusal düzenin ciddi düzeyde bozulmasına yol açacak vakalar neticesinde, menşe ülke veya vatandaşı olunan ülke dışındaki başka bir ülkede sığınmak maksadıyla daimi ikamet etmekte oldukları yeri terk etme durumunda kalan herkes*” mülteci olarak kabul edilmelidir²².

²⁰ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı)*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.11.

²¹ Murat Saraçlı, “Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010, s.61-62.

²² *Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*, OAU Convention, https://au.int/sites/default/files/treaties/36400-treaty-oau_convention_1963.pdf, (Erişim Tarihi:23.11.2020)

Mülteci kavramının genel itibariyle, katlanılması mümkün olmayan ölçüde ağır şartlardan kurtulmaya çalışan insanları karşıladığı ifade edilmektedir. Kaçmış olan bireylerin kaçtıkları menşe ülke, genelde o kişiler açısından risklidir. Söz konusu kaçışın en büyük sebebi, güvenlik ve özgürlüğe duyulan gereksinimdir²³.

Mülteci hakları bakımından ana kaynak olarak kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi²⁴, “*kendi ülkesi içerisinde zorunluluk arz eden nedenlerden ötürü yer değiştiren bütün bireylerin mülteci olarak kabul edilemeyeceğini*” vurgulamaktadır. 1951 Sözleşmesi’nde mültecilere ilişkin olarak kabul edilen genel ilkeler şunlardır:

- Geri gönderilmeme ilkesi; mültecilerin zulüm ya da zulüm tehlikesiyle terk ettikleri menşe ülkelerine iade edilmemesi gerekmektedir (m. 33).
- Ayrımcılık yasağı ilkesi; mültecilik bakımından bireylere sağlanan koruma, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bütün mültecilere eşit düzeyde uygulanmalıdır (m. 3).
- Uluslararası iş birliği ilkesi; sığınma hakkının verilmesinin bazı ülkeler bakımından ağır yük oluşturabileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla mülteci sorununun tatmin edici bir çözüme kavuşturulması, ancak uluslararası işbirliğiyle mümkündür (m. 35).
- Yasa dışı göçün cezalandırılmaması ilkesi; zulüm ya da zulüm tehlikesinden kaçmakta olan kişiler, menşe ülkelerini düzenli ya da yasal bir şekilde terk edemezler. Bu kişilerden yasal bir şekilde ülkeye giriş yapılması talep edilemez. Dolayısıyla yasa dışı yollarla ülkeye giriş yapan mültecilerin cezai sorumluluğu bulunmamaktadır (m. 31).

Mültecilerin göçe ilişkin kararlarında haklı korkularının rolünün çok etkili olduğu, göçmenlerin göç kararlarında ise korku faktörünün etkisinin az olduğu ve ekonomik sebeplerin etkisinin baskın olduğu savunulmaktadır. Göçmenler, kendi ülkelerinde kendilerine sağlanan vatandaşlık hakkından kaynaklanan korumadan

²³ Daniel Steinbock, *Interpreting The Refugee Definition*. Ucla Law Review 45, 1998, 733.

²⁴ Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun, Kanun No : 359, Kabul tarihi : 29/8/1961, m.3,m.31,m.33,m.35.

yararlanmaktadırlar. Bunun yanı sıra, söz konusu korumanın sosyal ve ekonomik bakımdan yeterli olmadığına kanaat getirerek göç ederler. Esasen devlet ile vatandaş arasındaki sadakat, güven, yardım ve korumadan kaynaklı bağlar, toplumun temelini de oluşturmakta olan bağlardır. Mültecilik durumunun ortaya çıkması halinde söz konusu bağlar kesilecektir. Söz konusu bağların kesildiğinin fiziki olarak belirtilerinin ise “zulüm” ve “yabancılaşma” olduğu belirtilmektedir. Bu iki durumun mülteci kavramının açıklanması bakımından yeterli oluşumlar olduğu kabul görmektedir²⁵.

Mültecilik bakımından zulüm ve yabancılaşma olgularının yeterli görülmesiyle birlikte mülteci statüsünün kazanılabilmesi için ev sahibi ülkenin yasal mevzuatına göre, belli koşulların da yerine getirilmesi gerekir. Söz konusu şartlar²⁶:

- Zulüm ya da zulüm tehlikesinin din, dil, ırk, belli bir sosyal yapıya tabiiyet veya siyasi düşünceden kaynaklanıyor olması gerekir.
- Bireyin menşe ülke dışında bulunma koşuluyla mültecilik başvurusu yaptığı sırada zulüm gördüğü ya da zulüm görme tehlikesinin olduğunu ileri sürdüğü ve vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülke dışında olması gerekmektedir.
- Kişinin menşe ülke himayesinden yoksun olması ya da bu himayeden faydalanmak istememesi veya menşe ülkeye geri dönememesi ya da dönmeyi istememesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (“BMMYK”), kişilerin uluslararası hukuk bakımından mülteci statüsünü kazanabilmeleri için gerekli olan şartların yanı sıra, kişilerin mülteci statüsünü kazanmasına engel olan şartları da belirtmektedir. Söz konusu şartlar²⁷:

- Kişinin menşe ülke korunmasından kendi isteğiyle tekrar yararlanmaya başlaması,

²⁵ Andrew E. Shacknove, Who is a Refugee?, Ethics, 95(2), 1985, s.274-277.

²⁶Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller, 1988, s.14-15.

²⁷ BMMYK, 1998, s.18-19

- Kişinin kaybetmiş olduğu vatandaşlık hakkını kendi iradesiyle yeniden kazanması,
- Kazanmış olduğu yeni milliyetin eski ülkenin desteği altında olan bir ülke olması,
- Zulüm ya da zulüm tehlikesi altında göç ettiği yeni ülkeden kendi iradesiyle ayrılmış olması,
- Sığınılan ülkede mülteci statüsünün kazanılmasının ardından, menşe ülkede ciddi bir siyasi suça bulaşmadığının anlaşılması,
- Mülteci statüsü, barışa ve insanlığa karşı işlenmiş suçlar ile savaş suçlarına karşı kişinin sergilemiş olduğu duruş için verilen bir statüdür. Menşe ülkenin söz konusu tutum ve davranışlarına karşı kişinin bu şekilde bir duruş sergilemediği anlaşılırsa o kişiye mültecilik statüsü verilmez.

Siyasi ya da sosyolojik olaylar karşısında başka ülkelere göç etmiş olan kişilere tanınan mültecilik hakkı, çevresel koşullar dolayısıyla yaşanan göçlerde, göç eden kişilere de tanınmaktadır. Hâlihazırdaki yaşam koşullarından, çevresel etkenler dolayısıyla ortaya çıkan bozulmaları gerekçe göstererek zorunlu olarak göç eden kişiler, “yaşamı tehdit eden şartlardan ötürü zorunlu olarak kaçan kişiler” olarak tanımlanırlar. Çevresel koşullardan ötürü göç eden kişilere mültecilik statüsünün tanınması, uygulamada çeşitli tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1.1.2.1.Uluslararası Mülteci Hukuku

Mültecilik konusu uluslararası anlamda ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelmiştir. Milletler Cemiyeti Dönemi içerisinde kurulmuş olan Hükümetler Arası Mülteciler Komitesinin üstlendiği görevler, daha sonra Uluslararası Mülteci Örgütüne devredilmiştir. Bu şekilde sürecin yeni bir boyut kazandığı ileri sürülmüştür. 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel

Kurulu'nda kabul edilmiş olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kapsamında sığınma hakkı, diğer temel insani hakların arasında kendisine yer bulmuştur²⁸.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise uluslararası mülteciler konusu yeniden gündeme taşınmış ve bu konu uluslararası bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Savaş sonrası Avrupa'da ortaya çıkan rejim değişiklikleri nedeniyle, yurdundan ayrılmak zorunda kalan ve devletin korumasından çıkan milyonlarca insan, korunma ve barınma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmışlardır. Uluslararası Mülteciler Teşkilatı ("IRO") 1948 ve 1951 tarihleri arasında etkin biçimde faaliyet göstermiş ve söz konusu sorunun çözülmesi için aktif bir rol üstlenmiştir. 1951 senesinde IRO, yerini BMMYK'ya bırakmıştır. BMMYK himayesine giren mültecilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi ile birlikte çeşitli haklara kavuşması sağlanmıştır.

1.1.2.2. Milletler Cemiyeti Dönemi

Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında 1921 yılında Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik Ofisi'ni kurmuştur. Bu ofis, başlangıçta Rus devrimi ile birlikte mülteci konumuna düşen insanlara yardım etmekle görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra mülteci konumuna düşenlere iş olanağı sağlanması da bu ofisin görevleri arasında kabul edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması sonucunda ülkesini terk etmek durumunda kalan insanlar için de söz konusu ofisin çeşitli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. 1938 yılında Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin atanması ile birlikte bu ofisin çalışmaları sonlanmıştır²⁹.

Milletler Cemiyeti döneminde evrensel bir "mülteci" tanımı yapılamadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle de genel bir mülteci politikası uygulamaya

²⁸ 7217 sayılı ve 27.05.1949 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. Nasih Sarp Ergüven; Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 2013, s.1016.

²⁹ Gil-Betts Loescher and James Alexander-Milner, "The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)", *Routledge*, Londra ve New York, 2008, s.8

konamamıştır. Koruma planları yalnızca belirli grupları kapsayacak biçimde uygulanmıştır³⁰.

Milletler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sürecinde başarısız görüldüğü için 1943 yılında yeni bir örgüt kurulması gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler adıyla kurulması öngörülen bu örgütün kuruluşu öncesinde savaş sırasında ülkelerini terk etmek zorunda kalan mültecilere yardım edilmesi için “Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi” adında bir birim oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletlerin kurulması sonrasında ise söz konusu birim, Uluslararası Mülteci Örgütü adıyla faaliyetlerini sürdürmüştür³¹.

1.1.2.3. Türk Mevzuatında Mülteci Haklarının Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana Anadolu toprakları, kitlesel nüfus hareketlerine ve yerinden edilen insanların sığınmalarına ev sahipliği yapmıştır. Bilhassa 1980’den sonra meydana gelen kitlesel göç hareketlerinin ülkemizi büyük ölçüde etkilediği görülmüştür. Günümüzde ise Türkiye, nüfus hareketleri bakımından bir geçiş ülkesi konumuna gelmiştir. Ülkeye sığınan insanların bir kısmı, ekonomik sebeplerle göç etmekte olan göçmenlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra sığınma hakkı talep eden insanların büyük bir kısmı doğu ile güney sınırlarımızdaki ülkelere çeşitli siyasi, ideolojik ya da etnik nedenlerle gelen insanlardan oluşmaktadır. Mart 2011’den itibaren Suriye’de başlayan iç savaş ve çatışma ortamı, ülkedeki milyonlarca insanın ülkemize ve batı ülkelerine göç etmesine neden olmuştur³².

Türkiye’de mültecilere ilişkin olarak ilk hukuki düzenleme 14 Haziran 1934 tarihinde 2510 Sayılı İskân Kanunu ile yapılmıştır. Esasen iskâna ilişkin çıkarılmış olan bu kanunun siyasi ve sosyal nitelikte bir kanun olduğu ifade edilmektedir. Kanun kapsamında mülteciler, ülkeye yerleşme maksadıyla değil, zorunluluk gereği geçici surette oturma amacıyla sığınan kişiler olarak

³⁰ Elif Uzun, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, Göç Araştırmaları Dergisi, s.64, 2016 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/648069>, (Erişim Tarihi:23.11.2020)

³¹ Loescher and Alexander-Milner, 2008, s.10.

³² Eda Bozbeyoğlu, “Mülteciler ve İnsan Hakları”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 2015, s.68.

tanımlanmışlardır³³. Ülkemizde mültecilere ilişkin diğer bir hukuki düzenleme de 5682 sayılı Pasaport Kanunu³⁴'dur. Söz konusu kanunun 4/4. maddesine göre mülteciler ve yabancıların, pasaportlarının olması veya olmamasından bağımsız olarak ülkeye kabulleri İçişleri Bakanlığı'nın kararına bağlıdır.

Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında 359 sayılı Kanun ile mülteciliğin belirlenmesine ilişkin coğrafi kısıtlama kavramı kabul edilmiş ve yalnızca Avrupa'dan Türkiye'ye gelmek suretiyle iltica talebinde bulunan kişilere mülteci statüsünün tanınacağı hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme, ülkenin coğrafi konumunun yarattığı çekinceler nedeniyle kabul edilmiş olan bir düzenleme olarak görülmektedir.

Türkiye, aynı şekilde 1 Temmuz 1968 tarih ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla³⁵ kabul edilen 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol (1967 Protokolü) kapsamında yalnızca Avrupa'dan gelen kişilere mültecilik statüsü tanıyacağı şeklindeki çekincesini sürdürmektedir. Bu nedenle Avrupa dışındaki başka bir ülkeden Türkiye'ye gelen kişilere mülteci statüsü verilmemektedir. Buna karşın BMMYK ve diğer uluslararası kuruluşların, Türkiye'deki kayıtlı sığınmacıları mülteci olarak kabul ettikleri görülmektedir³⁶.

Türkiye iç hukuku bakımından mültecilere yönelik hükümler içeren diğer bir düzenleme de 30 Kasım 1994 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan "*Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*"tir. Kısaca "1994 Yönetmeliği"³⁷ olarak tanımlanan bu yönetmelik, mevzuatta görülen boşluğun doldurulması amacıyla çıkarılmıştır. Söz konusu yönetmelik, 1951

³³ R.G. 21.6.1934 – 2733.

³⁴ R.G. 24.7.1950 – 7564.

³⁵ R.G. 05.08.1968 – 12968.

³⁶ Uğur Altun; Özgür Görel, "Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu", *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 311, 2016, s.13.

³⁷ R.G. 30.11.1994 – 22127.

Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü referans alınarak düzenlenmiştir. Bu yönetmelikle birlikte göç olgusu, daha geniş bir çerçeveye ele alınmaya başlanmıştır. Yönetmelikte mülteciler, sığınmacılar ve nüfus hareketlerine ilişkin hükümler yer almaktadır³⁸.

Süreç içerisinde, çağdaş standartları yakalamaktan uzak olan bu düzenlemelerin değiştirilerek AB'nin göç ve sığınma müktesebatına uyumlu hale getirilmesi amaçlarıyla YUKK çalışmalarına başlanmıştır³⁹.

Ayrıca Türkiye, AB üyeliği hedefi kapsamında yayınlamış olduğu 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilen Ulusal Program'da iltica meselesine de yer vererek özel bir "İltica Yasası" çıkarmayı taahhüt etmiştir⁴⁰.

Bu kapsamda 2014'te yürürlüğe giren YUKK ile mültecilerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin kapsamlı düzenlemelere gidilmiştir.

1.1.3.Sığınmacı Kavramı

Göçmen ve mülteci kavramlarından farklı olarak kullanılmakta olan diğer bir kavram da sığınmacı kavramıdır. Sığınmacı kavramı, genel itibariyle vatandaşı olduğu ülkeden farklı endişeler sebebiyle ayrılmak suretiyle başka bir ülkeye göç eden, ancak yasal statüsü henüz tespit edilememiş olan kişileri karşılamaktadır. Genellikle sığınmacıların buldukları ülkelerde kanuni ve uluslararası koruma arayışında oldukları görülmektedir. Yani sığınmacılar, sığınmış oldukları ülkelerde, özel kanuni düzenlemeler ile belirlenmiş olan ve geniş anlamda vatandaş ya da yabancı olmama biçiminde kuramsallaştırılan bir statüye sahiptir. Sığınmacı kavramı mülteci statüsünü almaya yönelik başvuruları hükümet veya BMMYK tarafından değerlendirilme sürecinde olan bireyler için kullanılmaktadır. Her ne kadar yasal statüleri resmi açıdan tanınmasa da sığınmacı konumundaki

³⁸ Ekşi, 2012, s.71

³⁹ Lami Bertan Tokuzlu; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme, s.1061 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229932> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)

⁴⁰ Kaya ve Yılmaz Eren, 2015, s.20.

kişilerin menşe ülkelerine zorla geri gönderilmesi mümkün değildir. Bu kişilerin hakları, sığınılan ülke tarafından korunması gerekli olan haklardır⁴¹.

Sığınılan ülke veya BMMYK tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde mülteci statüsüne sahip olmaya hak kazanan sığınmacıların uluslararası korumadan faydalanabilecekleri ve yardım alma hakkına sahip olabilecekleri öngörülmektedir. Bunun yanı sıra mülteci olmamakla beraber herhangi bir uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığı tespit edilen kişiler ise menşe ülkelere geri gönderileceklerdir⁴².

Sığınma sürecinin sığınan kişi ve sığınılan ülkeler bakımından son derece sorunlu yürüyen bir süreç olduğu söylenebilir. Zira sığınmacılar, genelde ekonomik, sosyal ve psikolojik bakımdan pek çok problemlerle karşı karşıya kalan kişilerdir⁴³.

Avrupa Birliği, bir üçüncü ülke vatandaşının Üye Devletlerden birinde yaptığı sığınma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devlet'in belirlenmesine ilişkin kriter ve mekanizmaların saptanması hakkındaki Dublin II Yönetmeliği'nin⁴⁴ 2. maddesine göre de sığınmacılar, sığınma maksadıyla başvuru yapmış olup başvuruları hakkında henüz kesin bir kararın verilmediği kişiler olarak tanımlanmaktadır. Sığınmacılar, genel olarak mültecilik statüsünü kazanmak ve bu statünün sağladığı haklara kavuşmak amacıyla hareket eden kişilerdir. Bu çerçevede her mültecinin ilk aşamada birer sığınmacı olduğu kabul edilmektedir.

İç hukuk düzenlemeleri kapsamında ise 1994 Yönetmeliği'nin 3. maddesinde sığınmacı kavramının tanımına yer verilmiştir. Bu çerçevede sığınmacı kavramı; Irk, din, milliyet, belirli bir sosyal yapıya üyelik ya da siyasi

⁴¹ Deniz, 2014, s.178-179

⁴² Uluslararası Göç Hukuku, *Göç Terimleri Sözlüğü*, İkinci Baskı No: 31, s.74, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2020).

⁴³ Ahmet Önal; Belma Keklik “Mülteci ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşadığı Sorunlar: Isparta İlinde Bir Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 2016, s.135

⁴⁴ Council Regulation (EC), No:343/2003, m.2-d, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003R0343>, (Erişim Tarihi:22.11.2020)

fikirleri sebebiyle ülkesinde takibata uğrayacağı endişesini taşıyan ve söz konusu haklı endişe doğrultusunda vatandaşı olduğu ülkeyi terk ederek o ülke korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya herhangi bir uyruğa sahip değilse ve önceden yerleşik durumda bulunduğu ülkenin dışındaysa o ülkeye geri dönmeyen ya da endişesi dolayısıyla geri dönmeyi istemeyen yabancıları ifade eder.

Ülkemizde 6458 sayılı YUKK'nın değiştirilen hükümleri çerçevesinde 123. maddeye göre sığınmacı kavramı değiştirilerek “şartlı mülteci” şeklinde revize edilmiştir. Sığınmacı statüsünün mülteci statüsünden farklı olarak uluslararası mülteci hukuku bakımından geçici bir statü şeklinde görüldüğü ifade edilmektedir. Devam eden süreçte yeterli koşulları taşımaları halinde sığınmacı olarak kabul edilen kişilerin mülteci statüsüne geçecekleri öngörülmektedir. Ancak bu kişiler, sığınmacı statüsüne sahip oldukları süre boyunca da sığınılan ülkenin hukuki korumasından faydalanacaklardır. Sığınmacı statüsüne ilişkin olarak ülkemiz iç hukuk düzenlemelerinde herhangi bir coğrafi kısıtlamanın olmadığı görülmektedir. Ancak Suriyelilerin sığınmacı statüsünden yararlanamadıkları bilinmektedir. Zira onlar için yasada özel bir düzenlemeye gidilmiş ve Suriyelilere sığınmacı statüsünün verilmeyeceği hükme bağlanmıştır⁴⁵.

1.1.4.Geçici Koruma Kavramı

Uluslararası alanda devletler tarafından gerçekleştirilen uygulamalara bakıldığında geçici koruma kavramının ilk olarak “geçici sığınma” ve “geçici iltica” gibi kavramlarla ifade edildiği görülmektedir. Söz konusu kavram ilk ortaya çıktığında geçici sığınma teriminin kullanılmasının karışıklığa yol açabileceği öngörülmüş ve bunun yerine geçici iltica kavramının kullanılmasının daha doğru olacağı ileri sürülmüştür⁴⁶.

⁴⁵ Aytül Uzun, “Günümüzün Sosyal Ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci Ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 2015, s.112-113.

⁴⁶ Elif Dalboy, “Türk Yabancılar Hukukunda Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020, s.21.

1956'da Avusturya'ya sığınmış olan Macar mülteciler, 1971'de Hindistan'a sığınmış olan Pakistanlı mülteciler ve 1975-1980 yılları arasında Güney Doğu Asya'dan; Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan gelen kişilere sağlanan hukuki koruma, bugünkü anlamda bilinen geçici koruma uygulamalarına örnektir. Söz konusu örneklerle bakıldığında bu göç hareketlerinin tamamının kitlesel akın neticesinde gerçekleşen sığınma durumları olduğu görülmektedir⁴⁷.

Geçici koruma statüsünün, göçe ilişkin öğretide kabul gören diğer kavramlardan daha sonra ortaya çıkan bir statü olduğu görülmektedir. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan kitlesel göç hareketi, bilhassa Doğu Avrupa'da ortaya çıkan çatışmalar neticesinde Avrupa'nın içlerine doğru ilerlemiştir. Bu süreçteki mağdurların bireysel olarak incelenmesi ve onlara mülteci statüsünün verilmesi imkânsız hale gelmiştir. Bu kapsamda söz konusu kişilere yeni bir hukuki statü tanınması zorunluluğu doğmuştur. Ülkemizde ise 1990'lı yıllardaki Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak'tan Türkiye'ye doğru yönelen kitlesel akın sonucunda geçici koruma gündeme gelmiştir⁴⁸. Özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında meydana gelen kitlesel göç hareketleri sebebiyle de söz konusu statünün önem kazandığı görülmektedir.

Geçici koruma, devletlerce 1951 Cenevre Sözleşmesi tarafından öngörülen yükümlülüklerden kurtulma maksadıyla bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu uygulama, kişisel değerlendirmelerin hemen hemen imkânsız olduğu acil sığınma durumlarında geri gönderilmeme ilkesinin işletilmesi bakımından da oldukça önemlidir. Böyle durumlarda geri gönderme yasağının bilhassa ülkeye kabul ile kalıcı çözüm bulma arasında bağdaştırıcı bir rol oynadığı ifade edilmektedir. BMMYK İcra Komitesi'nin de geçici koruma uygulamasını, uluslararası koruma sağlanması bakımından "esnek ve pragmatik bir yöntem" olarak değerlendirdiği görülmektedir⁴⁹.

⁴⁷Coles, G.J.L. "Temporary Refuge and the Large-Scale Influx of Refugees", Australian Yearbook of International Law, s. 193.

⁴⁸Bülent Çiçekli, Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara, 2014, s.314

⁴⁹Çiçekli, 2014, s.311.

AB bünyesinde gerçekleştirilmiş olan çalışmaların neticesinde çıkartılan AB Geçici Koruma Yönergesi⁵⁰ ile geçici koruma statüsü düzenlenmiştir. Bu yönergeye göre Geçici Koruma, üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkesine geri dönemeyen, yerinden edilmiş kişilerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi bulunması, özellikle sığınma sisteminin bu akınla, etkili işleyişi olumsuz yönde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına dair bir riskin varlığı halinde, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere sağlanan acil ve geçici korumadır.

Ülkemizde ise konuya ilişkin düzenleme, YUKK'un 91. maddesine dayanılarak çıkarılan ve 22.11.2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile yapılmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre geçici koruma; menşe ülkeden ayrılmak zorunda kalmış ve geri dönmesi mümkün görülmeyen, geçici ve acil surette korunmaya muhtaç durumda olan kitlesel olarak sınırlarımızı geçen ya da sınırlarımıza gelen ve haklarında kişisel olarak uluslararası koruma statüsüne ilişkin değerlendirme yapılamayan yabancılara sağlanan korumadır⁵¹.

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin hukuki konumu bu yönetmelik ile net bir biçimde belirlenmiştir. Buna göre 28.04.2011 tarihi itibarıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan hadiseler nedeniyle geçici korunma maksadıyla Suriye'den bireysel ya da kitlesel şekilde sınırlarımızı geçen ya da sınırlarımıza gelen Suriye vatandaşları ile vatansızların ve mültecilerin, uluslararası koruma başvurusu yapsalar dahi geçici koruma altına alınacakları hükme bağlanmıştır. Geçici koruma uygulanan süre zarfında, bireysel olarak uluslararası koruma başvurularının yapılması durumunda, söz konusu başvuruların işleme konulmayacağı ifade edilmektedir⁵².

Geçici koruma kapsamında ülkeye sığınan kişiler ülkelere geri gönderilemez ve insanlık dışı kötü muameleye tabi tutulamazlar. Öğretide geçici korumaya ilişkin üç temel faktörün ön plana çıktığı ifade edilmektedir. Bunlar;

⁵⁰ Council Directive (EC), No:2001/55/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32001L0055>, (Erişim Tarihi:23/11/2020).

⁵¹ R.G. 13.10.2014 - 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁵² Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, md.1.

- Açık sınır politikasının uygulanması,
- Geri gönderilmeme prensibinin uygulanması,
- Acil ve temel nitelikteki ihtiyaçların karşılanmasıdır⁵³.

1.2. GÖÇÜN NEDENLERİ

Siyaset bilimi, sosyoloji, demografi ve ekonomi gibi pek çok alanda yürütülmekte olan çalışmalara konu edilmiş göç olgusu, pek çok nedenden kaynaklanabilmektedir. Esasen göç, kişinin içinde bulunduğu olumsuz durumlardan kaçma ve göç edilecek ülkedeki fırsatları yakalama amacıyla yapılmaktadır. Savaş durumu, siyasi çalkantılar, eğitim ve daha iyi bir yaşama kavuşma gibi pek çok nedenle insanlar ülkelerinden göç edebilmektedirler.

Göçün nedenlerine ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde göç olgusuna neden olan en önemli faktörlerin ekonomik etkenler olduğu sonucuna varılabilir. Ancak göç olgusu kompleks bir yapıya sahip olduğundan söz konusu olgunun tek sebebi ekonomik sebepler şeklinde kısıtlanamaz. Zira ekonomik sebeplerin dışında pek çok sebeplerden ötürü insanlar göç edebilmektedirler⁵⁴. Esasen bireyleri göç etmek için pek çok sebebe sahip oldukları öngörülmektedir. Ancak genel itibarıyla menşe ülkelerde gerçekleşen siyasal ve ekonomik problemler, göç olgusu bakımından itici faktörler olarak değerlendirilmektedir. Göç edilen ülkelerde mevcut olan hayat standartları ve fırsatlar ise çekici faktörler olarak ele alınmaktadır⁵⁵.

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından içinde buldukları hayat koşullarına uyum sağlamaları gerekmektedir. Söz konusu koşulların başında, insanların fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması koşulu gelmektedir.

⁵³ Fatih Altun; Mehmet Birinci, “Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının Göç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu*, İstanbul, 2015, s.111.

⁵⁴ İbrahim Arslan; Yusuf Bozgeyik; Erdal Alancıoğlu, “Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep’teki Suriyeli Göçmenler Örneği”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3/4, 129-148. 2016, s.131.

⁵⁵ David Wilson; Jane Guskin, *The Politics of Immigration*, New York, 2017, s.27.

Esasen bireyler, belli bir gelir düzeyini yakalamak amacıyla çalışmaktadırlar. Bireylerin yaşadıkları yerde iş bulma konusunda güçlük çekmeleri durumunda ailelerinin geçimini sağlayamayacakları öngörülmektedir. Bu durumda bireyler, başka bir ülkeye ya da bölgeye göç etmek zorunda kalabilirler⁵⁶.

Literatürde göç olgusuna neden olan faktörler üç temel başlıkta toplanmaktadır. Bunlar; siyasi ve sosyal nedenler, ekonomik nedenler ve demografik nedenlerdir. Göç olgusuna neden olan siyasi ve sosyal nedenler şunlardır:

- Savaşlar, nüfus mübadeleleri, siyasi rejim değişiklikleri ve politik baskılar gibi olayların insan hayatı üzerinde derin etkiler bıraktığı bilinmektedir. Göç olgusu bakımından siyasi istikrarsızlıklar, ayrımcı politikalar, mübadele politikaları ve etnik farklılıkların önemli siyasi ve sosyal nedenler arasında görüldüğü ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra dünyayı gezme, çeşitli ülkelere ait kültürleri tanıma ve sosyal bakımdan statü sahibi olma arzuları da göç olgusunun nedenleri arasında kabul edilmektedir⁵⁷.
- Halkın iradesinin ülke yönetimine yansımaması, devletlerin egemenliklerinin başka devletlerin elinde olması, ülke yöneticilerinin kendi çıkarlarını koruma maksadıyla uyguladıkları baskıcı ve zorba tutumlar, vatandaşların ülke yönetiminden memnun olmaması, üst düzey yöneticilerin ülkenin kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda sömürmesi gibi yönetsel ve siyasi etkenler göç olgusunun başlamasında etkilidir⁵⁸.
- Eğitim ve sağlık alanında ülkenin geri kalması, adalet mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işlememesi, ülkede düşünce ve vicdan hürriyetinin

⁵⁶ Ayhan Akış; Akif Akkuş, “Güneydoğu Anadolu Projesi’nin Göçe Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 2003, s.531.

⁵⁷ Erol Kutlu, *Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye’den AT’ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1992, s.84.

⁵⁸ Hasan Memiş, “İç Savaş Nedeniyle Kilis’te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyoekonomik Algılar Üzerine Bir Araştırma”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 2015, s.102.

kısıtlanması, temel haklar konusunda ülkenin geri kalması ve yönetimin yozlaşması gibi etkenler göç olgusuna neden olmaktadır⁵⁹.

Göç olgusuna etki eden ekonomik nedenler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkedeki istihdam olanaklarının kısıtlı olması, milli gelirin düşük olması, işsizlik probleminin yaşanması, devletin ekonomik imkânlarının kısıtlı olması ya da bu imkânların verimli şekilde kullanılmaması ve sanayi yatırımlarına gerekli önemin verilmemesi durumunda göç olgusu ortaya çıkabilmektedir⁶⁰.
- Gelişmiş ülkelerin kendi vatandaşlarının çalışmayı çok fazla istemedikleri sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışacak işçiler ihtiyaç duyması ve gelişmemiş ülkelere genç işçi talebinde bulunması, göç olgusuna neden olan ekonomik sebepler arasında kabul edilmektedir⁶¹.
- Küreselleşme dolayısıyla gelişmiş ülkelerin üretim maliyetlerini düşürmek için az gelişmiş veya geri kalmış ülkelere ucuz işgücü sağladığı görülmektedir. Bu durum, göç eden kişi bakımından daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak olarak algılanmakta; göç edilen ülke açısından ise ucuz işgücü olarak değerlendirilmektedir⁶².

Göç olgusuna etki eden demografik nedenler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Az gelişmiş ya da geri kalmış ülkelerin nüfus artış hızının yüksek olması göç nedenleri arasında sayılmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerdeki makineye dayalı sanayinin güçlü ve dinamik bir yapıya sahip olmasının yanı sıra; bu ülkelerin nüfus yapılarının yaşlı nüfus ağırlıklı olması, söz konusu sanayi alanında çalışacak işgücü açığını doğurmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin genç ve dinamik nüfus yapısından faydalanmak istemektedirler. Bu durum, göç olgusunun demografik nedenlerinden biri olarak görülmektedir.

⁵⁹ Memiş, 2015, s.101.

⁶⁰ Memiş, 2015, s.101-102

⁶¹ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, İstanbul, 1996, s.681.

⁶² Zeynep Aksoy, "Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 2012, s.294.

1.3. GÖÇÜN SONUÇLARI

Öğretide göç olgusunun hem neden hem de bir sonuç olarak ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Bu kapsamda göçün ekonomik ve sosyal etkileşimler neticesinde meydana gelen bir olgu olduğu ifade edilmektedir. Toplumların tarihsel gelişimlerine bakıldığında bu durum net olarak görülebilir⁶³.

Göçmenler, göç ettikleri yerde ilk olarak iş bulma ve geçimlerini sağlama amacıyla hareket ederler. Ancak göç edenlerin çoğunluğunun vasıfsız olduğundan iş bulması zor olmaktadır. İş olanaklarının kısıtlı olduğu yerden iş olanaklarının fazla olduğu bir yere yapılan göçün her iki taraf açısından çeşitli avantajlar sağladığı ifade edilmektedir. Bu sayede iş olanağının fazla olduğu yerlerdeki işçi eksiği kapatılırken, iş olanaklarının kısıtlı olduğu bölgelerdeki işsiz nüfus oranı da düşecektir⁶⁴.

Göç neticesinde bireylerin yaşayacakları yerlerde konut sıkıntısının yaşanabileceği öngörülmektedir. Bu durum, o bölgede gecekonduların sorunlarının yaşanmasına ve çarpık kentleşmeye neden olabilmektedir. Ayrıca yoğun şekilde göç alan yerlerde nüfusun artmasına paralel olarak mahalli hizmetlerin sunumunda sıkıntılar yaşanabilmektedir⁶⁵.

Göç olgusu ile birlikte ortaya çıkan sonuçlar şunlardır⁶⁶.

- Göçten kaynaklı sağlık ve alt yapı hizmetleri ile eğitim hizmetlerinin sunulmasında aksamalar yaşanması,
- Göç dolayısıyla artan nüfusa bağlı olarak çarpık kentleşmenin ve gecekonduların sayılarının artması,

⁶³ Abdurrahman Yılmaz, "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkish Or Turkic*. Cilt: 9, Sayı:2, 2014, s.1693.

⁶⁴ Aslı Çakı, "Geçmişten Bugüne Türkiye'nin Göç Politikası Ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetimi", Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman, 2018, s.12-13.

⁶⁵ Şeyda Çapar Parsıoğlu, "Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Ekonomik Durumları: Kahramanmaraş Örneği", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, 2020, s.9.

⁶⁶ Yüksel Koçak; Elvan Terzi, "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:3, sayı 3, 2012, s.168.

- Nüfusun dağılımı konusunda ülke genelinde orantısızlık yaşanması,
- Göç alan yerlerde hızlı nüfus artışı yaşanması ile birlikte göç veren yerlerde hızlı şekilde nüfusun azalması,
- Göçlerin neticesinde sosyal ve kültürel alanlarda anlaşmazlıkların olmasıdır.

2011 yılında Suriye’de meydana gelen iç savaş sonrasında göç hareketleri başlamış, Türkiye de bu göç hareketlerinden büyük oranda etkilenmiştir. Suriye’de yaşanan iç savaştan kaçarak ülkemize göç edenlerin bir kısmı denetimli şekilde geçici konaklama merkezlerine alınmıştır. Ancak göç edenlerin büyük bir kısmı denetimsiz olarak ülke geneline dağılmışlardır. Merkezi idare, kitlesel göçün maliyet hesabını yaparken denetimli şekilde yerleştirilen kitleyi göz önünde bulundurmamıştır. Düzensiz şekilde ülke geneline dağılan göçmenlerin ülkeye maliyeti hesaba katılmamıştır. Göç edenlerin arasında kadınların ve çocukların oranının yüksek olması, toplumsal yaşamda yeni problemlerin yaşanmasına sebep olmuştur⁶⁷.

1.4. GÖÇ TÜRLERİ

1.4.1. Coğrafi Açıdan Göçler (İç-Dış Göç)

Coğrafi açıdan göçler, iç göçler ve dış göçler olarak ikiye ayrılmaktadır. İç göçler, yeni bir yerleşim yerine sahip olma maksadıyla ya da yeni bir yerleşim yerine sahip olmakla sonuçlanacak biçimde bireylerin kendi ülkelerinin bir bölgesinden yine kendi ülkelerinin başka bir bölgesine göç etmeleridir. İç göçler, çeşitli sebeplerden ötürü bireylerin yerleşik durumda oldukları ülkenin sınırları içerisinde yer değiştirmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Söz konusu göç hareketleri köylerden kentlere olabileceği gibi köylerden köylere ya da kentlerden kentlere şeklinde de gerçekleşebilmektedir. White ve Lindstrom iç göçlerin nüfus dağılımını, kentleşmeyi, büyükşehirlerin nüfus dağılımını, göç akışlarının

⁶⁷ Süleyman Ekici; Gökhan Tuncel, Birey ve Toplum, Cilt:5, Sayı:9, 2015, s.18.

yapılarını ve siyasal tartışmaları da beraberinde getirdiğini savunmaktadır⁶⁸. İç göçlerin siyasi olarak zaman içerisinde ilgi görmesinin nedenlerinden biri de kent nüfusunun büyüme oranlarının düşük seyretmesidir⁶⁹.

İç göçler bireylerin sağlık, eğitim ve ekonomik sebepler dolayısıyla ya da tabii afetler ile kişisel tercihler neticesinde ülke sınırları içerisinde yer değiştirmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu göç hareketleri, ülkelerin genel nüfus yapısı üzerinde etkili değildir. Yani iç göçler neticesinde ülkelerin nüfuslarında herhangi bir artış ya da azalış söz konusu değildir. Bunun yanı sıra iç göçler, ülkelerin bölgesel nüfus yoğunlukları üzerinde doğrudan etkilidir⁷⁰.

Ülkemizde iç göç olgusu, 1950 yılı sonrasında sanayileşmenin gelişmesiyle en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu kapsamda kırsalda yaşayan vatandaşlar, daha uygun şartlarda yaşamlarını sürdürmek ve daha iyi bir iş bulabilmek amacıyla köylerden kentlere göç etmeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra 1980'li yıllardan itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan insanların güvenlik ihtiyaçları, başka bölgelere göç etmelerine neden olmuştur⁷¹.

Göç olgusu yüzyıllardır gerçekleşmekte olan, içerik ve şekil bakımından devamlı surette değişikliklere uğrayan bir olgu olarak görülmektedir. Çevresel faktörlerin hızlı bir şekilde değişim göstermesi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, ülkeler arası göçlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu kapsamda ülkelerin arasında gerçekleştirilen göçler, dış göçler olarak adlandırılmaktadır⁷².

Dış göçler, bireylerin daimi ya da geçici surette bir başka ülkeye yerleşme amacıyla menşei oldukları ülkeler ya da mutlak yerleşim yeri olarak görülen ülkelere ayrılmaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda uluslararası bir

⁶⁸ J. Michael White; David Lindstrom, Hand Book Of Population, Internal Migration, 2005, s.312.

⁶⁹ Robert Lucas, "Internal Migration In Developing Countries", *Boston University: Elsevier Science B.V.*, 1997, s.724.

⁷⁰ Serdar Sağlam, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* (5), 2006, s.38.

⁷¹ Zeynep Eraldemir, "Türkiye'de Göç Sorunu, Göçlerin Sosyo-Ekonomik Yansımaları: İskenderun-Dört Yol Örneği", Mustafa Kemal Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay, 2013, s.11.

⁷² Cemile Ündücü; Melike Erdoğan; Özge Işık, "Avrupa'da Uluslararası Emeklilik Göçü ve Bütünleşme Kapsamında Yönetime Katılım Üzerine İnceleme", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7, 2009, s.162.

sınır aşımının söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Dış göçler kapsamında bireyler, çeşitli nedenlerden ötürü (barınma, istihdam, özgürlük, altyapı, sağlık vb.) ikamet ettikleri ülkelerin sınırları dışına çıkarlar. Dış göçler, uluslararası ve ulus aşırı göçler olarak da ifade edilebilmektedir. Dış göç olgusu ile birlikte bireylerin ikamet ettikleri ülkeler, göç ettikleri ülkeler ve göçmenler; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. pek çok faktörlerden etkilenirler.

Daha önceki dönemlerde ortaya çıktığı bilinmekle birlikte, dış göç hareketlerinin öğretilerde ilk olarak etkin biçimde kullanılması sömürge faaliyetlerinin yoğun şekilde yaşandığı döneme denk gelmektedir. 15. Yüzyılın ortalarında sömürgecilik faaliyetlerinin artmasıyla beraber gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duydukları iş gücünü köle ticareti vasıtasıyla karşılamaya çalıştıkları görülmüştür. Afrika kıtasının farklı bölgelerine, sömürge sahalarına gönderilmiş olan siyahiler, bu kıtanın en büyük ihraç ürünü haline gelmiştir⁷³.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında ise Batı, hızlı bir şekilde kalkınma hamlelerine girişmiştir. Bu dönemde Batılı büyük devletler, bilimsel gelişmelere paralel olarak nitelikli işgücüne ve bilhassa bilim insanlarına ihtiyaç duymuşlardır. İşçi sınıfının göçü, yerini elit tabakanın göçüne bırakmıştır. Bu durumun göç edilen ülke ekonomilerinin gelişmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir. Ancak bu durumun, dış göç sonunda nitelikli vatandaşlarını kaybeden menşe ülkelerin gelişimlerini olumsuz etkilediği ileri sürülmektedir. Menşe ülkelerce eğitim maliyetleri karşılanan ve yetişmeleri için maddi anlamda kendilerine yatırım yapılan bireyler, menşe ülkeler yerine göç ettikleri ülkelerin gelişimine katkı sağlamışlardır⁷⁴.

2010 sonrası dönemde dış göç hareketlerinin temel nedenini siyasi çalkantılar oluşturmuştur. 2010'da Arap coğrafyasında başlayan halk ayaklanmaları, bölgenin siyasi ve sosyal bakımdan karışmasına ve bu bölgedeki bazı ülkelerde iç çatışmaların başlamasına neden olmuştur. 2014 yılına kadar Tunus başta olmak üzere Libya, Mısır, Yemen ve Suriye'de sivil ayaklanmalar

⁷³ Yılmaz, 2014, s.1687.

⁷⁴ Berrak Kurtuluş, Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s.176.

başlamıştır. Söz konusu çatışmalar neticesinde özellikle Suriye’de o tarihten itibaren büyük bir dış göç hareketi başlamıştır. Türkiye de söz konusu göç hareketinden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir⁷⁵.

1.4.2. Zaman Açısından Göçler (Sürekli-Geçici Göç)

Zaman bakımından göçler genel olarak sürekli göçler ve geçici göçler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu kapsamda sürekli göçler, bireylerin hayatlarını sürdürdükleri bölgelerden başka bölgelere, kalıcı olmak kaydıyla ve oralarda yerleşmek maksadıyla yapmış oldukları göç faaliyetleridir. Sürekli göçler, daimî surette yapılmış olan göç hareketleri olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu göç neticesinde göçmenlerin menşe ülkelerine bir daha kalıcı olarak geri dönmeyecekleri öngörülmektedir. Sürekli göçler iradi olarak yapılabileceği gibi zorunlu olarak da yapılabilmektedir⁷⁶.

Geçici göç ise genel itibariyle belli bir süre zarfında vasıflı veya vasıfsız kişilerin başka bir bölge ya da başka bir ülkede kalmak amacıyla gerçekleştirdikleri göçtür. Geçici göçmenlerin menşe ülkelerine ya da ayrıldıkları bölgelerine geri dönme eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Göçmenler, gidiş amaçları sona erdikten sonra daha önce ikamet ettikleri yere dönüş yaparlar. Geçici ve döngüsel göç politikaları kapsamında göç eden işçiler, menşe ülke ve gidilen ülke arasında serbestçe gidip gelebilirler. Söz konusu göç türünün genel itibariyle mevsimlik işlerde veya ülke dışında belirli süreli iş sözleşmeleri çerçevesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra eğitim amacıyla yurt dışına çıkmış olan ve eğitim sürelerinin bitmesiyle birlikte ülkelerine geri dönen öğrenciler ve stajyerler süreli göçmen kategorisine dâhil edilebilir⁷⁷.

⁷⁵ Michele Tuccio; Jackline Wahba; Bachir Hamdouch, “International Migration: Driver Of Political and Social Change?”, *The Institute For The Study Of Labor (IZA)*, 1-44, Germany, 2016, s.2.

⁷⁶ Sergen Gürsoy, “Göçmenlerin Çalışma Yaşamına Katılımı: Suriyeli Göçmenler Örneği”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2019, s.16.

⁷⁷ Joyce Chen; Katrina Kosec; Valeri Mueller, “Temporary and Permanent Migrant Selection: Theory and Evidence Of Ability-Search Cost Dynamics”, *SSRN Electronic Journal*, IZA, 1-40, 2016, s.1.

BM'ye göre ise geçici göç, minimum üç ay süreyle mutlak meskenin olduğu adresin terk edilerek başka bir ülkeye gidilmesiyle ilgilidir. Yine BM'ye göre tıbbi ziyaretler de dâhil olmak üzere yabancı kişilerin minimum üç ay süreyle ülkede kalması ve bir yılı geçmeyecek şekilde menşee ülkenin terk edilmesine geçici göç denilmektedir⁷⁸.

Geçici göç kapsamında değerlendirilen mevsimlik göç, kişilerin yılın belli zamanlarında buldukları yerden gezme, dinlenme ve çalışma gibi nedenlerden ötürü bir süreliğine başka bir yere gitmeleri ve orada kalmaları anlamına gelmektedir. Mevsimlik göçler genel itibariyle bahar ve yaz aylarında kendisini göstermektedir. Zira özellikle tarım sektöründe bu dönemde ortaya çıkan mevsimlik işçi ihtiyacının büyük bir bölümü, mevsimlik göçlerle karşılanmaktadır. Karadeniz Bölgesinde fındık ve çay işçiliği, Çukurova Yöresinde pamuk işçiliği mevsimlik göçlere örnek olarak verilebilir. Mevsimlik göçlerde göç edilen yerleşim yerleri açısından ciddi anlamda bir sosyal değişim yaşanmaz. Zira göçmenler, göç edilen yerde kısa bir süre kaldıkları için bu bölgenin sosyal yapısı üzerindeki etkileri de sınırlıdır⁷⁹.

1.4.3. İradi Açıldan Göçler (Zorunlu-Gönüllü Göç)

Bireylerin iradeleri doğrultusunda ise göç olgusu, zorunlu göç ve gönüllü göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu göç, kişilerin yerleşik durumda oldukları mekânları savaş, siyasi kargaşa veya tabii afet gibi durumlar karşısında kendi isteklerinin dışında terk etmek zorunda kalmalarıdır⁸⁰. Uluslararası Göç Örgütü("IOM") ise zorunlu göç kavramını; "Bir ülkenin hukuki koruması altında olan kişi ya da grupların devlet politikası kapsamında kendi düzenli yerleşim yerlerinden başka bir yere taşınması veya gönüllülük esasına dayanmadan gerçekleşen göç" şeklinde tanımlamaktadır⁸¹.

⁷⁸ Birleşmiş Milletler Göç Raporu, 2008, s.6.

⁷⁹ Suat Tüfekçi, "Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2002, s.15.

⁸⁰ Mustafa Gündüz; Nalan Yetim, "Terör ve Göç", *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1997, s.110.

⁸¹ Çiçekli, 2014, s.75

Zorunlu şekilde göç etmek durumunda kalan kişi veya gruplar, göç ettikleri ülkelerde ya da göç güzergâhında karşılaştıkları problemler sebebiyle uluslararası insan hakları sorunu olarak da görülmektedirler. Bu kapsamda uluslararası hukuk bakımından konunun ele alınmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır⁸². Ayrıca zorunlu göçlerin sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerden ötürü devlet yaptırımlarının bir sonucu olarak da ortaya çıkabileceği dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla zorunlu göç olgusu, hem ulusal hem uluslararası alanda önemli sonuçlar doğuran bir olgu olarak ele alınmalıdır. Zorunlu göçün sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanda hem menşe ülke hem de göç edilen ülke üzerinde etkilerinin olduğu açıktır⁸³.

Tarih boyunca çok farklı sebep ve şekillerde zorunlu göç hareketlerinin yaşandığı görülmüştür. Bu kapsamda insanlar, zaman içerisinde iklim değişiklikleri, güvenlik ve barınma ihtiyaçları, kıtlık, doğal afet gibi pek çok nedenle zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmışlardır. Günümüzde ise zorunlu göç hareketlerinin coğrafi problemler, savaş, iç çatışmalar ve iklimsel şartlar gibi nedenlerin yanı sıra eğitim, kültür, siyaset, sağlık, din ve sanayileşme gibi etkenlerden ötürü de gerçekleşebildiği görülmektedir. Genel itibariyle insanlık tarihine bakıldığında ise zorunlu göçe neden olan en önemli etkenin savaşlar olduğu dikkat çekmektedir. Dünya savaşlarının ve daha sonraki süreçte yaşanan soğuk savaşların ülkeler arasındaki zorunlu göçü tetiklediği ifade edilmektedir⁸⁴.

Zorunlu göç olgusunun göç eden toplumlar bakımından hızlı gelişen ve beklenmedik biçimde ortaya çıkan bir olgu olduğu ifade edilmektedir. Zorunlu göçler, kişilerin sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Söz konusu problemlerin dışında göçmenler, göç edilen ülkelerde kendilerini bekleyen hukuki öngörülemez olma

⁸² Belkis Kümbetoğlu, “Göçmenlik, mültecilik, yeni bir yaşam ve sonrası, Toplum ve Göç”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*. Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 1997, s.271.

⁸³ Ahmet İçduygu; Turgay Ünalın, Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.38.

⁸⁴ Buket Akıncı; Ahmet Nergiz; Ercan Gedik, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme, Göç ve Toplumsal Kabul”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 2015, s.60-61.

durumuyla da mücadele etmek zorundadırlar. Bu durum, göç eden kişilerin temel haklarının korunması bakımından önemlidir⁸⁵.

Gönüllü göç ise kişilerin rasyonel bir biçimde yaptıkları değerlendirmeler neticesinde kendi kararları ve kendi rızaları doğrultusunda yaşadıkları yerleşim yerini terk etmeleridir. Bireyleri gönüllü olarak göç etmesine neden olan ana etken yaşam kalitelerini yükseltme beklentileridir. Bilhassa yaşadıkları ülkelerde iş olanaklarının kısıtlı olması ya da çalışılan işten hoşnut olunmaması, bireylerin yaşadıkları yeri terk ederek farklı bölgelerde iş aramasına neden olmaktadır. Bu bağlamda işçi göçü ya da işgücü göçünün gönüllü göçe örnek verilmesi mümkündür. Ayrıca bireylerin daha iyi bir hayata kavuşma amacıyla kendi istek ve iradeleriyle yapmış oldukları uluslararası göçler ile köyden kente yapılan göçlerin de gönüllü göç kapsamında değerlendirildiği bilinmektedir. Gönüllü göç kapsamında göç eden bireyler, göç edilen ülke ya da bölgenin çekici yanlarını dikkate alarak göç etmektedirler⁸⁶.

Gönüllü göç hareketleri, genel olarak göç eden kişilerin nitelikleri açısından farklılık göstermektedir. Eğitim hayatı süresince yetişmesi için kendisine kaynak ayırılmış, ülkede bulunan sermayenin önemli bir kısmını oluşturan kalifiye işgücünün göçüne beyin göçü denilmektedir. Beyin göçü, öğretilen gönüllü göç kapsamına dâhil edilmektedir. Ayrıca göç edilen ülkelerdeki değerlendirme kriterlerine kapsamında nitelikli görülmeyen işçilerin göçünün de gönüllü göç kapsamında olduğu bilinmektedir⁸⁷.

1.4.4. Yoğunluk Açısından Göçler (Kitlesele-Bireysel Göç)

Göç olgusu kişilerin veya grupların içerisinde buldukları kapsam bakımından kitlesele göç ve bireysel göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Kitlesele göç, insan topluluklarının farklı sebeplerden ötürü ülkeler ya da bölgeler arasında yer değiştirmesidir. Kitlesele göç hareketlerinde bireylerin salt biçimde kendileri ya da ailelerinin göç etmesinden ziyade içinde buldukları topluluğun göç hareketine

⁸⁵ Mehmet Cem Şahin; Salih Aydemir, “Zorunlu-Kitlesele Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım:Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği”. *Dini Araştırmalar*, 21, 2018, s.127.

⁸⁶ Ekici ve Tuncel, 2015, s.13.

⁸⁷ Yılmaz, 2014, s.1687.

girişmesi gerekmektedir. Kitlesele göç hareketleri yalnızca ülkeler ya da bölgeler arasındaki ücret farklılıklarından dolayı ortaya çıkmamaktadır. Bunun yanı sıra sosyologlar tarafından itme-çekme etkenleri olarak tanımlanan faktörler de kitlesele göç hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir⁸⁸.

Kitlesele göç hareketleri sonucunda göç alan ülkelerin altyapıları söz konusu göçün ekonomik maliyetini karşılayabilecek düzeyde ise bu kitlenin o ülkeler açısından ekonomik kazanç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Zira göçmenler, pek çok ülkede örneğine rastlandığı üzere göç edilen ülkedeki işçilerin çalışmak istemedikleri ya da çalışmakta zorlandıkları işlerde çalışarak ülke ekonomilerine katkı sağlamaktadırlar. Böylece göçmenler, çalışma koşullarının zorlaştığı işler açısından (madencilik, inşaat, dericilik vb.) yerli işçiler karşısında ikame işçi olarak görülürler. Bu anlamda kitlesele göçün Amerikan ekonomisinin inşasında önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır⁸⁹.

Tarih boyunca Anadolu coğrafyası da sosyal, siyasal, ekonomik, iklimsel ve dini sebepler dolayısıyla pek çok kitlesele göç hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi ile başlayarak günümüze kadar gelen süreçte 1980’li yıllarda Bulgaristan, 1990’lı yıllarda eski Yugoslavya, birinci ve ikinci körfez savaşı dönemlerinde Irak, 2011 yılı itibarıyla de Suriye olmak üzere çeşitli ülkelerden ülkemize kitlesele göç hareketleri yaşanmıştır⁹⁰. Suriye’de çıkan iç savaş neticesinde yaklaşık 15 milyon kişinin iç ve dış göç hareketlerine giriştiği bilinmektedir. Ülkemiz de Suriye ile sınır komşusu olması ve uygulanan açık kapı politikası nedeniyle bu göç hareketinden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir.

Bireysel göç ise insanların kişisel olarak ya da aileleri ile beraber giriştikleri göç faaliyetleridir. Kitlesele göç hareketlerinin aksine bireysel göçler, genel itibarıyla kişilerin kendilerince finanse edilmektedir. Ancak bireysel göçlerde bireylerin, örgütlerin ya da devletlerin desteği neticesinde de göç

⁸⁸ Masood Gheasi; Peter Nijkamp, “A Brief Overview Of International Migration Motives and Impacts, With Specific Reference To FDI”, *Economies*, 5(3), 2017, s.3.

⁸⁹ Yannay Spitzer, *The Dynamics Of Mass Migration*, 79, 2014, s.2.

⁹⁰ Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, Güncellenmiş 5. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020, s.148.

edilebildiği görülmektedir⁹¹. Bireysel göçler, sayı olarak düşük yoğunluğa sahip olan kişiler ya da aileleri tarafından belli sebeplerden ötürü karar verilen göç işlemleri olarak değerlendirilmektedir.

1.4.5. Kanuni Açıdan Göçler (Düzenli-Düzensiz Göç)

Kanuni bakımdan göçler düzenli ve düzensiz göçler olarak ikiye ayrılmaktadır. Düzenli göç, göçmenlik durumunun hukuki bir dayanağa sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kapsamda düzenli göç, bireylerin belli nedenlerden ötürü kendi ülkelerinden çıkarak hayatlarını başka ülkelerde devam ettirmek amacıyla gerçekleştirdikleri yasal zemini olan faaliyetlerdir. Düzenli göç hareketinde en temel esas, yasalara bağlı kalınmasıdır. Söz konusu göç türünde insanlar, gittikleri ülkelerin mevzuatlarına göre o ülkelere giriş yapmıştır. Bunun yanı sıra düzenli göçmenler, nihai hedeflerine uygun biçimde gerekli izinleri almalarının ardından o ülkelere yerleşmişlerdir. Alınmış olan bu izinlerin arasında yerleşim izni, yasal çalışma izni ve eğitim izni yer almaktadır. Bu izinler, yurt dışından gelmekte olan bireylere hukuki bakımdan birtakım haklar sunmaktadır⁹².

Düzenli göç kavramı YUKK kapsamında ele alınmıştır. İlgili Kanunun 3/1. maddesine göre düzenli göç, yabancı şahısların kanuni yollarla ülkeye giriş yapmasını, ülkede kalmasını ve ülkeden çıkmasını ifade eder. İlgili kanun bakımından düzenli göçte, göçün kanuni yollardan faydalanılarak ve yasal düzenlemelere uyularak gerçekleştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Türkiye’de ikamet etmelerine ve çalışmalarına ilişkin yasal düzenlemeler yine YUKK’da ve UİK’de yer almaktadır.

Uluslararası düzeyde, düzenli ve yasal göçün teşvik edilmesi kapsamında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiş olan 19.09.2016 tarihli New York Deklarasyonu⁹³, hareket halindeki kişilere sağlanan korumanın güçlendirilmesi bakımından önemli bir adım olarak görülmektedir. Yine BM

⁹¹ Göç Terimleri Sözlüğü, 2009.

⁹² Murat Urk, “Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları”, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s.9.

⁹³ New York Declaration for Refugees and Migrants, UN, 2016, https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/1, (Erişim Tarihi:23.11.2020).

Genel Kurulu, bu deklarasyonun kabul edilmesiyle birlikte güvenli, düzenli ve güvenli göçün sağlanması amacıyla küresel mutabakat yapılmasını kararlaştırmıştır. 2018 yılında, güvenli, düzgün ve düzenli göç amacına yönelik olarak yapılan Küresel Göç Mutabakatı⁹⁴ BM himayesinde hazırlanan, uluslararası göçün tüm boyutlarını bütünsel ve kapsamlı bir şekilde kapsayan ilk hükümetler arası müzakere anlaşmasıdır.

Düzensiz göç ise mevzuata aykırı şekilde ülkeye giriş yapma, o ülkede hukuksuz olarak kalma ya da kanuni olarak kendisine tanınan zaman içerisinde o ülkeden ayrılmama şeklinde tanımlanmaktadır. Düzensiz göçün amaç, transit ve odak ülkeler açısından ayrı ayrı analiz edilmesi gerekmektedir. Düzensiz göçte seçilmiş olan ülke bakımından, ülkeye yasa dışı yol ve yöntemlerle giriş yapan ya da yasal yollardan girmesine rağmen kendisine tanınan yasal sürede ülkeden ayrılmayan kişiler, düzensiz göçmen olarak sınıflandırılmaktadır. Geçiş ülkeleri bakımından ise yaşanan ülkeden, yaşamak istenilen ülkelere ulaşılması amacıyla geçiş ülkelerinin transit ülke olarak kullanılması ve bu ülkelere yasal ya da yasa dışı yollarla girilmesi düzensiz göç olarak değerlendirilmektedir⁹⁵.

IOM'e göre düzensiz göç kavramı için genel ve açık bir tanımın olmadığı ifade edilmektedir. Zira düzensiz göç kavramı, yukarıda ifade edildiği üzere gönderen, transit ve alıcı ülkeler bakımından farklı şekillerde ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra genel itibarıyla "kaynak, transit ve hedef ülkelerin düzenleyici normları haricinde vuku bulan göç hareketleri" şeklinde tanımlanmaktadır⁹⁶.

YUKK kapsamında ise düzensiz göç, yabancı kişilerin kanuna aykırı şekilde ülkeye giriş yapması, ülkede izinsiz şekilde kalması ve çalışması ile ülkeden izinsiz biçimde çıkış yapmasını ifade etmektedir. Yasanın 3/I,2. maddesine göre bu durumda düzensiz göç ile yasa dışı göç kavramları aynı anlamda kullanılmaktadır.

⁹⁴Global Compact For Safe, Orderly And Regular Migration, UN, 2019 https://refugeemigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf, (Erişim Tarihi:23.11.2020).

⁹⁵ Aydoğan Asar, *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s.52.

⁹⁶ IOM, 2013, s.15.

Bütün egemen ülkeler, sınır politikalarını kendileri uygulamak suretiyle sınırlarındaki insan hareketliliklerini kontrol altına almaya çalışmaktadırlar. Sınır politikalarının devletlerin egemenliklerinin sembolü olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu nedenle devletler, mekânsal, eylemsel ve zamansal bakımdan kontrol altında tutulabilecekleri sınır politikalarını takip etmektedirler. Bu açıdan göçmenler ile devletler arasında izine dayanan bir ast-üst ilişkisinin olduğu belirtilmektedir⁹⁷.

⁹⁷ Reyhan Atasü-Topçuoğlu, *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği*. Küreselleşme Çağında Göç içinde (ss. 501-518). İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.503-506.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURIYELİLERİN DURUMU

2.1. SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE GELİŞ SERÜVENİ

Genel itibariyle uluslararası göç hareketlerinin, ülkeler arasındaki gelir düzeyindeki farklılıklardan, vatandaşların hayat standartlarını arttırmak istemelerinden, menşe ülkelerde yaşanan ekonomik ya da siyasi krizlerden ve savaş ya da iç çatışma gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra yakın dönemdeki göç hareketlerine bakıldığında, söz konusu göç hareketlerinin daha çok savaş ve kaotik nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Söz konusu göç hareketleri, daha çok göç edilen ülkenin ekonomisine ya da sosyal hayatına etki etmekte ise de menşe ülkelerin de göç hareketlerinden etkilendikleri bilinmektedir. Suriyelilerin göç hareketleri incelendiğinde de bu hareketin temelinde kaotik bir durum olarak nitelendirilebilecek iç çatışmalar etkili olmuştur.

Suriyelilerin göç hareketlerinin başlangıç noktası ise Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan ve daha sonra yaşanan gelişmelerdir. Arap Baharı 2010 yılı ve sonrasında Orta Doğu coğrafyasını etkisi altına alan en önemli toplumsal hareketlerin başında kabul edilmektedir. Söz konusu hareketler, Orta Doğu'daki pek çok ülkeyi ekonomik, siyasi ve toplumsal açıdan etkilemiştir. Her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından Arap Baharı süreci 1990'lı yıllara kadar dayandırılrsa da; genel itibariyle bu sürecin 18 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu bir genç olan Muhammed Bouazizi adlı gencin adaletsizlik, yolsuzluk ve hayat şartlarının kötülüğü dolayısıyla kendini yakması sonucunda başladığı kabul edilmektedir. Bu olayın üzerine öncelikle Tunus'ta meydana gelen halk isyanı kısa sürede Mısır,

Libya, Ürdün, Cezayir, Bahreyn, Yemen ve Suriye gibi ülkelere de yayılarak etkisini arttırmıştır⁹⁸.

Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde farklı yoğunluklarda, askerlerle halkın karşı karşıya geldiği görülmüştür. Bu ülkelerin çoğunda yönetim değişiklikleri yaşanmış, sosyal, ekonomik ve siyasi reform hareketleri gerçekleştirilmiştir. Arap Baharı'nın en son etkisini hissettirdiği ülke Suriye'dir⁹⁹.

Beşar Esad yönetimi, ortaya çıkan halk hareketine sert şekilde karşılık vermiş ve 2011 yılının Mart ayında başlayan silahlı çatışmalar iç savaşa dönüşerek ülkede kanlı bir süreç başlamıştır. Bu süreçte Esad rejimine karşı ayaklanan grupların pek çok ülkenin desteğini aldığı görülmüştür¹⁰⁰. Suriye'deki sivil halk hareketine, farklı aktörlerin de katılması nedeniyle dinsel/mezhepsel tarafı güçlü bir iç savaşa dönüşmüştür. Diğer silahlı gruplardan savaşçı profili, askeri öncelikleri, muhalif gruplarla ve rejimle ilişkileri ve uluslararası bağlantıları açısından farklılık gösteren IŞİD, 2013 yılında Suriye'deki çatışmalara dahil olmuştur¹⁰¹. Sonuçta katliamlar ve ağır işkenceler ile savaşa ilişkin her türlü insan hakkı ihlalinin yaşandığı Suriye profili ortaya çıkmıştır. 2011 ile 2014 yılları arasında çatışmaların en şiddetli olduğu tarihlerde 120 binden fazla insanın katledildiği resmi kayıtlara geçmiştir. Yaşanan iç savaş döneminde yüz binlerce insanın da işkence ve tecavüze maruz kaldığı görülmüştür¹⁰².

Suriye'de yaşanan iç savaş sürecinde pek çok insan hakkı ihlali ortaya çıkmıştır. İşkence, öldürme, insan kaçırma ve tecavüz gibi insan haklarının yok sayıldığı eylemlere ilişkin pek çok uluslararası raporun yayınlanmıştır. Suriye

⁹⁸ Fahri Çakı, "Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Dönüşümün Habercisi Mi?", *Arab Spring: A Precursor Of Discursive Shift On Islam. Akademik İncelemeler Dergisi*, 6, 2011, s.125.

⁹⁹ Hüseyin Yeltin, "Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı", *International Academic Journal*, 2(2), 2018, s.202.

¹⁰⁰ Zeki Boyraz, "Türkiye'de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler", *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 7(2), 2015, s.40-41.

¹⁰¹ Ufuk Ulutaş ve Halid Hoca, "Suriye Devrim mi Bölünme mi?", SETA, 95, 2014, s.19.

¹⁰² MAZLUMDER, *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, 2014, s.10. [https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf) (Erişim Tarihi:10.12.2020).

İnsan Hakları Ağı (“SNHR”)’nin 2020 yılında yayımladığı rapora göre, 2011 yılının Mart ayından, 2020 yılının Mart ayına kadar geçen süreçte 226,247 sivilin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Bu kişilerin 14,391’i işkenceye bağlı olarak hayatını kaybetmiştir. Yine rapora göre 100,000 kişi zorla kaybettirilmiş ve toplam 15.2 milyon kişi yerinden edilmiştir¹⁰³.

Türkiye, Suriyeli göçünden en fazla etkilenen ülke olarak dikkat çekmektedir. Suriyelilerin bu süreçte üç farklı yoldan Türkiye’ye giriş yaptığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda grubun yarısından fazlasının (%55) gayri resmi bir geçiş bölgesinden giriş yaptığı, diğerlerinin ise resmi sınır geçiş noktalarından (%27,7) ve pasaportla (%16,60) giriş yaptıkları tespit edilmiştir¹⁰⁴. Çok farklı ülkelere göç etseler bile Suriyeli göçmenlerin % 64,2’sinin ilk olarak Türkiye sınırlarına giriş yaptıkları ve bazılarının daha sonraki süreçte Türkiye üzerinden farklı ülkelere gittikleri saptanmıştır. Bu durumun asıl nedeninin ulaşım kolaylığı olduğu ifade edilmektedir. 911 km sınır uzunluğu bulunan iki ülkenin birbirleri için en uzun sınır boyuna sahip olan ülke oldukları bilinmektedir¹⁰⁵.

Uluslararası çerçevede ortaya çıkan insani krizler bağlamında açık kapı politikasının uygulanmasının yanı sıra ülkeler arası işbirliğinin gerekliliğine de vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla ülkeler, uluslararası hukuk kurallarına göre kitlesel şekilde gerçekleştirilen göç hareketlerinin ortaya çıkardığı etkileri en aza indirmek için, uluslararası iş birliğine bağlı olarak sorumlulukları paylaşmalıdırlar. Bunun yanı sıra bugün gelinen noktada ülkelerin göçmen ve mültecilerle ilgili sorumlulukları paylaşmada yeterli özveriyi ortaya koymadıkları ifade edilmektedir. Sınır ülkelerinin yaşadıkları sorunlar, ekonomik ve sosyal açıdan bu ülkelerin tek başına altından kalkabilecekleri boyutun üzerindedir.¹⁰⁶

¹⁰³ SNHR, On the 9th Anniversary of the Popular Uprising, 2020, s.1, https://sn4hr.org/wp-content/pdf/english/On_the_ninth_anniversary_of_the_popular_movement_documenting_the_killings_of_226247_civilians_en.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2020)

¹⁰⁴ AFAD. “Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması”, 2017, s.30. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari> (Erişim Tarihi:10.12.2020).

¹⁰⁵ AFAD, a.g.e., s.31.

¹⁰⁶ Uluslararası Af Örgütü, “Dışarıda Bırakılanlar Uluslararası Toplum Tarafından Terkedilen Suriyeli Mülteciler”, 2014, s.8.36

2.2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN YASAL STATÜSÜ

2.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

2011 yılında Suriye’de başlayan olaylar ve 2012 sonrasında Türkiye’de yoğunlaşan kitlesel göç hareketleri, bu alanda yeni yasal düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. 2013’te çıkarılmış olan YUKK, bu açıdan önemli bir kanun olarak görülmektedir. Kanunun amacının yabancıların ülkeye giriş çıkışlarını, ülkede kalışlarını ve Türkiye’den koruma talebinde bulunan yabancılara sağlanacak korumanın kapsam ve uygulamalarının düzenlenmesi olduğu belirtilmektedir. Söz konusu Kanun kapsamında genel olarak¹⁰⁷;

- Yabancılara ilişkin iş ve işlemler,
- Sınırlar hatlarında, sınır kapılarında veya ülke içerisinde yer alan yabancıların bireysel koruma taleplerinin üzerine onlara sağlanacak uluslararası koruma konuları,
- Ayrılmaya zorlandıkları menşe ülkelere geri dönemeyecek durumda olan ve kitlesel şekilde Türkiye Cumhuriyeti topraklarına sığınan yabancı kişilere acil olarak sağlanması öngörülen geçici koruma uygulamaları düzenlenmektedir.

YUKK, 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2018 yılında yürürlüğe giren 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (“KHK”)¹⁰⁸ ile YUKK’un Göç İdaresi Genel Müdürlüğü başlıklı 5. kısmı yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kısım daha sonra yürürlüğe giren 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin¹⁰⁹ 158. maddesi ile yeniden düzenlenmiştir.

¹⁰⁷ R.G.11.4.2013 tarihli ve 6458 sayılı Kanun md. 2. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, (Erişim Tarihi:12.12.2020).

¹⁰⁸ R.G.09.07.2018 - 30473 mükerrer.

¹⁰⁹ R.G.15.07.2018 – 30479.

YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü¹¹⁰ kurulmuş; yabancılara ilişkin iş ve işlemler askeri yapıdan alınmış ve sivil otoriteye verilmiştir. YUKK ile yabancılara ilişkin istihdam konularına yer verilmesi de yasal açıdan bu konudaki karışıklığın giderilmesini sağlamıştır. Önceki dönemde yabancılara çalışma izni alabilmesi, İçişleri, Dışişleri ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarından ayrı ayrı izin alınmasına bağlıdır. YUKK kapsamında söz konusu yetkinin tek elde toplanması sağlanmıştır. Aynı zamanda, çalışma izinlerinin ikamet izni yerine geçmesi sağlanarak sürecin karmaşıklığının giderilmesi amaçlanmıştır¹¹¹.

Bu Kanun çerçevesinde hiç kimsenin, işkence, insanlık dışı veya onuru zedeleyici ceza ya da muameleye tabi tutulacağı bir yere gönderilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca hiç kimse dini, ırkı, tabiiyeti, belirli bir sosyal sınıfa olan bağlılığı ya da siyasi düşünceleri dolayısıyla hayatı veya özgürlüğü tehlikeye düşeceği bir yere gönderilemeyecektir¹¹². Görüldüğü üzere söz konusu hüküm kapsamında uluslararası hukuk öğretisinde kabul gören geri gönderme yasağı ilkesinin uygulamasına yer verilmektedir. Buna göre yasanın amir hükmü karşısında ülkeye zorunlu şekilde sığınan yabancılara ülkelerine geri gönderilmeleri hususunda yetkililere herhangi bir inisiyatif tanınmamıştır. Burada ülkeye zorunlu şekilde giriş yapan sığınmacıların temel insan haklarının korunması amaçlanmaktadır. Zira geri gönderme yasağının uygulanmaması, sığınmacılar açısından telafisi mümkün olmayan sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Kanun ile hukuki koruma talebinde bulunan yabancılara ve ülkelerine geri dönemeyen yabancılara uygulanacak geçici koruma usulü de düzenlenmiştir.

¹¹⁰ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş, görev, yetki ile ilgili hükümler, Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla 09/07/2018 tarihli ve 30473 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 703 sayılı KHK ile yürürlükten kalkmıştır. 15/07/2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden düzenlenmiştir.

¹¹¹ Hicran Hamza Çelikyay, "6458 Sayılı Kanun Bağlamında Yeni Göç Yönetimi: İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Örneği", Göç ve Kamu Yönetimi içinde Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, Elazığ, 2017, s.462.

¹¹² R.G:11/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Kanun md.4.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> (Erişim Tarihi:12.12.2020).

Geçici koruma statüsü, mültecilik ve sığınmacılık gibi diğer statülerden farklıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere mültecilik, ayrıcalıklı bir konum olmasının yanı sıra bu statüyü kazanan kişilere pozitif haklar sağlamaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesinde öngörülen koşullar bağlamında Türkiye, mülteci statüsünü coğrafi açıdan ele almaktadır. Buna göre Türkiye’de; Avrupa ülkelerinde yaşanan olaylar sebebiyle dini, ırkı, mensubiyeti, belirli bir sosyal sınıfa bağlılığı ya da siyasi fikirlerinden ötürü zulme uğrayacağı konusunda haklı nedenlerle korktuğu için menşe ülke dışında bulunan ve menşe ülke korumasından faydalanamayan veya haklı nedenlerden ötürü faydalanmak istemeyen yabancılara ya da bu tür olaylar sonucunda önceden yaşamış olduğu ülke dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku gerekçesiyle dönmeyi istemeyen vatansız kişilere statülerini belirleme işlemlerinin sonrasında mülteci statüsü verilmektedir¹¹³. Dolayısıyla Suriye’den zorunlu olarak ülkeye göç etmek durumunda kalan kişilere mülteci statüsünün tanınmayacağı öngörülmektedir. Bunun yerine Suriyelilere verilen statünün geçici koruma statüsü olduğu kabul edilmektedir¹¹⁴.

Geçici koruma kapsamında Suriyelilere kimlik, gıda, barınma, giyecek hizmetleri verilmektedir. Yine ücretsiz olarak sağlık hizmetlerinden ve hukuki hizmetlerden faydalanma hakları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu hakların sınırsız biçimde kullanılmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Zira istihdama ilişkin yasal düzenlemeler kapsamında geçici koruma statüsü elde etmiş olan kişilerin iş yaşamına katılmaları ve ülke ekonomisine katma değer yaratmaları amaçlanmaktadır. İstihdama ilişkin düzenlemelere bakıldığında bu kişilerin iş hayatına katılmalarına imkân tanınmakta olduğu görülmektedir.

Esasen Suriye’den gelenlerin geçici koruma statüsünü kazanmaları da zaman almıştır. 2011-2014 yılları arasında Suriyeliler için misafir kavramının kullanıldığı ve uluslararası koruma kapsamında bu kişilere ikincil koruma hakkı tanındığı görülmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin yürürlüğe girmesiyle

¹¹³ R.G: 11/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Kanun md. 61. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, (Erişim Tarihi:12.12.2020).

¹¹⁴ R.G: 11/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Kanun md. 91. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, (Erişim Tarihi:12.12.2020).

birlikte Suriyelilerin bu mevzuata tabi oldukları belirtilerek hak ve yükümlülükleri genişletilmiştir.

Her ne kadar geçici koruma statüsü, hızlı ve etkili bir çözüm olması nedeniyle önemli bir adım olarak görülse de; söz konusu statü, bu statüye sahip olan kişilere “misafır” tanımını yüklemekten öteye geçmemektedir. Bu durumun da toplumsal yaşama ötekileştirme, dışlama ve onlara belli sınırlar çizme şeklinde yansıdığı görülmektedir. Dolayısıyla Suriyelilerin topluma uyum sağlamaları için söz konusu statü bir engel olarak görülmektedir¹¹⁵.

2.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

11.04.2014 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesi kapsamında düzenlenen geçici koruma hususu, bu konuda bir yönetmelik çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Buna göre Bakanlar Kurulu onayı doğrultusunda 22.10.2014 tarihli Resmi Gazete ile “Geçici Koruma Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik kapsamında geçici koruma kavramı; “*Menşe ülkeden ayrılmaya zorlanan, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla bireysel ya da kitlesel olarak sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talepleri bireysel şekilde değerlendirilmeyen yabancılara sağlanan koruma türü*” olarak tanımlanmaktadır¹¹⁶.

Yönetmeliğe göre geçici koruma statüsünü kazanan kişilere ülke içerisinde uzun süreli ikamet izni verilmemesine karşın; geçici korunanların hâlihazırdaki koşullar devam ettiği sürece ülkelerine geri gönderilemeyecekleri de düzenlenmektedir. Yönetmeliğin 6. maddesinde bu durum açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca terör eylemlerine katıldığı tespit edilen ve tehdit oluşturulabileceği

¹¹⁵ Murat Erdoğan, Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s.54.

¹¹⁶ Geçici Koruma Yönetmeliği md. 3/f., <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>, (Erişim Tarihi:13.12.2020)

değerlendirilen kişilerin geçici koruma statüsünden faydalanamayacakları belirtilmektedir.

Özellikle 2013 yılı itibariyle Suriye'den ülkemize yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Bunun üzerine yürürlüğe konulan yasal düzenlemelerin acil birer pansuman niteliği taşıdıkları ileri sürülmektedir. Bu kapsamda Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 7. maddesine göre haklarında bireysel şekilde uluslararası koruma usuli işlemi yapılamayacak kişilere geçici koruma statüsünün verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu bireysel usuli işlemler, göç hareketinin kitlesel niteliğinden kaynaklanmaktadır. Devletin her bir Suriyeli bakımından ayrı ayrı statü değerlendirmesi yapmasının imkânsız olması, bu alanda hukuki düzenleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Geçici koruma statüsü, uluslararası hukuk tarafından göçmenlere tanınan haklardan yararlanamayan kişilere verilmektedir. Yönetmeliğe göre kayıt işlemleri tamamlanan kişilere valilikler tarafından geçici koruma kimlik belgeleri verilir. Geçici koruma altına alınan kişiler, şartlı mültecilik statüsüne başvuramazlar. Bunun yanı sıra yönetmeliğin 7. maddesine göre geçici korunan kişiler, yasada öngörülen uluslararası koruma statülerinden herhangi birine de başvuru yapamazlar.

Geçici koruma statüsüne sahip olan kişilerin bu statülerinin sona erme durumu, Yönetmeliğin 11. ve 12. maddesinde düzenlenmektedir. 11. madde kapsamında Cumhurbaşkanı tarafından alınacak karar doğrultusunda geçici koruma statüsünün sonlandırılacağı öngörülmektedir. 12. maddesine göre ise geçici korumanın bireysel olarak sona erme halleri düzenlenmektedir. Buna göre geçici korunan kişilerin;

- Kendi istekleri doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını terk etmeleri durumunda,
- Menşe ülke ya da menşe ülke dışında üçüncü bir ülke korumasından faydalanmaya başlamaları durumunda,
- Üçüncü ülkelere insani sebepler ya da yeniden yerleştirme çerçevesinde kabul edilme veya üçüncü bir ülkeye çıkış yapılması durumunda,
- Ölüm durumunda,

- Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığının kazanılması durumunda geçici koruma statüsü bireysel olarak ortadan kaldırılır.

Yönetmeliğin 11. maddesi kapsamında Bakanlık teklifi doğrultusunda Cumhurbaşkanı tarafından geçici koruma kararının kaldırılması halinde bu statüye sahip olan kişiler;

- Geçici koruma haklarını kaybetmeleri dolayısıyla ülkelerine geri gönderilebilirler.
- Geçici korunan kişilere gerekli şartları taşımaları durumunda bireysel ya da toplu olarak uluslararası koruma başvurusu yapmalarına izin verilebilir. Söz konusu başvuruların ise bireysel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Geçici korunan kişilerin gerekli koşulları sağlamaları durumunda Türkiye’de daimi olarak kalmalarına izin verilebilir.

Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklardan ötürü Türkiye sınırlarına gelen bütün yabancıların (Avrupa dışından gelenler) korunması esastır. Bunun yanı sıra söz konusu yönetmeliğin ortaya konmasında temel etken, Suriye’den gelen yaklaşık dört milyon sığınmacıdır. Yönetmeliğin Geçici 1. maddesiyle de Suriyelilere uygulanacak “Geçici Koruma”, hukuki zemine oturtulmuştur.

2.3. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN GENEL DURUMU

2.3.1. Genel Olarak

2011 yılında başlayan süreçle birlikte, ülkeye giriş yapan Suriyelilerin sayısının olağanüstü şekilde artış göstermesi, ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da bir takım olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye tarafından uluslararası sözleşmelere taraf olması nedeniyle uygulanan açık kapı politikasının yanı sıra 2009 yılında Suriye ile aramızdaki vize uygulamasının karşılıklı olarak kaldırılmasının da Suriyelilerin göç için Türkiye’yi tercih etmesinde etkili olduğu savunulmaktadır. Bu kapsamda Türkiye

ile Suriye arasındaki ilişkilerin doruk noktasında olduğu bir dönemde iç savaş başlamış ve savaştan kaçan Suriyeliler için Türkiye, güvenli bir liman olarak görülmüştür¹¹⁷.

Bu tarih itibarıyla ülkemizde Suriyelilere sunulan kamusal hizmetlerin artırılması amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte Geçici Koruma Merkezleri ya da bu merkezler dışında kayıt altına alınan Suriyelilerin birincil ve ikincil sağlık hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılmıştır. Sağlık ihtiyaçlarının daha sağlıklı bir biçimde karşılanması amacıyla Göçmen Sağlık Merkezlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Sağlık Bakanlığı ile Dünya Sağlık Örgütü'nün işbirliği çerçevesinde bu konuda çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur¹¹⁸.

Geçici koruma statüsüne sahip olan Suriyeliler konusu, yalnızca Türkiye'yi ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmış ve Avrupa Birliği'ni de etkisi altına almıştır. Bu kapsamda Suriyelilerin göç hareketi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan en büyük göç hareketi olarak görülmektedir. Türkiye ise Suriye'ye komşu ülke konumunda olması nedeniyle bu soruna en çok maruz kalan ülke olarak değerlendirilmektedir¹¹⁹.

Avrupa ülkelerinin mülteci kabulü konusunda katı politikalar ve prosedürler izlemesi, Suriyeli sığınmacıların önündeki en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bu kapsamda AB ülkelerine gidemeyen Suriyeliler, Türkiye'de kalmak suretiyle geçici koruma statüsü altına alınmaktadırlar.¹²⁰

AB tarafından, 22-30 Haziran 2020 günleri arasında BM eş başkanlığında düzenlenen “Suriye'nin ve Bölgenin Geleceğini Destekleme” başlıklı dördüncü Brüksel Konferansı'nda, Suriye krizine kalıcı bir siyasi çözüm bulunması için BM öncülüğündeki çabaların arkasında durmak üzere uluslararası toplumu daha

¹¹⁷ Kemal Kirişçi, “Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı”, USAK, Ankara, 2014, s.21.

¹¹⁸ Eleni Diker, “Bibliographies on Syrian Refugees in Turkey: Health”, MİReKoc Report, İstanbul, 2018, s.1.

¹¹⁹ Müzeyyen Pandır, İbrahim Efe ve F. Alaaddin Paksoy, “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi”, *Marmara Journal Of Communication*, Iss.24, 2015, s.22.

¹²⁰ Ali Osman Dizman, “Geçici Koruma Politikası Ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler”. TEPAV, Ankara, 2012, s.2.

fazla seferber etmeyi amaçladıklarını ve tüm Suriyeliler için istikrarı ve barışı geri getirmenin tek yolunun bu işbirliği olduğu vurgusu, bir kez daha yapılmıştır.¹²¹.

2.3.2. Nüfus Özellikleri

Tablo 1’de Türkiye’ye 2011 yılından itibaren gelen geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin yıllar içerisindeki değişimine yer verilmektedir.

Tablo 1:

YILLAR	SURİYELİLERİN SAYISI
2011	0
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.426.786
2018	3.623.192
2019	3.576.370
2020	3.641.503

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020¹²²

¹²¹<https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2020/06/30/>
(Erişim Tarihi: 14.12.2020).

¹²²<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (Erişim Tarihi:13.12.2020)

İlk olarak 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay Cilvegözü sınır kapısından ülkemize giriş yapan 252 kişi ile başlayan kitlesel göç hareketi, günümüze kadar düzensiz bir biçimde sürmektedir¹²³. Tablo 1’de de görüldüğü üzere iç savaş sonrasında 2012 yılı itibariyle ülkemizdeki Suriyelilerin sayısı 14.237 iken, 2013 yılında bu sayının 224.655’e yükseldiği bilinmektedir. 2014 yılı itibariyle bu sayının 1.519.286’ya ulaştığı görülmektedir. Her geçen yıl artmaya devam eden geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin sayısı 2018 yılında 3.623.192’e ulaşmıştır. 2019 yılında bu sayı 3.576.370’e gerilemiş olsa da 2020 yılında yeniden artarak 3.641.503’e ulaşmıştır. Suriye’deki savaş ortamının hâlihazırda devam ettiği göz önüne alındığında bu sayının artmaya devam edeceği öngörülmektedir. Aşağıdaki tabloda ise Türkiye’deki geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin cinsiyet ve yaşlara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2:

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.958.338	1.683.165	3.641.503
0-9	540.487	509.550	1.050.037
10-18	347.185	305.552	652.737
19-29	491.219	362.517	853.736
30-39	279.592	214.154	493.746
40-49	146.340	134.323	280.663
50-59	88.643	87.644	176.287
60-69	49.239	50.538	99.777
70-79	11.668	13.519	25.187

¹²³Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 17.

80-89	3.304	4.462	7.766
90+	661	906	1.567

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020¹²⁴

Tablo 2'ye göre ülkemizde geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin yaklaşık % 53,78'inin erkek, %46,22'sinin ise kadın olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra 0-18 yaş aralığındaki çocuk olarak nitelendirilebilecek Suriyelilerin sayısı toplam 757.774'tür. Bu da ülkemizdeki Suriyelilerin %20,81'inin çocuk olduğu anlamına gelmektedir.

2.3.3. İllere Göre Dağılımları

Türkiye'de sınır bölgelerinde yer alan şehirler ile sanayileşmiş büyük şehirler, Suriyelilerin sayısının en fazla olduğu illerdir. Suriyelilerin en çok yaşadığı il ise Türkiye'nin her açıdan en gelişmiş şehri durumundaki İstanbul'dur. İkinci sırada ise coğrafi konumu itibariyle Suriye sınırına yakın olan Gaziantep yer almaktadır¹²⁵.

Günümüzde göç rakamlarının beklenenin oldukça üzerinde olması, geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere ilişkin düzenlenmiş olan politikaların yeniden gözden geçirilmesini ve güncellenmesini öncelikli bir konu haline getirmektedir. Türkiye'de geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük çoğunluğu barınma merkezlerinin dışında kalmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verilerine göre ülkemizdeki Suriyelilerin yaklaşık %98'inin barınma merkezlerinin dışında kaldığı ifade edilmektedir¹²⁶. Söz konusu barınma merkezlerinde kalan Suriyeliler ise genel itibariyle oldukça zor şartlarda hayatlarını sürdürmektedir. Bu bağlamda fiziki koşulların ve sosyo-kültürel

¹²⁴ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 02.12.2020 tarihine ait veriler; (Erişim Tarihi:13.12.2020)

¹²⁵ M.Murat Erdoğan, Suriyeliler Barometresi 2019, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2020, s.26

¹²⁶ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 02.12.2020 tarihine ait veriler; (Erişim Tarihi:13.12.2020).

koşulların Suriyeliler açısından insani ve asgari standartlardan uzak olduğu ifade edilmektedir¹²⁷.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre barınma merkezlerinde kalan geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere ilişkin bulgular ise aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 3:

İL	GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ ADI	GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ MEVCUDU
ADANA	SARIÇAM	21.026
KİLİS	ELBEYLİ	8.465
KAHRAMANMARAŞ	MERKEZ	10.542
HATAY	ALTINÖZÜ	2.633
HATAY	YAYLADAĞI	3.588
HATAY	APAYDIN	3.268
OSMANİYE	CEVDETİYE	9.555
TOPLAM		59.077

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020¹²⁸

¹²⁷ Taner Artan ve Aylin Arıcı, “İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 2017, s.3.

¹²⁸ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 02.12.2020 tarihine ait veriler; (Erişim Tarihi:13.12.2020)

Barınma merkezleri dışında kalan Suriyeliler Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde ikamet etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmış veriler doğrultusunda Suriyelilerin büyük bir kısmının sınıra yakın illerde (Hatay, Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep, Adana, Mersin) ikamet ettikleri görülmektedir. Maddi açıdan belirli bir gelire sahip olan ve eğitim seviyeleri yüksek olan Suriyelilerin ise İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyükşehirlerde yaşamayı tercih ettikleri ifade edilmektedir¹²⁹. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin ülke nüfusu içerisindeki oranı %4,38'e yükselmiştir. Su kapsamda Suriyelilerin en fazla olduğu on il Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4:

İLLER	KAYITLI SURİYELİ SAYISI	İL NÜFUSU	ORAN
İSTANBUL	516.510	15.519.267	%3,33
GAZİANTEP	451.982	2.069.364	%21,84
HATAY	435.584	1.628.894	%26,74
ŞANLIURFA	420.743	2.073.614	%20,29
ADANA	251.194	2.237.940	%11,22
MERSİN	221.418	1.840.425	%12,03
BURSA	178.038	3.056.120	%5,83
İZMİR	147.356	4.367.251	%3,37
KONYA	117.795	2.232.374	%5,28
KİLİS	109.123	142.490	%76,58

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020¹³⁰

¹²⁹ Nazlı Üstün, "Suriyelilerin Türk İşGücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar Öneriler", *Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu*, Konya, 2016, s.3.

¹³⁰ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 02.12.2020 tarihine ait veriler; (Erişim Tarihi:13.12.2020)

Tablo 4'e göre il nüfusunun Suriyeli nüfusuna oranı bakımından Kilis ilinin durumu dikkat çekicidir. Zira buradaki Suriyeli nüfusu, toplam nüfusun %76,58'ini oluşturmaktadır. Bu da Kilis ilinin kendi nüfusu içerisinde Suriyelilerin çoğunluk duruma geçmeleri anlamına gelmektedir.

2.3.4. Yaşam Koşulları

İç savaş sonrasında Suriye'den Türkiye'ye gelen mültecilerin ilk etapta geçici barınma merkezlerine yerleştirildiği bilinmektedir. Ancak zaman içerisinde barınma merkezleri yetersiz kalmış ve Suriyelilerin birçoğu, ülkenin farklı coğrafi bölgelerine dağılmışlardır¹³¹.

Kamplarda kalan Suriyelilerin kamp dışındaki Suriyelilere oranla daha düzenli bir yaşam sürdükleri ifade edilmektedir. Kamplardaki geçici koruma statüsündeki Suriyelilere temel yaşamsal ihtiyaçları sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kamplardaki mobil merkezler vasıtasıyla burada yaşayanlara sağlık, eğitim ve bankacılık gibi pek çok hizmetin sunulduğu görülmektedir. Söz konusu mobil merkezler içerisinde Suriyeli ve Türk çalışanların birlikte hizmet verdikleri bilinmektedir. Ayrıca Suriyelilere dağıtmakta olan AFADKART ile Suriyelilerin barınma merkezlerinde bulunan marketlerden alışveriş yapması sağlanmıştır. Barınma merkezleri içerisinde ilk ve orta öğrenim kurumları bulunmakta ve buradaki çocuklara eğitim verilmektedir. Buralardaki çeşitli kurslar (halı dokuma, kuaförlük, biçki-dikiş vs.) vasıtasıyla da Suriyelilere hizmet verilmektedir¹³².

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük bir kısmı ise kamp merkezlerinin dışında ve ülkenin farklı bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Kampların dışında kalan Suriyeliler açısından yaşam koşullarının daha zor olduğu ifade edilmektedir. Kamusal destek, sivil toplum kuruluşlarınca sağlanan destek ve yerli halk tarafından verilen destekler, Suriyelilerin barınma ve diğer temel insani ihtiyaçları bakımından yetersiz görülmektedir. Bu kapsamda Suriyelilerin bir kısmının tarım, inşaat, hizmet ve

¹³¹ Nebi Kaplan, "Suriyeli Sığınmacı İstihdamının Şanlıurfa'daki Toplumsal Algısı", Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2019, s.14-15.

¹³² AFAD, 2017, s.48-49.

sanayi gibi sektörlerde kayıt dışı olarak çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Sınır bölgelerindeki Suriyelilerin bu bölgelerde yaşayan akrabalarının desteğiyle nispeten daha rahat yaşam sürdükleri ifade edilmektedir. Ancak batı ülkelerinde ve sanayi kentlerinde yaşayan Suriyelilerin buralardaki kayıt dışı istihdamın ana damarı olarak görüldüğü ileri sürülmektedir. Bu illerde yerel halk tarafından yapılmak istenmeyen işlerin bir kısmında kayıt dışı şekilde Suriyeliler çalıştırılmaktadır. Bu durum, kamp dışındaki Suriyeliler için yaşam koşullarının daha da zorlaşmasına neden olmaktadır¹³³.

Savaş sonrasında Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyeli kadınlar ile yapılan evlilikler, bilhassa sınırdaki illerde artış göstermiştir. Suriyelilerin içerisinde buldukları olumsuz koşullardan ötürü kendilerini güvenceye almak istemeleri, Türk erkeklerin genç Suriyeli kadınlar ile evlenmeyi istemesi ve Suriyeli kadınlarla evlilik maliyetlerinin düşük olması, bu tarz evlilikleri sayısını arttırmaktadır. Zira 2013 ile 2017 yılları arasında 17.060 Suriyeli gelin kayıt altına alınmıştır¹³⁴. Yapılan bu evliliklerin daha çok dini nikâhla gerçekleştirilmesi, evlilik sayısının net olarak hesaplanmasına engel olmaktadır. Bu bakımdan söz konusu rakamların çok üzerinde bir sayıda gerçek evliliklerin yapıldığı ileri sürülmektedir¹³⁵.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli kadınların bir kısmının fuhuş, zorla evlendirilme ve satılarak evlendirilme gibi son derece gayri insani muameleler gördüğü ileri sürülmektedir. Mesleki anlamda yetersizlik ve vasıfsızlık sebebiyle emek yoğun sektörlerde çalıştırılan kadınların bir kısmının cinsel taciz ve istismara maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Buna karşın bu kadınların söz konusu şartlarda çalışmaya devam etmek zorunda oldukları belirtilmektedir¹³⁶.

¹³³ İrfan Kaygısız, “Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri”, *Friedrich Ebert Stiftung*, 1-21, 2017, s.3.

¹³⁴ Kaygısız, a.g.e., s.13.

¹³⁵ Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar, “Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi İle Türkiye Ekonomik Sosyal Etüdler Vakfı*, Rapor No: 195, 1-40, 2015, s.16.

¹³⁶ Kaygısız, a.g.e., s.12-13.

İç savaş sonrasında Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyeli ailelerin geçim sıkıntısına maruz kalmaları sebebiyle, aile bütçelerine katkı sağlamak için çalışan çocuklar eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Bu kapsamda Suriyeli çocuklar için kayıt dışı çalışma koşullarında yaşadıkları istismarlar en ciddi sorunların başında gelmektedir. 2020 -2021 eğitim-öğretim yılında 750.000'den fazla Suriyeli çocuğun ilköğretime kayıtlı olduğu, 460.000'den fazla okul çağındaki çocuğun ise eğitim imkânlarına erişemedikleri tespit edilmiştir. Türkiye'deki en hassas gruplardan biri olarak ifade edilen okula gidemeyen bu çocuklar; çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlendirme ve farklı biçimlerde ihmal ve istismarla karşı karşıya kalmaktadır¹³⁷.

2.3.5. Hukuki Durumları

Türkiye'ye kitlesel olarak göç etmek zorunda kalan Suriyeliler, çeşitli barınma kamplarında ve bu kampların dışındaki yerleşim yerlerinde hayatlarını sürdürmektedirler. Türkiye'ye sığınmış olan Suriyelilerin temel ihtiyaçları devlet, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerce karşılanmaktadır. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin başlangıçta hangi hukuki statüye sahip olacakları konusunda kavram kargaşası yaşandığı görülmektedir. İzlenen politikalarda da bu kavram kargaşasının etkileri kendisini göstermektedir. Zira Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olması nedeniyle söz konusu sözleşmenin maddeleri bakımından Suriyelileri mülteci olarak kabul etmemektedir. Bu durumda Suriyelilere tanınacak haklar konusunda başlangıçta hukuki statü krizi yaşanmıştır¹³⁸.

Suriyelilerin hukuki statüsüne ilişkin ilk yasal düzenleme 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur. Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce Türkiye'de göç konusuyla yakından ilişkili idari bir kurumsal yapılaşmanın mevcut olmadığı da bilinmektedir. Yaşanan yoğun ve kitlesel göç hareketleri neticesinde İçişleri Bakanlığı'nın işbirliğiyle göç yönetiminin ele alındığı görülmüştür. Söz konusu yasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte göç

¹³⁷ Regional Refugee and Resilience Plan, Regional Needs Overview 2021, Türkiye, 2021, s.27.

¹³⁸ Kaya ve Eren, a.g.e. s.54.

yönetimiyle ilgilenecek pek çok kurum oluşturulmuştur. Göç yönetimiyle ilgilenen kuruluşların başında ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gelmektedir¹³⁹.

Suriye’de yaşanan iç savaşın sonucunda sınırlarına yönelik ortaya çıkan yoğun göç hareketine karşı açık kapı ve geri göndermeme politikaları uygulayan Türkiye, başlangıçta iç savaşın kısa süreceğini düşündüğü için Suriyelilere yönelik herhangi bir hukuki düzenleme yapmaktan kaçınmıştır. Zira başlangıçta Suriyeliler için, hukuki açıdan herhangi bir karşılığı olmayan “misafir” kavramı kullanılmıştır. Daha sonraki süreçte ise savaşın uzaması ve biteceği tarihin öngörülememesi dolayısıyla ülke sınırları içerisindeki Suriyelilere yönelik yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacı hissedilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla kurumsal alt yapının ve yasal düzenlemelerin ilki, yukarıda da belirtildiği üzere YUKK çerçevesinde gerçekleştirilmiştir¹⁴⁰.

22.10.2014 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun YUKK’un 91. maddesine istinaden geçici koruma usulüne ilişkin bir yönetmelik yayınladığı bilinmektedir. Söz konusu yönetmelik, Suriye vatandaşlarının yanı sıra Suriye’den gelen vatansız kişiler ile mültecileri de kapsamaktadır. Yönetmelik kapsamında iç savaş nedeniyle ülkesini terk edip Türkiye’ye sığınmak zorunda kalan Suriyelilerin hukuki statüsü de düzenlenmektedir. Buna göre iç savaş nedeniyle ülkemize gelen Suriyelilere tanınan hukuki statü “Geçici Koruma” statüsü olarak belirlenmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne kayıt olmak için başvuru yapan geçici korunanların eğitim, sağlık, çalışma izni ve sosyal yardım gibi hak ve hizmetlerden faydalanabilecekleri belirtilmektedir¹⁴¹.

Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında yukarıda belirtilen haklardan faydalanan Suriyelilere “geçici koruma kimlik belgesi” verilmektedir. Bu belge ile birlikte geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin hakları güvence altına alınmıştır. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler söz konusu hizmetlerden

¹³⁹ Fikret Elma, “Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Türk Kamu Yönetimine Etkisi: Göç Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, *Turkish Migration Conference*, 1-12, 2016, s.2.

¹⁴⁰ Muzaffer Koç; İbrahim Görücü, ve Nihat Akbıyık, Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum*, 5(9), 2015, s.79.

¹⁴¹ Ahmet Topal, “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 2015, s.14-15.

barınma merkezlerinde faydalanabilecekleri gibi; barınma merkezlerinin dışında yer alan yerleşim yerlerinde de yararlanabilmektedirler¹⁴².

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışmalarına ilişkin hükümler, 29. maddede düzenlenmektedir. Buna göre geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın görüş ve teklifine dayanılarak Cumhurbaşkanlığı tarafından düzenlenecektir. İlgili düzenleme kapsamında kayıt dışı istihdamın önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda daha önce kayıt dışı şekilde çalışan geçici korunan kişilerin kayıt altına alınması teşvik edilmiş ve kayıt dışı çalıştırmalar kapsamında işverenlere çeşitli yaptırımların uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

2.4. SURIYELİ GÖÇÜNÜN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Kitlesel göç hareketleri, menşe ülkeler ve göç edilen ülkeler üzerinde ekonomik, siyasi, sosyal ve fiziki pek çok yeni durumu ve sorunu ortaya çıkarmaktadır. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın sonrasında Türkiye'ye yönelen kitlesel göç, ülke ekonomisine, sosyal yapısına ve siyasetine doğrudan etkide bulunmuştur. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler ile yerleşik halk arasında dil, etnik köken ve kültürel bakımdan pek çok farklılık mevcuttur. Bunun yanı sıra iki ülke halkının genelinin aynı dine mensup olması ise göç sürecinde önemli avantaj olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak sürenin uzaması, söz konusu avantajın etkisinin azalmasına, ekonomik sorunların artmasına ve sosyal ve kültürel alanda yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁴³.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler, genel itibariyle kent merkezlerinin dışındaki kenar mahallelerde bir arada yaşamaktadırlar. Bu durum Suriyelilerin toplumsal yaşama uyum sağlama sürecini zorlaştırmaktadır. Ayrıca söz konusu durum dolayısıyla güvenlik sorunlarının yaşandığı da ifade

¹⁴² Ali Kemal Nurdoğan; Ali İhsan Burak Dur ve Murat Öztürk, "Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri". *İş ve Hayat*, 2 (4), 2016, s.220.

¹⁴³ Sinem Yıldırımalp, Emel İslamoğlu ve İyem, Cemal, "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma", *Bilgi S.35*, 2017, s.111.

edilmektedir. Çocuk yaştaki Suriyelilerin kayıt dışı istihdam edilmeleri ve maddi durumlarının kötü olması nedeniyle çok zor şartlarda yaşamaya çalışmaları, suç ve şiddet olaylarının artmasına neden olmaktadır. Eğitimden uzak kalmış olan yoksul Suriyelilerin kendilerini dışlanmış hissetmeleri nedeniyle psikolojik açıdan sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu konuda gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda uzun vadede ciddi güvenlik risklerinin ortaya çıkabileceği öngörülmektedir¹⁴⁴.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin sağlık alanındaki etkilerine bakılacak olursa; geçici barınma merkezlerindeki Suriyelilerin, sağlık hizmetlerine erişme noktasında çok fazla sıkıntı yaşamadıkları görülmektedir. Geçici barınma merkezlerinin dışında kalan Suriyeliler ise kayıt yaptırmaları durumunda devlet hastaneleri ve sağlık ocaklarından ücretsiz biçimde yararlanabilmektedirler. Bu kapsamda sınır illerindeki mülteci yoğunluğu dolayısıyla devlet hastanelerindeki toplam hizmetin %30 ile %40'ının geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere verildiği belirtilmektedir. Yaşanan söz konusu yoğunluktan ötürü sınır illerinde bulunan devlet hastanelerindeki kapasitenin yetersiz kaldığı ifade edilmektedir¹⁴⁵.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin ülke ekonomisi üzerindeki etkilerine bakıldığında; konut ihtiyacında artış meydana gelmiş ve bu durum da kentlerdeki konutların kiralarının yükselmesine neden olmuştur. Aynı şekilde istihdam konusunda da Suriyelilerin ucuz iş gücü olarak, kayıt dışı çalıştırılması, özellikle büyük şehirlerde artan işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalınmasına neden olmaktadır¹⁴⁶. Üçüncü bölümde Suriyeli göçünün ekonomik etkileri üzerinde ayrıntılı olarak durulacağı için burada göçün ekonomik etkilerine sınırlı olarak yer verilmiştir.

¹⁴⁴ ORSAM, *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*, Orsam Yayınları, Rapor No:195, Ankara, 2015, s.20-21.

¹⁴⁵ ORSAM, a.g.e., s.20.

¹⁴⁶ Duygu Taş, "Ekonomik Sosyo- Kültürel Ve Mekansal Boyutlarıyla Suriyeli Mülteciler; Elazığ Örneği", Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2019, s.64.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURİYELİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ERİŞİMLERİ

3.1. MÜLTECİLERİN ÇALIŞTIRILMASI İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Çalışma hakkı, en temel insan haklarından birisidir. Söz konusu hakkın pozitif hukuk kapsamında korunabilmesi bakımından uluslararası düzenlemeler, en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu bakımdan çalışma hakkına yönelik düzenlemelerin incelenmesine uluslararası düzenlemelerden başlanması uygun görünmektedir.

Mültecilerin çalışma haklarına ilişkin olarak temel kaynak niteliği taşıyan uluslararası belge, 1951 Cenevre Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 17. maddesi ücretli çalışma, 18. maddesi kendi işinde çalışma, 19. maddesi ise serbest meslek icrası konularında mültecilerin çalışma haklarını düzenlenmektedir. Söz konusu belgenin 24. maddesinde ise, mültecilerin sahip oldukları sosyal güvenlik hakları belirtilmektedir. Ayrıca, 17. maddede taraf devletin, mültecilere ülkedeki diğer yabancıların yararlandığı şekilde en uygun şartlarda çalışma imkânı sunması gerektiğini düzenlemiştir. 18. ve 19. maddelerde ise yasal bir şekilde ülkede ikamet eden mülteciler vurgusu yapılarak bu mültecilerin çalışabilmeleri için gereken koşulların taraf devlet tarafından sağlanması gerektiği düzenlenmiştir.

Çalışma hakkına ilişkin uluslararası hukuki düzenlemeler bakımından bir diğer önemli belge ise İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bildirgede, 23. madde kapsamında çalışma hakkının düzenlendiği görülmektedir. Buna göre herkes, serbest şekilde çalışma, işini seçme, adil ve elverişli şartlarda iş görme ve işsizlik karşısında korunma hakkına sahiptir. İlgili madde kapsamında eşit işe eşit

ücret hakkının sağlanması gerektiği ve insan onuruna yakışır bir yaşam sağlanması için adil ücret hakkı düzenlenmiştir. Sendikal nitelikteki tali haklar da çalışma hakkı ile birlikte düzenlenmekte ve korunmaya çalışılmaktadır. Bildirgedeki hak ve hürriyetler, herkes tarafından sahip olunan ve hukuki statüsü fark etmeksizin herkes için geçerli olan haklardır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çalışma hakkının ülkede yaşayan herkese tanınması gereken bir hak olduğu ifade edilmektedir. Ancak 13/2. madde kapsamında yapılan düzenlemede çalışma hakkına ilişkin yabancı-vatandaş ayrımı yapılmayacağı anlaşılmamasına karşın; söz konusu hakkın ülkede ikamet etme hakkı olan kişilere tanınacağı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla ülkede ikamet etme hakkı bulunmayan yabancılara devlet tarafından çalışma hakkı tanınması mümkün değildir¹⁴⁷. Devletin mültecilik statüsünü tanıdığı kişiler için ise çalışma hakkının bu kişilere verilmesinin devlet açısından pozitif bir yükümlülük getirdiği sonucuna ulaşılabacaktır.

BM tarafından 10.12.1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, çalışma hakkına ilişkin genel bir çerçeve çizmektedir. Bunun yanı sıra BM nezdinde uluslararası koruma statüsündeki kişilerin çalışma haklarının çeşitli hukuki düzenlemelerle güvence altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu kapsamda BM nezdindeki başlıca düzenlemeler şunlardır:

- Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme; BM tarafından 1-25 Temmuz 1951 tarihlerinde Cenevre'de düzenlenen "Göçmenlerin ve Vatansızların Statüsüne Dair Konferans" sonunda imzalanmıştır. Bu kapsamda BM, yaşadıkları ülkelerde istikrarlı bir hayat sürmeleri ve statü kazanmaları için devlet tarafından mültecilere çalışma hakkı tanınması gerektiğini ifade etmektedir¹⁴⁸.

¹⁴⁷İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi:22.12.2020).

¹⁴⁸ Kadir Arıcı, Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku, Kamu-İş Yayınları, Ankara, 1996, s.16-18.

- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme¹⁴⁹; BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 19 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmış, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 6. Maddesinde, taraf devletlerin herkesin özgürce seçtiği bir işte çalışarak yaşamını kazanma fırsatına sahip olma hakkını içeren çalışma hakkını tanıyacağı ve bu hakkı korumak için girişimlerde bulunacağı düzenlenmiştir. 7. maddesinde de eşit işe eşit ücret ilkesiyle, adil bir ücretle herhangi bir ayırım gözetmeksizin herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarından yararlanma hakkı olduğu düzenlenmiştir.
- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi¹⁵⁰; 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren söz konusu sözleşme kapsamında sözleşmeye taraf olan devletler, kendi ülkelerinde yaşamını sürdüren ve yetkisi altındaki tüm bireylere hiçbir ayırım gözetmeden sözleşmedeki hakları tanımak ve bu haklara saygı göstermek zorundadır. Sözleşmenin 25. maddesine göre seçme ve seçilme gibi özellikli hakların bazılarının sadece vatandaşlara verilebileceği, bazı hakların da hukuki açıdan ülkede yaşayan herkese tanınacağı da düzenlenmiştir. Sözleşmedeki sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, çalışma hakkı ve sağlığın korunması gibi sosyal haklar, düzensiz göçmenler bakımından tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuş ve BM Genel Kurulu 1985 yılında “Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşları Olmayan Kişilerin İnsan Hakları” başlıklı bir bildirme yayınlamıştır. Bu bildirgeye göre söz konusu haklardan yararlanma, taraf devletlerin ülke topraklarında yasal olarak ikamet etmekte olan yabancı kişilerle sınırlandırılmıştır¹⁵¹.
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair BM Sözleşmesi¹⁵²; 18 Kasım 1990 tarihinde kabul edilmiş olan sözleşmenin 1.

¹⁴⁹ R.G.11.08.2003 – 25196.

¹⁵⁰ R.G. 18.06.2003 – 25142.

¹⁵¹ Yaşadığı Ülkenin Uyuğunda Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi, 1985, <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/sozlesmeler/18/yasadigi-ulkenin-uyrugunda-olmayan-kisilerin-/360> (Erişim Tarihi:22.12.2020).

¹⁵² R.G. 08.07.2004 – 25516.

maddesine göre, yurttaşlık bağıyla bağlı olmadığı bir ülkede kendisine ücret ödenen bir işte çalıştırılan, çalıştırılacak olan ya da çalıştırılmış olan kişiler “göçmen işçiler” olarak kabul edilmektedir. Sözleşmede düzensiz veya düzenli göçmen işçi ayrımı yapılmamış ve bu konuda herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Sözleşme kapsamında düzensiz göçmenlerin olumsuz şartlarda ve kendilerine herhangi bir hukuki güvence sağlanmadan çalıştırıldıkları belirtilmekte ve bu durumun önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda bütün göçmen işçilere temel insan haklarının tanınması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu düzenlemede göçmen işçilerin ve ailelerinin haklarının korunması amaçlanmıştır. Bu belgede göçmen işçilerin, ülke vatandaşları ile aynı düzeyde muameleye tabi tutulması gerektiği belirtilmektedir. 1999 yılında Türkiye, bu sözleşmenin bazı maddelerine çekince koyarak taraf olmuştur. Kaçak göçmenlerin çalışma haklarına ilişkin düzenlemeler Türkiye tarafından kabul edilmemiştir¹⁵³.

Uluslararası koruma statüsü altındaki kişilerin çalışma haklarına ilişkin BM nezdinde ortaya konan belgelerin yanı sıra diğer önemli uluslararası düzenlemeler şunlardır:

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (“AİHS”)¹⁵⁴; 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanmış olan ve 1953’te yürürlüğe giren AİHS, Avrupa Konseyi tarafından insan haklarına ilişkin kabul edilen temel metindir. Türkiye, bu sözleşmeyi 1954’te onaylamış ve sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşme ile taraf devletlere getirilmiş olan yükümlülüklerin denetlenmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yerine getirilir. Söz konusu belge, mültecilerin çalışma haklarına ilişkin doğrudan bir düzenlemeyi barındırmamaktadır. Ancak temel metin olması ve sosyal hakların kısıtlanmasını belli ölçüde hükümlere tabi kılması yönüyle dolaylı olarak mültecilerin çalışma haklarını da güvence altına almaktadır.

¹⁵³ Çiçekli, 2014, s.17.

¹⁵⁴ R.G. 19.03.1954 – 8662.

- Roma Antlaşması¹⁵⁵; 1951 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması kapsamında kurulmuş olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurucu üyeleri, sözleşmenin 69. maddesi ile düzenlenen işçi dolaşımının kolaylaştırılması ve bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ("AET") kurucu anlaşması olan bu anlaşma ile statüsü ne olursa olsun ülkede yaşayan yabancıların çalışma hakları da düzenlenmiştir¹⁵⁶.
- Avrupa Sosyal Şartı¹⁵⁷; 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanmış olan söz konusu Şartın 19. maddesinde göçmen işçiler ve onların aileleri korunmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda onlara yapılacak yardımlar ve Avrupa'daki göçmen işçilerin hakları düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile kaçak göçmenlerin söz konusu hakları elde edemeyecekleri, ancak mülteci statüsüne sahip olan göçmenlerin ise çalışma hakkından yararlanabilecekleri ileri sürülmektedir¹⁵⁸.
- Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi¹⁵⁹; 24 Kasım 1977 tarihinde imzaya açılıp 1 Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme'nin 1. maddesine göre göçmen işçilerin ikamet etme hakkına sahip olmaları koşuluyla göç ettikleri ülkelerde çalışma hakkına sahip olacaklarını hükme bağlamıştır. Burada göçmen işçi tanımının dar kapsamlı tutulduğu ve sözleşmenin tarafı olan ülke vatandaşları bakımından düzenleme yapıldığı görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulmuş olan ancak BM'nin kuruluşu sonrasında onun "özel uzmanlık birimi" haline gelen Uluslararası Çalışma Örgütü ("ILO"), uluslararası koruma altındaki yabancıların (statü ayırt etmeksizin) haklarına ilişkin faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda ILO belgelerinde

¹⁵⁵ Roma Anlaşması, 1957, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> (Erişim Tarihi:25.12.2020)

¹⁵⁶ Ali Güzel ve Ali Rıza Okur, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 1998, s.52.

¹⁵⁷ R.G. 04.07.1989 - 20215.

¹⁵⁸ Ersun Civan ve Arzu Gökalp, "Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, sayı:1, 2011, s.237.

¹⁵⁹ R.G. 06.01.1980 - 16861.

çalışma hakkı ve bağlantılı haklar ele alınmakta, ortaya konan normatif standartların üye ülkeler tarafından uygulanmasına gayret gösterilmektedir. ILO tarafından günümüze kadar 180’den fazla sözleşmenin kabul edildiği bilinmektedir. Bu sözleşmelerle çalışma hayatı, çok yönlü olarak ele alınmakta ve ayrıntılı olarak düzenlenmektedir¹⁶⁰. Türkiye, 8 temel sözleşmenin tamamı, yönetim sözleşmelerinden 3’ ü ve teknik sözleşmelerden 48’ i olmak üzere toplam 59 ILO sözleşmesini onaylamıştır¹⁶¹.

3.2. MÜLTECİLERİN ÇALIŞTIRILMASI İLE İLGİLİ ULUSAL DÜZENLEMELER

Anayasa’nın 48. maddesine göre, herkesin istediği alanda çalışma ve sözleşme yapma özgürlüğü bulunmaktadır. Madde kapsamında yer verilen “herkes” kavramı, vatandaş ile yabancı arasında herhangi bir ayırım yapılmadığını ve bu konuda eşitlik esasına dayanılarak hareket edildiğini göstermektedir. Anayasa’nın 49. maddesine göre ise çalışma, herkese yüklenen bir ödev ve hak olarak ele alınmaktadır. Ancak 16. maddede belirtildiği şekilde temel hak ve özgürlükler, milletlerarası hukuka aykırı olmamak kaydıyla yabancılar açısından yasayla sınırlandırılabilir. Çalışma hakkının temel hak ve özgürlükler arasında yer alması nedeniyle, çalışma hakkına ilişkin olarak getirilecek sınırlamaların milletlerarası hukuka uygun olması ve yasayla yapılması gerekmektedir¹⁶².

YUKK m. 89/4 kapsamında uluslararası korumadan yararlanmak için başvuruda bulunan ve bu statüye haiz olan kişilerin iş piyasalarına erişimine ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir. Bu maddeye dayanılarak hazırlanmış olan “Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik”¹⁶³ 26.04.2016 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik yürürlüğe girdikten kısa bir süre

¹⁶⁰ Mesut Gülmez, *Birleşmiş Milletler Sistemi’nde İnsan Haklarının Korunması*, (Birleşmiş Milletler), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004, s. 45.

¹⁶¹ Türkiye’nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri, <https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm>, (Erişim Tarihi:25.11.2020)

¹⁶² Doğan, 2020, s.196.

¹⁶³ R.G. 26.04.2016 – 29695.

sonra ise UİK kabul edilmiştir. Söz konusu Yasa, YUKK m. 89'u yürürlükten kaldırmamıştır. Buna göre uluslararası koruma başvurusu yapan ya da bu hakka sahip olan kişilerin Türkiye'deki çalışma hakları YUKK ve UİK kapsamında düzenlenmektedir¹⁶⁴. Mültecilerin çalışma hakkına ilişkin olarak YUKK ve UİK'da getirilen düzenlemeler, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlama doğrultusunda mevzuatımıza yansımaktadır¹⁶⁵.

YUKK m. 89/4-b kapsamında mülteciler ile ikincil koruma statüsüne sahip olan kişiler, söz konusu statüleri aldıkları andan itibaren bağımlı ya da bağımsız şekilde çalışabilirler. Bunun yanı sıra yabancı kişilerin çalışamayacakları iş ve meslekler, özel yasalarla sınırlandırılabilir. Örneğin, yabancıların dış hekimi, noter, avukat, veteriner, özel güvenlik görevlisi olmaları bu meslek gruplarının özel kanunları kapsamında yasaklanmıştır. Mültecilere verilecek olan kimlik belgeleri, onlar açısından çalışma izni yerine geçmekte ve bu durum, mültecilere verilen kimlik belgelerinde de ayrıca işlenmektedir. Bu kapsamda mülteciler, ayrı bir çalışma izni almak zorunda değildirler¹⁶⁶.

YUKK m. 89/4-c kapsamında mültecilerin sahip oldukları çalışma hakları belli durumlarda sınırlandırılabilir. Söz konusu sınırlandırma sektörel ve ekonomik koşulların gerekli kıldığı durumlarda, belli bir zaman zarfı için gerçekleştirilebilir. Ancak Türkiye'de asgari üç yıl süreyle ikamet eden ya da Türk vatandaşı ile evli olan veya Türk vatandaşlığı olan çocuğa sahip mülteciler bakımından bu sınırlamaların uygulanmayacağı ifade edilmektedir. İstisnai nitelikteki bu hüküm, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 17/2. maddesinde¹⁶⁷ yer alan hüküm ile paralel biçimde düzenlenmiştir.

¹⁶⁴ Doğan, 2020, s.197.

¹⁶⁵ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, KHK-703 ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine Göre Hazırlanmış*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2018, s.191.

¹⁶⁶ Çelikel ve Öztekin Gelgel, 2017, s.206.

¹⁶⁷ 1951 Cenevre Sözleşmesi, m.17/2; Her halde, millî çalışmayı himaye için yabancılar veya yabancılar istihdamı konusunda vaz'edilen tahdit tedbirleri, bu Sözleşmenin ilgili Âkid Devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarihte bunlardan muaf tutulan veya aşağıdaki şartlardan birini haiz olan mültecilere tatbik edilmez : a) Memlekette üç sene ikamet etmiş olmak; b) İkametgâh memleketi vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunmak, eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemez; c) İkametgâh memleketi vatandaşı olan bir veya birkaç çocuğu olmak.

UİK 12/1. maddesi uyarınca, UİK hükümlerine göre verilen çalışma izni ya da çalışma iznine ilişkin muafiyet, YUKK m. 27'ye göre ikamet izni yerine geçecektir. Ancak mülteciler ile ikincil koruma statüsüne sahip olanların dışındaki yabancıların herhangi bir nedenle ikamet iznine sahip olmaları, bu kişilere çalışma hakkı tanımayacaktır. Yani mülteciler ile ikincil koruma statüsüne sahip olan kişilerin dışındaki yabancılar için onlara verilen ikamet izinleri, çalışma izni yerine geçmeyecektir. Bu bakımdan YUKK ve UİK kapsamında yapılan düzenlemelerin birbirine paralel hükümler içerdiği görülmektedir¹⁶⁸.

UİK m. 17/5-a kapsamında mültecilerin mevcut statülerini kaybetmeleri durumunda, İçişleri Bakanlığı tarafından yapılacak bildirim üzerine çalışma izinleri veya çalışma izni muafiyetleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından iptal edilir.

UİK m. 17/6 kapsamında mültecilerin çalışma şartları, çalışma izni ya da çalışma izni muafiyetine ilişkin yapmış oldukları başvurular il, süre, sektör, işkolu, iş ve meslek bakımından Göç Politikaları Kurulu kararları ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın uluslararası işgücü politikaları dikkate alınarak uygulanacak ve sınırlandırılabilir. Buna yönelik esas ve usuller İçişleri Bakanlığı'nın görüşleri doğrultusunda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından belirlenecektir.

3.3. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURİYELİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Göç hareketleri yalnızca toplumsal yaşam üzerinde değil ülke ekonomileri üzerinde de bazen olumlu bazen ise olumsuz etkileri olan hareketlerdir. Genellikle gelişmiş ülkeler bakımından göç hareketlerinin kontrol altında tutulması durumunda ülke ekonomisine katkı sağladığı görülmektedir. Ancak kontrol edilemeyen kitlesel göç hareketleri, genel itibariyle ülke ekonomilerine zarar vermektedir. Bu kapsamda Suriye'den Türkiye'ye yaşanan zorunlu kitlesel göç

¹⁶⁸ Ömür Karaağaç, "Yabancıların Türkiye'de Çalışmalarına İlişkin Temel Düzenleme Olarak Uluslararası İşgücü Kanununun Genel Değerlendirilmesi", *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:3, S:1, Ankara, 2018, s.113-114.

hareketinin ülkemiz ekonomisine genellikle olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Türkiye tarafından alınacak tedbirler, söz konusu olumsuz etkilerin en aza indirilmesi bakımından son derece önem arz etmektedir.

Suriye'deki iç savaş kapsamında ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Suriyeliler için uygulanan açık kapı politikasının Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Suriye'den ülkemize giriş yapan Suriyeliler, ilk olarak mülteci kamplarına yerleştirilmiş ve kendilerine insani yardımlar sağlanmıştır. Söz konusu insani ve sosyal yardımlar sağlanırken Türkiye, Afet ve Acil Durum Yönetimi Otoritesi ("AFAD"), uluslararası insani yardım kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ("STK") ve uluslararası toplumun da desteğini almıştır. Türkiye, geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler için günümüze kadar olan süreçte maddi açıdan en fazla yükü üstlenen ülkelerin başında gelmektedir. İç savaşın başlarında Türkiye, kitlesel göç yönetimine ilişkin olarak bu durumun geçici olduğunu dile getirmiş ve ülkeye giriş yapan Suriyelileri "misafir" olarak tanımlamıştır¹⁶⁹.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin Türkiye ekonomisi üzerinde özellikle enflasyon rakamlarına yansıyan olumsuz bir etkisinin olduğu ileri sürülmektedir. Özellikle, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde tüketim malları ile kiralarda enflasyon rakamlarının yüksek seyrettiği görülmektedir¹⁷⁰.

1982 Anayasası¹⁷¹ kapsamında verginin adil ve dengeli bir biçimde dağıtılmasının ekonomi politikalarının sosyal amacı olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Bu bakımdan verginin dengeli ve adaletli dağıtılması anayasal bir yükümlülüktür. Söz konusu yükümlülük, devletin bu konudaki sorumlulukları doğrultusunda yerine getirilmektedir. Kayıt dışı istihdam rakamlarının büyümesi, vergilendirmede adaletin sağlanmasını önleyen bir durum olarak görülmektedir.

¹⁶⁹ Fulya Memişoğlu ve Aslı Ilgıt, "Syrian Refugees in Turkey: Multifaceted Challenges, Diverse Players and Ambiguous Policies." *Mediterranean Politics*, vol. 22, 2016, s.320.

¹⁷⁰ Aziz İlgaç, "Uluslararası Göç Bağlamında, Suriyeli Sığınmacıların Emek ve Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Türkiye Ekonomisine Etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği)", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep, 2019, s.54.

¹⁷¹ R.G. 09.11.1982 – 17863(mükerrer)

Gelir vergisi bakımından kaçak olarak çalıştırılan her bir Suriyelinin belli oranda vergi kaybına neden olacağı açıktır¹⁷².

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin Türkiye ekonomisine etkilerinin her açıdan olumsuz olmadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Suriyeli girişimcilerin Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu da ifade edilmektedir. Suriyeli girişimcilerin sınır bölgesindeki ekonomiyi belli oranda canlandırdıkları görülmüştür. Suriyeli girişimciler tarafından bölgede kurulan şirketler, onların Ortadoğu'daki bağlantıları sebebiyle ihracat rakamları üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Gaziantep'te Suriyeli girişimciler tarafından açılan şirketler vasıtasıyla Körfez ülkeleri ve Rusya başta olmak üzere pek çok ülkeye özellikle ayakkabıcılık sektöründe yüksek oranda ihracat rakamları yakalanmıştır. Bu kapsamda Türkiye, 2016 yılında ayakkabı ihracatı yapan ülkeler arasında 11. sıraya yerleşmiştir. Artan ihracat rakamlarına paralel olarak bölgedeki şirketlerin büyümesi, istihdam oranının da artmasına yol açmıştır¹⁷³.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin temel göstergelerinden birisi de Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla("GSYH") sıdır. Kitlemel zorunlu göç hareketinin en yoğun yaşandığı yıllar olarak kabul gören 2012-2016 yılları arasında Türkiye'nin GSYH' si önceki yıllarda ortaya koyduğu % 5'lik büyüme oranına kıyasla yıllık ortalama % 3,5'e gerilemiştir¹⁷⁴.

Sonuç olarak geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin iç içe geçtiği görülmektedir. Bilhassa sınırdaki kentlerde enflasyon rakamlarının artması, zorunlu tüketim mallarının pahalılaşması ve kayıt dışı istihdamın artması olumsuz etkiler arasında kabul edilmektedir. Ancak bu bölgelerde Suriyeli girişimciler tarafından kurulan işletmelerin ihracatı canlandırdığı da gözden kaçırılmamalıdır. Bunun yanı sıra

¹⁷² Meltem İlteş Gülşen, "Türkiye'de Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Vergi Adaleti Üzerindeki Etkileri", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 2019, s.192.

¹⁷³ Üstün, 2016, s.6

¹⁷⁴ İhsan Kuyumcu, "The Impacts Of The Syrian Refugees On Turkey's Economy (2011-2016)", *Journal of Turkish Social Sciences Research*, Hasan Kalyoncu University, Volum. 2, No. 1, 2017, s.79.

ülke genelinde geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin ücret düzeylerini düşürdüğü ve işsizlik rakamlarını arttığı da söylenebilir. Vasıfsız iş gücü gerektiren işlerde ise iş gücü açığının ortadan kalkmaya başladığı ifade edilmektedir¹⁷⁵.

3.4. İŞGÜCÜ PİYASASINDA MÜLTECİLER

İşgücü piyasaları, istihdam ve ücret dengesinin belirlendiği, arz ve talep güçlerine bağımlı olarak gerçekte mevcut olan veya hayali bir noktada iş akitlerinin ortaya konulduğu, iş gücü arzı ile talebinin buluşma noktası şeklinde tanımlanmaktadır Söz konusu piyasalar, hane halkınca sunulmakta olan iş gücü arzı ile işletmelerce talep edilen iş gücü isteminin buluştuğu piyasadır. Resmi kuruluşlar tarafından ve öğretilerde iş gücü arzı bakımından kabul gören genel yaş aralığının 15 ile 64 yaş aralığı olduğu ifade edilmektedir¹⁷⁶.

Ülkelerin karşı karşıya kaldıkları yoğun göç akımı, o ülke ekonomileri ve istihdam yapıları üzerinde değişim yaşanmasına neden olur. Genel itibariyle iş gücü arzında artış, nüfus artışı oranı ile paralellik göstermektedir. Ancak ülke nüfusunda ortaya çıkan ani değişimler, iş gücü piyasaları üzerinde de değişim yaşanmasına neden olur. Bu kapsamda kitlesel göç hareketleri, göç edilen ülke bakımından nüfusun bir anda artmasına yol açtığı için iş gücü piyasalarını da doğrudan doğruya etkileyecektir¹⁷⁷.

Mültecilerin iş gücü piyasalarına etkileri üzerine yapılan araştırmalarda istihdam ve eğitim alanında ortaya çıkan fırsatlar ile engeller incelenmiştir. Buna göre mültecilerin iş gücü piyasaları hakkında eğitimlerinin genel itibariyle yeterli olmadığı ve bu durumun mülteciler açısından iş gücü piyasalarına katılma konusunda önlerinde duran bir engel olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Bu kapsamda mültecilerin mesleki eğitimlerinin yetersizliği, kaygı dolayısıyla

¹⁷⁵ İlga, 2019, s.55.

¹⁷⁶ Eylem Topaloğlu ve Seher Cantürk, “İşgücü Piyasası Analizi Raporu”, Aydın: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Aydın Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2012, s.6.

¹⁷⁷ Verda Canbey Özgüler, “Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)”, *Sosyal Siyaset Bilimleri Dergisi*, Sayı: 77, Cilt: 1, 2019, s.83.

karşılaştıkları psikolojik engeller, bölge ve prosedürlere uyum sağlama konusunda karşılaştıkları sıkıntılar, onların iş gücü piyasalarına katılımlarını zorlaştırmaktadır. Söz konusu engeller, mültecilerin piyasayla bütünleşmesini zorlaştırmakta ve onları ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır¹⁷⁸. Hatta kendi ülkelerinde kalifiye olarak nitelendirilen mültecilerin bile iş gücü piyasalarında kendilerine uygun bir iş bulmada zorlandıkları, uzmanlık düzeylerinin altında istihdama rıza gösterdikleri ve ikincil iş gücü piyasalarına yöneldikleri görülmektedir. Bu durum, hem mülteciler açısından hem de ev sahibi ülke açısından bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir¹⁷⁹.

Gelişmiş ülkelerde mültecilerin iş gücü piyasalarına uyum sağlaması, söz konusu ülkelerdeki istihdam açığının ortadan kaldırılması bakımından son derece önemlidir. Zira iş gücü piyasaları ile sivil toplum aktörlerinin birlikte hareket ederek kamudaki istihdam hizmetlerini ve bu istihdamın iyileştirilmesini amaçladıkları görülmektedir. Etkin bir iş gücü piyasası, sürdürülebilir kalkınmanın ve refahın vazgeçilmez ön şartıdır. Bu açıdan iş gücü piyasalarının yapısal özellikleri tam anlamıyla kavranmadan ve bu alanda mültecilere gerekli eğitimler verilmeden bu alanda politika izlenmesi, ev sahibi ülkeleri zor durumda bırakabilir. Mültecilerin toplumsal entegrasyonu bakımından da iş gücü piyasalarının önemli bir rol üstlendiği açıktır¹⁸⁰.

Ülkesinde yaşayan mültecilerin iş gücü piyasalarına katılımına yönelik olarak etkin politikalar izleyen devletler, kitlesel zorunlu göç hareketlerini kendi lehine çevirebilirler. Zira mültecileri başarılı bir şekilde iş gücü piyasalarına dahil eden ülkelerin istihdam açığı sorunu ile karşı karşıya kalmayacakları öngörülmektedir. Dolayısıyla söz konusu başarılı politikaların uygulanması durumunda mülteciler, iş gücü piyasalarına bir dinamizm getirecek ve ülkedeki

¹⁷⁸ Alice Bloch, "Refugees Opportunities and Barriers In Employment and Training", *Department For Work and Pensions Research Report*, 2002, s.83.

¹⁷⁹ Farida Tilbury and Val Colic-Peisker, "Refugees and Employment: The Effect Of Visible Difference On Discrimination: Final Report", *Centre For Social and Community Research, Murdoch University*, 2007, s.15.

¹⁸⁰ İlyas Karabıyık, "İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve Türkiye'de kadınların İşgücüne Katılma Sorunu", *International Journal Of Human Sciences*, 9(2), 2012, s.1284.

istihdam yapısını güçlendirecektir. Örneğin doğum oranlarının giderek azaldığı ve yaşlı nüfus oranının giderek arttığı Norveç gibi gelişmiş ülkelerde, iş gücü büyümesinin yaklaşık yüzde 80'i ülkedeki yabancılar tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda yaşlı nüfusun yoğun yaşadığı ülkelerdeki genç mültecilerin ülkenin iş gücü piyasasına katkı sağladığı ifade edilmektedir¹⁸¹.

İş gücü piyasalarının verimliliği, ülkelerin büyümesi ve kalkınmasında son derece önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden söz konusu piyasalardaki sorunların etkin biçimde saptanmasına yönelik araştırmalar yapılması, elde edilen veriler sonucunda çözüm önerilerinin sunulması ve bu kapsamda politikaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu alana ilişkin politikalar aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aktif iş gücü piyasası, politikalar ve işgücü piyasasındaki uzun vadeli yapısal sorunların giderilmesini amaçlanmakta ve buna yönelik planlamalar yapılmaktadır. Pasif iş gücü piyasası politikalarında ise temel amaç, istihdamın artırılarak işsizlik oranlarının azaltılması yerine işsiz kalanlara maddi olanaklar sağlayarak işsizliğin birey ve toplum üzerinde ortaya çıkaracağı problemleri en aza indirmektir¹⁸².

3.5. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURIYELİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ERİŞİMİ

3.5.1. Suriyelilerin İstihdamı

Türkiye, kayıt dışı istihdam oranları bakımından çok da parlak bir sicile sahip değildir. Bu kapsamda yapısal işsizlik ile kayıt dışı çalışma konuları, Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olarak görülmektedir. 2014'te Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan bilgilendirmede 140 bin Suriyeli işçinin, Gaziantep'teki fabrikalarda kayıt dışı çalıştırıldığı ifade edilmiştir¹⁸³.

¹⁸¹ Shekhar Aiyar, Bergljot Barkbu, Nicoletta Batini, Helge Berger, Enrica Detragiache, Allan Dizioli, Christian Ebeke, Huidan Lin, Linda Kaltani, Sebastian Sosa, Antonio Spilimbergo and Petia Topalova, "The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges", *IMF Discussion Note*, 2016, s.29.

¹⁸² Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2016, s.492.

¹⁸³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu", 2014, s.100

Suriyelilerin ülkeye giriş yaptıkları ilk yıllarda hukuki olarak kendilerine herhangi bir statü verilmemiş olup, bu durum Suriyelileri kayıt dışı çalışmaya itmiştir. Özellikle tarım sektörü başta olmak üzere pek çok sektörde Suriyelilerin kayıt dışı şekilde çalıştırıldığı gündeme gelmiştir.

2016'ya kadar geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çalışmaları ve çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Bu durum, kayıt dışı istihdamı tetiklemiş, iş gücü piyasalarını da olumsuz etkilemiştir. Kayıt dışı istihdam ile birlikte işsizlik artmış, emek örgütlenmesi azaltmış, işçi ücretleri de aşağı yönlü olarak değişmiştir. 2016'da yürürlüğe giren “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”¹⁸⁴ kapsamında Suriyelilerin kaçak işçiliğinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Kayıt dışı istihdamın bir parçası haline gelen Suriyelilerin iş bulma süreçleri de sosyal ağlar ya da işçi pazarları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bilhassa sınır bölgelerindeki Suriyelilerin bir kısmı, akrabalık bağlarını kullanarak daha rahat iş bulmaktadırlar. Büyük şehirlerde ise kayıt dışı çalışan Suriyelilerin arkadaş ya da tanıdık vasıtasıyla istihdam alanlarına yöneldikleri ifade edilmektedir¹⁸⁵.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışma izinlerine yönelik olarak çıkarılan yönetmelik kapsamında istihdam edilenlere bakıldığında 2017 senesi itibarıyla Türkiye’de akademik kadro içerisinde 13 profesör, 15 doçent ve 115 yardımcı doçent olmak üzere toplam 143 Suriyeli akademisyenin istihdam edildiği görülmüştür. Yapılan araştırmalarda genel olarak İngilizce bilen akademisyenlerin Türkiye’de kalmadıkları ve Avrupa’ya yöneldikleri ifade edilmektedir. Bu durumun temel sebebi ise bu kişilerin Türkiye’de iş

¹⁸⁴ R.G. 15.01.2016 – 29594.

¹⁸⁵ Murat Çiftçi, “Suriyeli Sığınmacıların Yerleşim Yeri Seçiminde İl İstihdam Olanaklarına ve Öncül Sığınmacılara Duyarlılık Mukayesesi”, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 54, 2019, s.133.

bulamamalarıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin yaşanan bu zorunlu göç hareketini beyin göçüne çevirme fırsatını kaybetmekte olduğu ileri sürülmüştür¹⁸⁶.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler için yönetmelikte öngörülen çalışma izin harcı gibi masraf kalemlerini, bazı işverenlerin işçiye yükleme eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Suriyeli kaçak işçilerin çok düşük ücretlere çalıştırıldıkları gerekçesiyle maaşlarının büyük bir kısmını ev kiralari ile elektrik, su gibi zorunlu ihtiyaçlara harcadıkları bilinmektedir. Çoğu zaman kendilerine hiç para kalmamakta ve çalışma izni harcını kendileri karşılayamamaktadırlar. Bu durum, geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin kayıt dışı istihdama yönelmesinin bir nedeni olarak belirtilmektedir¹⁸⁷.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ("AÇSHB") resmi istatistiklerine göre, 2019 yılında süreli olarak çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 63.789 olarak açıklanmıştır¹⁸⁸.

Uygulamada geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışma izinlerine yönelik olarak karşılaştıkları belli başlı engeller şunlardır¹⁸⁹:

- Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük bir bölümünün kaçak yollarla ülkeye giriş yapmaları,
- Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük bir bölümünün ikamet izinlerinin olmaması,
- Ülke genelinde mevsimlik ya da parça başı işler gibi kayıt dışı sektörün yaygın olması,
- Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışma izinlerine ilişkin öngörülen ücretlerin yüksek olması,

¹⁸⁶ Aslı Çiloğlu, Gül Demir ve Yunus Aydoğdu, "Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Etkisinin Beyin Göçü Bağlamında Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017, s.34-35.

¹⁸⁷ Meltem Akyol ve Azad Önel, "Devlet bizi ne tam alıyor ne bırakıyor, kalmışız bir hapisanede...", *Evrensel Gazetesi*, 26 Temmuz 2019, s.1.

¹⁸⁸ Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/63117/yabanciiizin2019.pdf> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

¹⁸⁹ Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2014, s.61.

- Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük bir bölümünün yasal prosedürlerden habersiz olmalarıdır.

İşverenlerin Suriyeli işçileri tercih etmelerinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar; yerli işçilere göre daha düşük ücretle çalıştırılacak olması ve sosyal güvenliğe ilişkin zorunluluklardan kurtulmak istenmesidir. Söz konusu iki etken de iş gücü maliyetlerini düşüren etkenlerdir¹⁹⁰.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin en yoğun çalıştığı sektörler şu şekilde sıralanmaktadır:

- İnşaat sektörü; işveren ile işçi arasında yapılan sözleşmelerin sınırlı oranda kalması, bu alandaki geçici istihdamın yaygınlığı ve bu sektörde çalışan işçilerin genel itibarıyla yarı zamanlı ve düzensiz çalışmaları nedeniyle söz konusu sektör, kayıt dışı istihdamın en yoğun olduğu sektörlerden birisi olarak görülmektedir. İnşaat sektöründeki mevcut taşeronlaşma yapısının da kayıt dışı istihdamı kolaylaştırdığı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli vasıfsız işçiler tarafından bu sektörde bir yoğunlaşma söz konusudur. Yapılan araştırmalarda Türkiye’de geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin %9’unun iç savaş öncesinde kendi ülkelerinde inşaat sektöründe çalıştıkları saptanmıştır. Ancak Türkiye’de, söz konusu işçilerin %40’ının inşaat sektöründe çalıştıkları ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra iç savaş öncesinde vasıflı işlerde çalışan Suriyelilerin Türkiye’de diploma denkliği alamamaları ya da kendilerine uygun iş bulamamaları nedeniyle inşaat sektörüne yöneldikleri görülmüştür¹⁹¹.
- Tekstil Sektörü; Ülkemizde tekstil sektörünün kayıt dışı istihdam bakımından en güvencesiz ve esnek sektörlerden biri olduğu ileri sürülmektedir. Kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu söz konusu sektörde çalışan Türk vatandaşlarının hemen hemen yarısının, geçici koruma

¹⁹⁰ Sidar Çınar, “İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri İşçileri”, *Çalışma ve Toplum*, 1, 2018, s.128.

¹⁹¹ Kızılay ve WFP, “Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings”, 2019, s.25-28. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Refugees%20in%20Turkey_Livelihoods%20Survey%20Findings_TRC_WFP_2019.pdf, (Erişim Tarihi:21.12.2020)

statüsü altındaki Suriyelilerin ise hemen hemen tamamına yakınının kaçak olarak çalışmakta olduğu ifade edilmektedir. Bu sektördeki kaçak işçilerin genellikle “merdiven altı” olarak tabir edilen küçük atölyelerde çalıştıkları bilinmektedir¹⁹².

- Tarım ve Hayvancılık Sektörü; Ülkemizde tarımsal üretimdeki egemen iş gücü yapısı incelendiğinde genellikle sosyal hiyerarşinin en alt kısmında kalan kent yoksulları ile yabancı işçilerin bu alanda egemen olduğu görülmektedir. Genel itibariyle Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerindeki kent yoksulları ile mülk sahibi olmayan halk, mevsimlik tarım işlerinde çalışmaktadır. Ayrıca son dönemde tarımsal üretim kapsamında bilhassa hasat döneminde yabancıların emeği yaygınlaşmıştır. Bu anlamda geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin de önemli bir istihdam kaynağı olarak görüldükleri ifade edilmektedir. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin tarım ve hayvancılık sektörü içerisinde yoğunlaşmalarının temel nedeni, bu kişilerin söz konusu sektörlerde çalışma izni alma zorunluluğunun olmamasıdır. Bunun yanı sıra bu sektörlerde kayıt dışı istihdamın yaygın olması da bu sektörlerdeki Suriyeli işçi yoğunluğunun artmasına neden olmaktadır¹⁹³.

3.5.2. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İş Gücü Piyasasına Katılmasının Hukuki Bağlamı

Türkiye’deki yabancıların çalışma haklarına ilişkin düzenlemeler, temel olarak 1982 Anayasası’nın 48. maddesine¹⁹⁴ dayandırılmaktadır. Bu kapsamda yabancıların çalışma, sözleşme yapma ve özel teşebbüs kurma hakları, Anayasa’nın 16. maddesi ile uluslararası sözleşmelere uygun şekilde kullanılması

¹⁹² Hasan Hüseyin Aygül ve Emine Merve Kaba, “Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı ve Deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği)”, *Turkish Studies-Social Sciences*. 14. 4, 2019, s.1268.

¹⁹³ Saniye Dedeoğlu, “Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine”, *Çalışma ve Toplum*, 1, 2018, s.51-52.

¹⁹⁴ Anayasa m.48;Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.

gereken haklardır. 1994 yönetmeliği çerçevesinde mülteci ve sığınmacıların çalışma hakları, ülkede kaldıkları süreyle sınırlandırılmıştı¹⁹⁵.

Türkiye taraf olduğu uluslararası sözleşmelere göre kendisinden uluslararası hukuki koruma talebinde bulunan yabancı şahısların iş gücü piyasalarına erişimine imkân tanımak zorundadır. Bu kapsamda UİK çerçevesinde yabancıların çalışma izinleri güvence altına alınmıştır. Söz konusu yasa ile geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışma haklarına ilişkin YUKK hükümleri birlikte değerlendirilmelidir. Ayrıca bu konuda YUKK m. 91'e dayanılarak çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin de Suriyelilerin çalışma haklarını düzenleyen hükümleri önemlidir.

Geçici koruma kimlik belgesine sahip olan Suriyeliler, çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvuru yapabilmektedirler. Suriyelilerin çalışabilecekleri sektörler, yerler ve iş kolları Cumhurbaşkanlığı kararıyla belirlenmektedir. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere verilen çalışma izinleri söz konusu statüsü korunduğu müddetçe geçerlidir. Bunun yanı sıra geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere verilecek olan çalışma izinlerinin bu izinleri alan kişiler tarafından yerleşme izni olarak kullanılamayacağı ifade edilmektedir. İlgili yönetmelikte belirtilen diğer bir husus ise iş yerlerine yabancı işçi çalıştırma kotasının getirilmesidir. Yönetmelik kapsamında geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin sayısı o iş yerindeki Türk işçilerin %10'unu geçemez. Ancak Yönetmeliğin bu maddesi emredici nitelikte değildir. O iş yerinde çalışacak Türk işçi bulunamaması ve bu durumun belgelendirilmesi koşuluyla bu oran aşılabılır. Çalışma izni almak koşuluyla kayıtlı biçimde çalışan Suriyeli işçiler, asgari ücretin altında bir maaşla çalıştırılmazlar¹⁹⁶.

YUKK ve bu Kanunun 91. maddesine dayanılarak çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyelilerin iş gücü piyasalarına erişimi konusunda yetersiz kaldığı için 2016'da "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma

¹⁹⁵ Dönmez Kara, 2016, s.156.

¹⁹⁶ Emre Eren Korkmaz, "How Do Syrian Refugee Workers Challenge Supply Chain Management In The Turkish Garment Industry". *International Migration Institut, University of Oxford* (Working Papers, 133), 2017, s.60-61.

İzinlerine Dair Yönetmelik”¹⁹⁷ çıkartılmıştır. Söz konusu Yönetmelik ile geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin iş gücü piyasalarına katılmalarına yönelik usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğin 5. maddesine göre Suriyelilerin çalışma izni başvurusunda bulunmaları için geçici koruma kayıt tarihi itibariyle en az altı ay ülkede kalmış olmaları gerekmektedir. Yönetmeliğe göre çalışma izni başvuruları, işverenlerce E-Devlet sistemi üzerinden yapılacaktır. Bağımsız çalışma iznine başvurma hakkına sahip olan geçici koruma altındaki Suriyeliler ise kendileri adına bu başvuruyu yaparlar. Mevsimlik niteliğe sahip olan tarım ve hayvancılık işleri kapsamında ise çalışma izni muafiyeti söz konusudur. Çalışma izni muafiyeti bakımından yapılması gereken başvurular, illerdeki valiliklere yapılır.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler, kayıtlı buldukları şehirde çalışma iznine ya da çalışma izni muafiyetine sahiptirler. Farklı bir şehirde çalışmayı isteyen kişiler, Göç İdaresi Müdürlüğü’ne başvurmak suretiyle kayıtlı buldukları şehri değiştirmek zorundadırlar. Çalışma izni almış olan geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin ikamet ettikleri şehir dışındaki bütün seyahatler için bağlı buldukları İl Göç İdaresi’nden yol izin belgesi almaları gerekir. Ayrıca geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçiler, aynı şirkete bağlı başka bir şubede çalışmak için de yeni bir çalışma izni almak zorundadırlar. Geçici koruma sağlanan işçilere verilen çalışma izinleri bir yıl için geçerlidir. Çalışma izninin süresi dolmadan ya da süre bittikten sonra 60 gün içerisinde bir yıllık süreyle söz konusu izinler uzatılabilir. Bunun yanı sıra bu kişilerin aynı anda birden fazla işte çalışmaları mümkün değildir¹⁹⁸.

Sağlık ve eğitim mesleğine mensup olanlar bakımından çalışma izni öncesinde özel bir ön izin alınması gerekmektedir. Söz konusu ön izinler, bu meslek gruplarının bağlı buldukları bakanlıklardan alınacaktır. Geçici koruma

¹⁹⁷ R.G: 11.01.201 Tarihli ve 2016/8375 No’lu Bakanlar Kurulu Kararı ile 29594 Sayılı.

¹⁹⁸ T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, “Türkiye’deki Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İçin Çalışma İzinleri Hakkında Sıkça Sorulan Sorular (SSS)”, s.35, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67638> (Erişim Tarih: 25.12.2020).

statüsü altındaki Suriyelilerin sigorta primlerinin yatırılması konusunda işverenlerin münhasır sorumluluğu mevcuttur. Bunun yanı sıra kendi nam ve hesabına çalışan Suriyelilerin sigorta primlerini kendilerinin yatırması gerekir. İşverenlerce primleri ödenmekte olan geçici koruma altındaki çalışanlar, Sosyal Güvenlik Kurumu (“SGK”) kapsamındaki tüm sağlık hizmetlerinden faydalanabilirler¹⁹⁹.

ILO, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik’in yürürlüğe girmesini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir. Yönetmelik ile beraber geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin kayıtlı ekonomiye yönlendirilmesinin kolaylaşacağı öngörülmektedir. Böylelikle bu kişilere kendileri ve aileleri için insanca bir hayat kurma imkânı tanınacağı savunulmuştur. Suriyelilerin yasal ve kayıtlı olarak istihdam edilmesi, onların çalışma koşullarının iyileşmesi ve sosyal haklarının korunması bakımından da önemlidir. Ayrıca kamu maliyesi bakımından da kayıt dışı istihdamın önleneceği gerekçesiyle bu konunun üzerinde durulmuştur²⁰⁰.

3.5.3. Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Girişine Yönelik Görüşler

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi tarafından 2015’te pek çok ilde yapılan araştırmada, geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin genel olarak yerli vatandaşların çalışmayı istemedikleri sektörlerde çalıştıkları ve Suriyeli işçilerin ikame oranlarının düşük olduğu gözlenmiştir. Bu durum, geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin ve ailelerinin sosyal açıdan içinde yaşadıkları toplum ile uyumunu zorlaştırıcı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Zira yerli vatandaşların çalışmak istemedikleri sektörlerde çalışan Suriyelilerin topluma uyum göstermekten ziyade kendi aralarında sosyalleşmeye yöneldikleri ileri sürülmüştür²⁰¹.

¹⁹⁹ T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.30-31

²⁰⁰ ILO Türkiye Ofisi, “ILO Türkiye’de Mültecilere Çalışma İzni Tanınmasını Memnuniyetle Karşıladi”, 2016, http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_444154/lang--tr/index.htm, (Erişim Tarihi:24.12.2020).

²⁰¹ Orhan Gündoğar, 2015, s.12.

Özellikle tekstil sektörü başta olmak üzere üretime dayalı sektörlerdeki iş gücü açığı, geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin bu alanlardaki istihdamının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Zira pek çok işletme, vasıfsız eleman ihtiyacını Suriyeli işçilerden temin etme yoluna giderek tam kapasite üretime dönüş yapmaya çalışmıştır. Bu açıdan Suriyelilerin üretime dayalı sektörlerde büyük bir açığı kapattıkları öne sürülmüştür²⁰².

Başlangıçta geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin iş gücü piyasalarına dâhil edilmesi, ülke ekonomisindeki alt yapısal eksikliklerin giderilmesi bakımından avantaj olarak görülmüştür. Bu bakımdan Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerleşim yerlerinde ekonomik açıdan Suriyelilerin etkili oldukları ileri sürülmektedir. Bu bölgelerdeki Suriyelilerin mal ve hizmet üretimine katılmaları, kamusal kaynakların daha verimli işletilmesi bakımından önemlidir. Zira bu durumun yaygınlaşması, kamunun üzerindeki ekonomik yükü azaltacak ve geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler, yaşadıkları bölgelere katma değer sağlamaya başlayacaktır²⁰³.

Kitlesel zorunlu göç hareketinin en yoğun olduğu dönemde geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerden talepte bulunanların yerleşim yerlerinin olmadığı, kullanılmayan bölgeler ile hazine arazilerine iskân ettirilmesi ve buralarda tarım üretiminin canlandırılmasının yerinde olacağı görüşü ortaya atılmıştır. Bu bağlamda onlara gerekli tarımsal araç ve gereçlerin temin edilmesinin kamu maliyesi ve tarımsal üretim açısından yararlı olacağı ileri sürülmüştür. Böylelikle geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin kendi ayakları üzerinde durabilecek konuma erişmeleri sağlanacak ve ülkedeki atıl tarımsal araziler yeniden üretime kazandırılacaktır²⁰⁴.

Tarımsal üretim bakımından öne sürülen görüşler, kırsal bölgelerde devletin bu sektördeki teşvik ve desteklerine ön ayak olmuştur. Buna göre kırsal bölgelere kendi istekleriyle yerleşmeyi isteyen ve tarımsal üretime katılmayı arzu

²⁰² Üstün, 2016, s.41.

²⁰³ Oğuz Esen ve Ayla Oğuş Binatlı, “The Impact Of Syrian Refugees On The Turkish Economy: Regional Labour Market Effects”, *Social Sciences*, 6(4), 2017, s.5.

²⁰⁴ Koç, Görücü ve Akbıyık, 2015, s.90.

edenlere belli oranda devlet desteği sağlanması öngörölmüştür. Bu projelerle söz konusu bölgelerin sahip olduğu değerler ve tarımsal zenginliklerin canlandırılması amaçlanmıştır. Bu alanda yapılan yatırımlarla o bölgelerin potansiyellerinin geliştirilmesi, alt yapı hizmetlerinin artması ve aktif istihdam politikalarının hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu politikaların başarıya ulaşması, belli oranda dil ve mesleki eğitim ile tecrübeye bağlı olduğu için uzun vadeli deđerlendirilmelidir²⁰⁵.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin iş gücü piyasalarında karşılaştıkları en büyük sorununun dil sorunu olduğu ifade edilmektedir. Her ne kadar vasıfsız iş gücü olarak görölen sektörler açısından dil sorunu önemsenmese de iş bulma ve iş ilişkilerini yürütme bakımından dil sorununun çözölmesi son derece önemlidir. Türkçe öğrenmek için Suriyelilerin gidebileceği çeşitli merkezler bulunmaktadır. Belediyeler, Halk Eğitim Merkezleri ve çeşitli Özel Merkezler dil eğitimi konusunda başvurabilecekleri yerlerdir. Zira toplumsal yaşama uyum bakımından da Suriyelilerin bu sorunlarını çözme konusunda daha istekli olmalarının gerekli olduğu ileri sürölmektedir. Kalıcı istihdam olanaklarına kavuşma ve iş gücü piyasasına entegrasyon bakımından geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin söz konusu engeli aşmaları, kendilerinin lehine olacak bir durum olarak görölmektedir²⁰⁶.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerden çalışma çağında olanların büyük bir çoğunluğu eğitimsiz ve tecrübesiz olarak görölmektedir. Bu bakımdan bu kişilerin ivedi biçimde mesleki eğitimlere tabi tutulması ve meslek içi eğitimlerle tecrübe kazanmalarının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca bu kişilere sağlanan eğitimlerin niteliğine de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu kişilere ihtiyaç duydukları dil eğitimlerinin de verilmesi, iş gücü piyasası bakımından önem arz etmektedir.

ILO, insana yakışır iş fırsatlarının artırılması, kalifiye işgücü yetiştirilmesi ve istihdamın kayıt altına alınması amacıyla çeşitli kamu kurumları ile işbirliği

²⁰⁵ Rumeysa Çelik ve Irmak Arslan, “Göç Ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi/Journal Of Social Policy Conferences*, 65-75, 2018, s.74.

²⁰⁶ Gürsoy, 2019, s.49.

içerinde projeler yürütmektedir. Bu kapsamda 2017 yılından itibaren 9 proje başlatmıştır ve bunların üçü hala devam etmektedir. Bu projeler; “Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi”, “Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Desteklenmesi” ve “Türkiye’de Mülteciler ve Ev sahibi Topluluklar için İnsana Yakışır İş Fırsatları Projesi” dir. Bu projeler çerçevesinde yapılan çalışmalar, kayıtlı istihdama geçişleri kolaylaştırmak için işverene sağlanan teşvikleri, mesleki kurslarla yetkinliklerinin artırılmasını, kadın istihdamının güçlendirilmesini, çalışma hayatını düzenleyen mevzuat konusundaki farkındalıklarının artmasını ve herkes için insana yakışır işlerin desteklenmesini hedeflemektedir²⁰⁷.

İnsana yakışır iş kavramı 1999 yılında yapılan ILO konferansında ilk kez kullanılmıştır. Ancak öncesinde, 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde çalışma hayatına, ücretlendirmeye ve sosyal güvenceye ilişkin olarak “insanlık haysiyetine uygun olma” ifadesi kullanılmıştır. İnsana yakışır iş dört temel konu üzerinde durmaktadır. Bunlar; çalışma hayatına ilişkin temel haklar, istihdam, sosyal güvenlik ve sosyal diyalogdur²⁰⁸.

Türkiye’de yaşayan Suriyeliler, temel ihtiyaçlarının karşılanmasındaki yetersizlikler ve uzun soluklu geçim olanaklarının bulunmaması nedeniyle karmaşık bir durumla karşı karşıyadırlar. Kayıt dışı istihdam edilen Suriyeliler, genellikle asgari ücretin altında bir ücretle çalıştırılmaktadırlar. Bu durum, temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla eğitim çağındaki Suriyeli çocukların da çalıştırılmasına yol açmaktadır. Uluslararası kuruluşlar, yoksullukla mücadele

²⁰⁷ “ILO Türkiye Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklara Destek Programı”, <https://www.ilo.org/ankara/projects/refugee-response/lang--tr/index.htm>, (Erişim Tarihi: 23.12.2020)

²⁰⁸ Davuthan Günaydın, İnsana Yakışır İş: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, 2015, https://www.researchgate.net/publication/282422891_INSANA_YAKISIR_IS_TURKIYE_ACISI_NDAN_BIR_DEGERLENDIRME

etmek zorunda kalan Suriyelilerin içinde buldukları durumun anlaşılması ve bu yönde sosyal politikaların takip edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler²⁰⁹.

Pek çok Suriyelinin iş bulma konusunda sıkıntı çektiği ve zor şartlarda çalışmak zorunda kaldıkları ileri sürülmektedir. Ayrıca çalışan Suriyelilerin bir kısmının da maaşlarını düzenli alamadıkları ifade edilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan az sayıdaki Suriyelinin de diplomalarının tanınmadığı gerekçesiyle zorluk çektikleri belirtilmektedir. Özel teşebbüs kapsamında ise geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin mevzuattan ve piyasalardan kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya oldukları savunulmaktadır²¹⁰.

3.5.4. Suriyelilerin Çalışma Hayatı

Kitlesel zorunlu göç hareketleri bakımından en hassas konulardan birisinin çalışma alanı olduğu ifade edilmektedir. Yerel toplum, sonradan gelen ve ucuz iş gücü olarak görülen göçmen, mülteci, sığınmacı ve uluslararası korumadan faydalanan diğer kişilerin kendi işlerini ellerinden alacakları endişesini taşımaktadır. Bunun haksız bir endişe olmadığı ve yerel toplumlar bakımından üzerinde durulması gereken önemli bir sorun olduğu ileri sürülmektedir. 2011 sonrası dönemde geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin nüfusunun artması, Türk toplumunu da bu konuda daha duyarlı hale getirmiştir. Vatandaşlarda, Suriyelilerin iş gücü piyasalarına katılmalarıyla birlikte işsizliğin artacağı algısı ortaya çıkmıştır.

İşsizlik sorunu, Türkiye'nin yapısal sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kayıt dışı istihdam da ülkede yaygın bir istihdam türü olarak görülmektedir. Bu konuda devletin iş yaratma potansiyelinin de sınırlı olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla güvencesiz ve insan onuruna yakışmayan iş gücü piyasası, ülkemiz açısından önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin de vasıfsız iş gücü olarak

²⁰⁹ International Rescue Committee, "Economic Impacts Of Syrian Refugees Existing Research Review ve Key Takeaways", New York, 2016.

²¹⁰ Ayhan Kaya ve Arzu Kırış, "İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu", Diakonie Katastrophenhilfe, İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Hayata Destek, İstanbul, 2016, s.20.

değerlendirildiği ve kayıt dışı istihdam kaynağı olarak görüldüğü ifade edilmektedir²¹¹.

İstihdam piyasalarındaki sosyal görüşü izleyen ILO'ya ait rapora göre Türkiye'de bulunan geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük bir bölümü günlük, haftalık ya da mevsimlik işlerde çalışmaktadır. Yoksullukla mücadele etmek durumunda kalan Suriyelilerin sektörel olarak seçici davranmadıkları ifade edilmektedir. Çalışma koşulları ve iş hayatı bakımında da Suriyeli işçilerin düşük standartlarda çalışmayı kabullendikleri ileri sürülmektedir. Zira geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin pek çok işverence ucuz iş gücü olarak görüldüğü ve kayıt dışı istihdam edildiği bilinmektedir²¹².

Kayıt dışı istihdam edilen Suriyelilerin iş güvencesi ve sosyal güvenceden yoksun oldukları bilinmektedir. Öte yandan iş gücü piyasalarında gözlenen cinsiyet eşitsizliğinin Suriyeli kadın işçiler tarafından daha fazla hissedildiği görülmektedir. İş hayatına ilişkin mevzuattaki düzenlemelerin yetersiz kaldığı ve uygulamada yasaların sıklıkla çiğnendiği ifade edilmektedir²¹³.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin vasıfsız iş gücüne katılım oranının yüksek olduğu bilinmektedir. Bu durum, özellikle üretime dayalı sektörlerde işverenlerce olumlu karşılanmaktadır. Zira kayıt dışı Suriyeli işçilerin sayılarındaki artış, bu piyasalarda iş gücüne erişimin kolaylaşmasına ve daha ucuz iş gücü temin edilmesine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal güvencesi olmayan işçiler, işlerini kaybetme konusunda en riskli grupların başında gelmektedir. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçi sayısı, kayıtlı istihdam verileriyle örtüşmemektedir. Söz konusu uyumsuzluk halinin ekonomik istismara yol açtığı ve vergi kaybına neden olduğu ifade edilmektedir. Kayıtlı olmamalarından ötürü bireylerin haklarını savunamadıkları ve hak ettikleri ücreti talep edemedikleri ileri sürülmektedir. Dolayısıyla iş gücü piyasalarındaki emek

²¹¹ Aslı Şahankaya Adar, "Türkiye'de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü?" *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1, 2018, s.24.

²¹² ILO, 2015, s.53. "World Employment Social Outlook", https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_337069.pdf, (Erişim Tarihi:26.12.2020).

²¹³ Seyhan Erdoğan ve Gülay Toksöz, "Kadınların görünmeyen emeğinin görünen yüzü; Türkiye'de Ev İşçileri", ILO, 2013, s.39.

sömürüsünün önüne geçilebilmesi için devlet tarafından gerekli mekanizmaların kurulması ve işletilmesi elzemdir²¹⁴.

3.5.5. Suriyeli Kadınlar ve Çocukların İş gücü Piyasasındaki Yeri

Çocuk işçilerin iş gücü piyasalarına katılması, eski zamanlardan beri görünen bir durumdur. Kent yaşamında ise çocuk işçi sorununun Sanayi Devrimi ile birlikte iyice kendisini hissettirdiği bilinmektedir. BM Genel Kurulu tarafından 20.11.1989 tarihinde kabul edilen BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme²¹⁵ ile birlikte küresel çapta çocuk işçiliği ile mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk işçiliği ve çocuk istismarının önüne geçilmesi bakımından söz konusu belge son derece önemli bir belge olarak kabul edilmektedir. Uluslararası toplumda çocuğun iş gücü piyasalarından uzaklaştırılmaya çalışıldığı görülmekteyken; kadınların iş gücü piyasalarına katılımının ise desteklendiği görülmektedir. Ancak kadınların iş gücü piyasalarında karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümü de önemli bir konudur²¹⁶.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (“UNICEF”) verilerine göre Türkiye’deki geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli çocukların büyük bir kısmı yeterli eğitim olanaklarından yoksundur. Eğitimden yoksun kalan çocukların bir kısmının iş gücü piyasalarına dâhil edildiği ve bu kapsamda emeklerinin sömürüldüğü ifade edilmektedir. Bu kapsamda gerekli politikaların geliştirilerek Suriyeli genç nüfusun sosyal ve ekonomik yaşama uyumunun sağlanması ve eğitilmiş nesillerin yetişmesine zemin hazırlanması gerektiği ileri sürülmektedir. Eğitimden yoksun kalan Suriyelilerin de bu yoksunluklarının giderilmesi başlıca hedefler arasında yer almalıdır²¹⁷.

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Suriye’deki iç savaş sonrasında ülkesini terk eden ve Türkiye’ye gelen Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Barınma merkezlerini terk ederek kentlere yerleşen

²¹⁴ Koç, Görücü ve Akbıyık, 2015, s.90

²¹⁵ R.G. 11.12.1994 – 22138.

²¹⁶ Neriman Aral ve Figen Gürsoy, “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal Ve İstismarı”. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5), 2001, s.14.

²¹⁷ İhsan Çetin, “Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları Ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 2016, s.1012.

Suriyelilerin hayatlarını devam ettirmek için yanlarında getirdikleri maddi değere sahip varlıkları tükettikten sonra çalışmak zorunda kalacakları açıktır.

Geçici koruma statüsü altındaki bu aileler, genel olarak kadın, erkek ve çocuk demeden kayıt dışı istihdama yönelerek çalışma hayatına dâhil olmaktadır. Kayıt dışı istihdamın doğal bir neticesi olarak da bu kişilerin asgari ücretin altında ücretlerle ve sosyal güvenceden yoksun şekilde çalıştırıldığı görülmektedir. Suriye'deki iç savaş, yetişkinlere yaşattığı mağduriyetin yanı sıra Suriyeli çocukları da büyük oranda mağdur etmiştir. İç savaş ortamından ülkemize gelmek zorunda kalan Suriyeli çocuklar, söz konusu sürecin belirsizliği dolayısıyla eğitim haklarını da elde edememektedirler.

Barınma merkezlerinin dışında hayatlarını sürdüren Suriyeli ailelerin büyük bir kısmı, geçim sıkıntısı çekmeleri dolayısıyla okula gidemeyen çocuklarını kayıt dışı istihdam alanlarında çalışmaya yönlendirmektedir. Ailelerin imkânları doğrultusunda kırsaldaki Suriyelilerin çocukları tarım arazilerinde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar. Kentlerdeki Suriyelilerin çocukları ise daha çok atölye, tamirhane ve sokaklarda çalışmaya mecbur bırakılmışlardır. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli yetişkinler tarafından yaratılmış olan kayıt dışı istihdam, çocukların da eklenmesi ile daha büyük boyutlara ulaşmıştır²¹⁸.

Suriye'deki iç savaş sonrasında aileleriyle beraber ülkemize gelen Suriyeliler arasında kadınlar ayrı bir yer tutmaktadır. Esasen dünya genelindeki savaşlar ile birlikte ortaya çıkan mültecilik durumunun en çok kadın ve çocukları etkilediği de yadsınamaz bir gerçektir.

Genel itibarıyla ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda kadınlar, sosyal hayatta ve iş hayatında erkeklere göre daha az görünür durumdadır. İş hayatına katılma konusunda dezavantajlı konumda olan kadınları göç ettikleri ülkelerin iş gücü piyasalarına katılmaları da kolay değildir. Zira dil ve eğitimden kaynaklı sorunlar, kadınların önündeki en büyük engellerin başında gelmektedir.

²¹⁸ Teoman Akpınar, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar", *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 2017, s.23.

Suriye’den ülkemize gelenlerin büyük çoğunluğu ilkokul mezunu veya okur-yazar düzeyinde bir eğitime sahip olması, bu kişilerin iş gücü piyasalarına uyumuna engel olmaktadır. Türkçe bilmeyen Suriyeli kadınların toplumsal yaşamda kendilerini dışlanmış hissettikleri ifade edilmektedir²¹⁹.

Suriyeli kadınlara yönelik olarak yapılan araştırmalarda kadınların yaş dağılımlarının benzer olduğu tespit edilmiştir. Çalışma çağındaki nüfus olarak görülen 19-54 yaş grubu, en yoğun yaş grubudur. Bu yaş grubundaki Suriyeli kadınların çalışma çağına oldukları vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu gruba dâhil olan Suriyeli kadınların Türkiye’de iş gücü piyasalarına katkı sağlayabilecekleri savunulmaktadır. Bunun yanı sıra Suriyeli kadınlar içerisinde iş gücüne katılım konusunda bilhassa iç savaşta eşini kaybeden kadınların ailelerini geçindirmek amacıyla çalışma eğiliminde oldukları ifade edilmektedir²²⁰.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli kadınların iş hayatı içerisindeki yerleri, erkelere göre daha geridedir. Eğitim ve dil sorununun kadınların çalışma oranlarının düşük olmasında etkili olduğu savunulmaktadır. Bunun yanı sıra Suriyeli diplomalı kadınlara Türkiye’de diploma denkliği tanınmaması da bu kadınların iş hayatından uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Eğitimli Suriyeli kadınların ülkemizde hemşire, doktor, öğretmen gibi mesleklerde diplomalarının geçersiz kabul edilmesi, onları vasıfsız işlerde çalışmaya yönlendirmektedir. Bu durum, eğitimli Suriyeli kadınların iş gücü piyasalarına katılım oranını düşürmektedir²²¹. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından tutulan resmi 2019 yılı verilerine göre; sadece 4383 Suriyeli kadına çalışma izni verilmiştir²²².

²¹⁹ Şahankaya Adar, 2018, s.26.

²²⁰ Fikret Adanır, “The Ottoman and Russian Empires: a comparative analysis of their relationship”, *Osteuropa*, Vol.68, No.10, 2018, s.27.

²²¹ Hilal Barın, “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadık Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 2018, s.37.

²²² <https://ailevecalisma.gov.tr/media/63117/yabanciiizin2019.pdf> (Erişim Tarihi: 02.01.2021).

3.6. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ ALTINDAKİ SURIYELİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİ VE YAŞADIKLARI SORUNLAR

İşverenler tarafından aranan kriterleri sorgusuz şekilde karşılayacak mülteciler, öncelikli iş gücü ve potansiyel işçi olarak görülmektedirler. Ülkemizde de geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler, iş gücü piyasalarında tartışma yaratmaktadır. Çok sayıdaki Suriyelinin iş gücü piyasaları adına fırsat mı yoksa tehdit mi oluşturduğu elbette zaman içerisinde daha net olarak ortaya çıkacaktır. Ancak doğru politikalarla yönetilen kriz dönemlerindeki dezavantajlar, avantaja çevrilebilmektedir. Buna göre Türkiye'nin izlediği göç politikalarının söz konusu dezavantajlı durumu avantaja çevirip çeviremeyeceği ise zaman içerisinde görülecektir.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu çalışma çağındadır. Bu bakımdan bu kişilerin Türkiye'deki iş gücü piyasaları üzerindeki etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. İşsizlik oranlarının yüzde 9-14 bandında olduğu Türkiye'de, Suriyelilerin iş gücü piyasası üzerindeki etkisi, genel olarak işsizlik rakamları, ücret seviyesi ve kayıt dışı istihdam üzerinde yoğunlaşmaktadır²²³.

Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin işsizlik rakamları ve ücret seviyelerine etkisine yönelik araştırmaların sayısı sınırlıdır. Yapılan araştırmalarda ise 2015 öncesi dönemde yaşanan yoğun kitlesel göç hareketinin işsizlik ve ücret seviyeleri üzerinde çok fazla etkili olmadığı ortaya konulmuştur. Zira söz konusu dönemde ülkeye gelen Suriyelilerin iş gücü piyasalarındaki yerel iş gücü ile rekabet edecek kapasitede olmadığı ve işletmelerin Suriyeli işçileri çalıştırma konusunda çekimser davrandıkları ileri sürülmektedir. Bu dönemde Suriyelilerin sayısının artmasının gıda ve kira fiyatları üzerinde artışa neden olduğu da görülmüştür²²⁴.

²²³ Nurullah Gür ve Mevlüt Tathyer, "Giriş: Bütünlüklü Bir Fotoğraf Oluşturabilmek Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi-Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak". *Uluslararası Teknolojik Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (UTESAV) Yayını*, 2018, s.9-12.

²²⁴ Yusuf Emre Akgündüz, Marcel Berg ve Wolter Hassink, "The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey (Discussion Paper No: 8841)", The Institute for the Study of Labor (IZA) Bonn Germany, 2015, s.54.

Merkez Bankası tarafından yayımlanan rapora göre ise geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin Türkiye'deki yerli iş gücü istihdamına önemli ölçüde olumsuz etkisinin olduğu belirtilmektedir. Ancak söz konusu etkinin daha çok kayıt dışı istihdam alanında kendisini gösterdiği ifade edilmektedir. İşsizlik rakamları üzerinde ise dolaylı bir etkisinin olduğu vurgulanmaktadır. Kayıt dışı istihdam edilen Suriyeliler, işsiz kategorisine alınmaktadır. Ülkede yaşayan Suriyeliler 2011 sonrasında uzun bir süre çalışma izni alamamış ve eğitimsiz oldukları için iş gücü piyasalarına kayıt dışı çalışma yoluyla katılmışlardır. Bu durum, bölgede kayıt dışı sektörde yerli iş gücü yerine Suriyelilerin istihdamını tercih edilir hale getirmiştir. Dezavantajlı grup kapsamındakiler ve kayıt dışı çalışan kadınlar, iş gücü piyasalarından tamamen çekilmek durumunda kalmışlardır. Eğitim seviyesi düşük olan kesim ile genç kesimin de bu durumdan etkilendikleri ifade edilmektedir²²⁵.

Çeşitli yollardan Türkiye'ye giriş yapan Suriyeliler, genel itibariyle yaygın olarak yaşadıkları şehirlerin dışında iş gücü piyasalarına katılmaktadırlar. Genellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden ülkeye giriş yapan Suriyelilerin bu bölge dışında en yoğun çalıştıkları iller; İstanbul, Bursa, Konya, Ankara, Kahramanmaraş ve Mersin'dir. Bu kapsamda Suriyelilerin yaşamını sürdürebilmek için tercih ettikleri şehirlerin genel itibariyle sanayi ve ticaretin yoğunlaştığı şehirler olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Suriyeliler tarafından açılan şirketlerde yine Suriyelilerin daha kolay istihdam edilmesi söz konusu olacağından, il tercihlerinde bu durumun da etkili olduğu ifade edilmektedir²²⁶.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin işsizlik ve istihdam oranları üzerindeki etkilerinin bölgeden bölgeye değişim gösterdiği ifade edilmektedir. Örneğin, Suriyelilerin gelmesiyle yaşanan ani nüfus artışı sonucunda Mardin ve Şanlıurfa'da işsizlik oranları yükselirken, Kilis ve Gaziantep'te tersine bir durum söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra Suriyelilerin iş gücü piyasalarındaki

²²⁵ Evren Ceritoglu, Burcu Gurcihan Yunculer, Huzeyfe Torun ve Semih Tumen, "The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design" (IZA DP No. 9348), *Central Bank Report*, Ankara, 2015, s.4.

²²⁶ Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan, "En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014". *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 2016, s.792.

olumsuz etkisinin kayıt dışı sektörde daha net gözlemlendiği belirtilmektedir. Suriyeliler yalnızca istihdam oranlarını değil aynı zamanda kayıt dışı istihdamda mevcut ücretleri de düşürmektedir. Sonuçta Türkiye'deki resmi işsizlik oranına çok fazla etki etmese de, daha önceden yerli iş gücü tarafından sağlanan kayıt dışı istihdam kaynakları Suriyelilere yöneldiği için dolaylı olarak işsizlik de artmıştır²²⁷.

Türkiye, geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere beş yıl sonra çalışma izni vermiştir. Bu durumun Suriyeli nitelikli iş gücünden sağlanacak avantajın kaçırılmasına neden olduğu ileri sürülmektedir. Bunun yanı sıra Suriyelilere yasal çalışma izninin verilmesiyle birlikte niteliksiz yerli iş gücü açısından işsizlik oranlarının artmasına ve ücretlerin azalmasına neden olmuştur. Batı ülkelerine giden Suriyeli nitelikli iş gücü sebebiyle nitelikli yerli iş gücü piyasasında Suriyelilerle ciddi bir rekabet yaşanmadığı ifade edilmektedir²²⁸.

İş gücü piyasalarına katılan Suriyelilerin daha çok üretim, sanayi ve tarım sektörlerinde yoğun biçimde çalıştıkları ifade edilmektedir. Bu sektörlerde ise kayıt dışı istihdam bakımından Suriyelilerin önemli bir kaynak olarak görüldükleri bilinmektedir. Adana ve Mersin civarında yapılan saha araştırmalarında iş gücü piyasalarına ücretli işçi olarak katılan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun üretim sanayisinde, tarım ve tekstil işlerinde gününbirlik ve kayıt dışı olarak çalıştıkları saptanmıştır²²⁹. Kilis'te kayıt dışı olarak çalışan Suriyelilerin yerli halkın işsizlik oranını arttırdığı ve kayıt dışı çalışmaya bağlı olarak bu yörede kayıt dışı ticaretin de artışa geçtiği ileri sürülmektedir²³⁰.

Esasen kayıt dışı çalışma oranlarının yükselmesi geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçiler açısından da riskli bir durumdur. Hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadan çalıştırılan bu kişiler, kendi geleceklerini de tehlikeye atmaktadırlar. Son dönemde kadın ve çocukların daha fazla oranda iş gücü

²²⁷ Ali Zafer Sağıroğlu, "Not Only a Burden but Also a Contribution: Impacts of Syrians on Turkish Economy", *London: TPL*, 2016, s.135.

²²⁸ Cihan Kızıl, "Turkey's Policy on Employment of Syrian Refugees and its Impact on the Turkish Labour Market", *London: TPL*, 2016, s.169.

²²⁹ Çetin, 2016, s.1005-1012.

²³⁰ Hacı Mustafa Paksoy ve Hüseyin Koçarlan, "Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 2015, s.167.

piyasalarına katılması da bu riski büyütmektedir. Türkiye’de işsizlik rakamlarının yüksekliği, iş gücüne katılım oranlarının ile istihdam oranlarının düşüklüğü karşısında kayıt dışı istihdam alanının geniş olduğu ve Suriyelilerin de bu sayede iş bulabildikleri ifade edilmektedir. Örneğin, başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde faaliyet göstermekte olan inşaat ve konfeksiyon sektörlerindeki işverenler, yabancı iş gücüne ihtiyaç duyduklarını dile getirmektedirler. Zira ağır çalışma şartları içerisinde yerli iş gücünün bu sektörlerde çalışmayı istememesi, iş gücü ihtiyacının yabancılar tarafından karşılanmaması neden olmaktadır²³¹.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin iş gücü piyasalarına etkisinin yanı sıra söz konusu piyasalarda karşı karşıya kaldıkları sorunların da değerlendirilmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Suriyelilerin iş gücü piyasalarında karşılaştıkları başlıca sorunlar şunlardır:

- Emek sömürüsü ve kayıt dışı istihdam; Suriyeli işçilerin iş gücü piyasalarında karşılaştıkları en büyük sorun emek sömürüsü ve kayıt dışı istihdamdır. Zira herhangi bir güvence sağlanmadan kayıt dışı şekilde çalıştırılan Suriyeli işçilerin karşı karşıya kaldıkları olumsuz çalışma koşulları, onların emeklerinin sömürülmesine neden olmaktadır.
- Düşük ve ödenmeyen ücretler; Suriyeli işçiler, aynı işi yaptıkları Türk vatandaşlarına göre daha düşük ücretlerde çalışmaktadırlar. Kayıt dışı çalışan Suriyeli işçilerin ise zaman zaman ücretlerini alamadıkları görülmektedir²³².
- Çalışma süreleri; Yapılan araştırmalarda kayıt dışı çalıştırılan Suriyeli işçilerin günlük 11 ila 16 saat arasında çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Bu kapsamda bu kişilerin günlük ortalama çalışma sürelerinin 12,4 saat olduğu, haftalık ise ortalama 74,5 saat çalıştırıldıkları ifade edilmektedir. Üstelik bu kişilere fazla çalışmalarından doğan ek mesai ücretlerinin de ödenmediği vurgulanmıştır²³³.

²³¹ Kaya ve Kırış, 2016, s.52.

²³² Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2014, s.62.

²³³ Kaygısız, 2017, s.17.

- Ayrımcılık; Suriyeli kayıt dışı çalıştırılan işçiler, yüksek oranda ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Bu ayrımcılığın kendilerine ağır işler verilmesi, kötü davranış ve hakaret şeklinde kendini gösterdiği ifade edilmektedir. İnşaatlarda çalıştırılan Suriyeli işçiler ile yapılan mülakatlarda ağır işlerin Türk işçilere değil de bilhassa Suriyeli işçilere verildiği ileri sürülmüştür²³⁴.
- İş Sağlığı ve Güvenliği; Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin büyük çoğunluğu vasıfsız ve tecrübesiz olmaları dolayısıyla ağır ve zor şartlarda kayıt dışı çalıştırılmaktadırlar. Bu bakımdan herhangi bir iş güvencesine ya da sağlık sigortasına sahip değildirler. Dolayısıyla ortaya çıkan iş kazalarında Suriyeli işçilerin mağduriyet yaşadıkları ifade edilmektedir²³⁵.
- İletişim sorunları; Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçilerin iş hayatında karşı karşıya kaldıkları sorunlardan birisi de iletişim sorunudur. Dil konusunda yeterli eğitime ya da bilgiye sahip olmayan Suriyeli işçilerin iş yerlerinde çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalmaları kaçınılmaz bir durum olarak görülmektedir.

²³⁴ Kaygısız, 2017, s.17.

²³⁵ Selim Mancak, “Zorunlu Göç Ve Türkiye’de Suriyeli Kaçak İşçilerin Durum Analizi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019, s.85.

SONUÇ

Göç kavramı, sosyal, siyasal, ekonomik ya da çevresel etkenlerden dolayı ortaya çıkan problemler karşısında, kişilerin direncinin tükenmesiyle beraber aldıkları kararla gerçekleşen nüfus hareketini karşılamaktadır. Göç, insanlık tarihi bakımından çok eski bir olgudur. Savaş, etnik çatışmalar gibi nedenlerle kitlesel olarak göç hareketleri yaşanabileceği gibi; bireysel göçler de yaşanmaktadır. Günümüzde göç olgusunun daha çok ekonomik ve siyasal sebeplerden etkilendiği bilinmektedir.

Kitlesel veya bireysel olarak gerçekleşen göç hareketlerini karşılayan farklı kavramlar geliştirilmiş ve bunlara ilişkin farklı hukuki statüler tanınmıştır. Bunlar; göçmen, mülteci ve sığınmacıdır. Geçici koruma ise, göçe ilişkin öğretilerde kabul gören bu kavramlardan daha sonra ortaya çıkmış bir statüdür. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan kitlesel göç hareketi neticesinde, bu kişilere mülteci statüsü verilememesi sebebiyle yeni bir hukuki statü tanınması ihtiyacından doğmuştur. Ülkemizde ise, Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında meydana gelen kitlesel göç hareketleri sebebiyle söz konusu statüye ilişkin yasal düzenlemeler yapılarak hukuki çerçeve belirlenmiştir.

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesini, "coğrafi sınırlama" ile kabul etmiştir. Bu sınırlama, Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımayacağı anlamına gelmektedir. Bu kapsamda Suriye'den gelenlere mültecilik statüsü tanımayarak, geçici koruma statüsü kapsamına almıştır.

Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında ortaya çıkan kitlesel göç, Türkiye'yi dünyada en fazla sayıda Suriyeli barındıran ülke konumuna getirmiştir. Bu durum, Türkiye'nin sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin ekonomi ve çalışma hayatı üzerindeki etkileri tek yönlü değildir. Olumsuz etkilerinden daha çok söz edilmesine rağmen, işgücü piyasalarına taze istihdam kaynağı sağlaması, tüketim mallarına olan talebi artırması, geldikleri ülkeye doğru ihracatı artırmaları gibi olumlu etkilerinin de olduğu açıktır.

Mart 2011 sonrasında Suriye’de meydana gelen iç savaş neticesinde ülkesini terk eden ve Türkiye’ye gelen Suriyelilere uzun süre hukuki bir statü tanınmamış ve kendilerine “misafir” gözüyle bakılmıştır. Daha sonra yapılan yasal düzenlemeler neticesinde ülkemize gelen Suriyelilere “geçici koruma statüsü” verilmiştir. Yapılan düzenlemeler kapsamında Suriyelilerin toplumsal yapıya uyum göstermeleri amaçlanmış ve iş gücü piyasalarında kendilerine verilecek çalışma izinleriyle hakları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Her ne kadar yasal düzenlemeler yapılmış olsa da, emek-yoğun sektörlerde mevcut durumda hakim olan anlayış ve diğer sosyal-ekonomik etkenler uygulamada pek çok güçlüğü beraberinde getirmiştir.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler, günümüzde ülkenin değişik noktalarına dağılmış durumdadır. Genel olarak kamplarda kalan Suriyelilerin kamp dışındaki Suriyelilere oranla daha düzenli bir yaşam sürdükleri görülmektedir. Kamplardaki geçici koruma statüsündeki Suriyelilere temel yaşamsal ihtiyaçları sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kamplardaki mobil merkezler vasıtasıyla burada yaşayanlara sağlık, eğitim ve bankacılık gibi pek çok hizmetin sunulduğu ifade edilmektedir. Kamp dışında kalan Suriyelilerin ekonomik ve sosyal açıdan genel olarak zor durumda oldukları bilinmektedir.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışma hakları da, YUKK, UİK, Geçici Koruma Yönetmeliği ve Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çerçevesinde düzenlenmiştir. Zira istihdama ilişkin yasal düzenlemeler kapsamında geçici koruma statüsü elde etmiş olan kişilerin iş yaşamına katılmaları ve ülke ekonomisine entegrasyonları da amaçlanmaktadır. Geçici koruma statüsüne sahip olan kişilerin istihdam edilmek suretiyle sağlık hizmetleri ve diğer hizmetlere ilişkin giderlerini kendilerinin karşılaması da amaçlanmaktadır.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin çalışma hayatına katılımı farklı şekillerde olabilmektedir. Küçük esnaf olarak kendi işyerlerini açabilir, şirket kurmak suretiyle işveren olabilir ve ücretli çalışan olarak bağlı çalışabilirler. Ancak büyük çoğunluğunun ücretli olarak çalışan işçilerden oluştuğu

bilinmektedir. Suriyeli işçiler, iş gücü piyasalarına katılmalarıyla birlikte pek çok sorun ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorunların başında da kayıt dışı istihdam ve dil sorunu gelmektedir. Her ne kadar vasıfsız iş gücü olarak görülen sektörler açısından dil sorunu önemsenmese de, iş bulma ve iş ilişkilerini yürütme bakımından dil sorununun çözülmesi son derece önemlidir.

Kalıcı istihdam olanaklarına kavuşma ve iş gücü piyasasına entegrasyon bakımından geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin söz konusu engeli aşabilmeleri için farkındalıklarının artırılmasının ve dil eğitimi olanaklarına erişimlerinin kolaylaştırılmasının önemli bir etki yaratacağı söylenebilir. Dil öğrenmek için gidebilecekleri ücretsiz merkezler (Halk Eğitim Merkezleri, Belediyeler) ve özel kuruluşlar bulunmasına rağmen çeşitli nedenlerle bu merkezlerin etkileri sınırlı kalmaktadır. Kimi merkezlerde kapasitenin yetersiz olması nedeniyle kayıt yaptıramama veya sınıfların çok kalabalık olması, özel kuruluş ücretlerinin karşılanamaması, uzun çalışma saatleri nedeniyle yeterli zaman bulamama, aile dinamikleri ve çocuk bakımı, kimi zaman da bu merkezlerden haberdar olamamaları nedeniyle dil öğrenme olanaklarına erişimleri kısıtlı olmaktadır²³⁶.

Çoğunlukla kayıt dışı olarak istihdam edilmeleri nedeniyle, çalışma hayatında ayrımcılığa maruz kalmakta; iş güvenliği ve sağlığına ilişkin haklardan, işçilik haklarından yararlanamamaktadırlar. Bu nedenle de, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve sonrasında ILO'nun bütün temel metinlerinde vurguladığı insana yakışır bir işte çalışma hakkına erişememektedirler. ILO, insana yakışır iş fırsatlarının artırılması, kalifiye işgücü yetiştirilmesi ve istihdamın kayıt altına alınması amacıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu, SGK gibi çeşitli kamu kurumları ile işbirliği içerisinde projeler yürütmektedir. Yapılan çalışmalar, kayıtlı istihdama geçişleri kolaylaştırmak için işverene sağlanan teşvikleri, mesleki kurslarla yetkinliklerinin artırılmasını, kadın istihdamının güçlendirilmesini, çalışma hayatını düzenleyen mevzuat konusundaki farkındalıklarını artmasını ve herkes için insana yakışır işlerin desteklenmesini

²³⁶ Maissam Nimer, Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Türkçe Dil Eğitimi Deneyimleri Ve Kurumsal Yapılar, 2019, s.20-24

hedeflemektedir. Ancak bu projeler, belirli illerle sınırlı olması ve süreli olması nedeniyle etki alanları kısıtlı kalmaktadır. Kayıtlı istihdamı artırmak adına, devlet kuruluşlarının işverenlere yönelik teşvik mekanizmalarını artırmaları bu alana olumlu katkı sağlayacaktır.

Cinsiyet temelli farklı durumlarla karşı karşıya kalmaları sebebiyle geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların istihdam olanaklarına erişmesi bir diğer üzerinde durulması gereken konudur. Evli olmaları ve çocukların bakımından sorumlu olmaları, eşlerinin çalışmalarına izin vermemesi, güvenlik endişeleri de eklendiğinde çalışma hayatına dâhil olmaları daha da güçleşmektedir. Çalışmak isteyen kadınların ekonomik, sosyal ve çocuklarının bakımı konularında ayrıca desteklenmesi ve bu yönde düzenlemeler yapılması istihdama erişimlerini kolaylaştırabilecektir²³⁷.

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli ailelerin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartlar çocuklarının da çalışmasına zemin hazırlamaktadır. Eğitim olanaklarından mahrum kalan bu çocuklar, savunmasız bir şekilde ve çocuk olmaları nedeniyle sahip oldukları haklardan da mahrum kalarak aile ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. AÇSHB²³⁸, çocuk işçiliğinin artması nedeniyle, 2018 yılını Türkiye’de çocuk işçiliği ile mücadele yılı olarak ilan etmiştir. Bu kapsamda hazırlanan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programında²³⁹ ayırım göstermeden tüm çocukların yararlanacağı şekilde yoksullukla mücadele edilmesi ve eğitime erişimin desteklenmesi hedeflenmektedir. Farkındalığın artırılması ve etkin politikaların hayata geçirilmesi adına önemli bir adımdır.

Demografik açıdan işgücü piyasalarına katılım gösterecek yaştaki Suriyeli sayısının fazla olması, Türkiye’nin bu kişilere istihdam alanı yaratmasını da

²³⁷ Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın Ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi, UN Women, 2018, s.44, http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf, (Erişim Tarihi:29.12.2020)

²³⁸ 703 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarının teşkilat kanunlarındaki düzenlemeyle iki bakanlık, "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adı altında bir araya getirildi.10 Temmuz 2018’de bakanlığın adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak değiştirildi.

²³⁹ Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Prıgramı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017, s.57, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf, (Erişim Tarihi:29.12.2020)

zorunlu kılmaktadır. Zira bu sayıdaki bir nüfusun istihdamı, hangi ülke için olursa olsun büyük bir problemdir. Üstelik Suriyeli göçünün kitlesel bir biçimde gerçekleşmesi de bu problemi daha da ağırlaştırmıştır.

İş gücü piyasalarında kayıt dışı istihdam kaynağı olarak görülen Suriyelilerin kayıtlı iş gücü piyasalarına katılımının sağlanması ve kazançlarının vergilendirilmesi ülke ekonomisi bakımından da son derece önemlidir. Dolayısıyla kayıt dışı istihdamın önlenmesi, Suriyelilerin iş gücü piyasalarına katılımının sağlanması bakımından öncelikli hedefler arasında görülmelidir. Kayıt dışı çalışma yalnızca Suriyeli işçilerin karşılaştığı bir sorun olmadığı için özellikle emek-yoğun sektörlerde bu sorunla başa çıkabilmek için herkes için kapsayıcı ve etkin politikalar üretilmeli, denetim mekanizmaları güçlendirilmelidir. Çalışma izni alma konusunda işverenlerin mali külfetlerinin düşürülmesi, yapılan denetimlerin arttırılması ve çok yönlü etkilerinin olması nedeniyle, tüm devlet kurumlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, bu alanda çalışan STK'ların ve uluslararası kuruluşların sahada aktif rol üstlenmeleri, istihdama erişimde yaşanan sorunların çözümünde önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Arıcı :Kadir Arıcı, *Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku*, Kamu-İş Yayımları, Ankara, 1996.
- Asar : Aydoğan Asar, *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- Atasü-Topçuoğlu : Reyhan Atasü-Topçuoğlu, *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği. Küreselleşme Çağında Göç içinde (ss. 501-518)*. İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Biçerli : Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2016.
- (BMMYK) : BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller, 1988.
- Çelikel ve Gelgel : Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin Gelgel. *Yabancılar Hukuku*, 15. Baskı, Beta Basımevi, İstanbul, 2017.
- Çelikyay : Hicran Hamza Çelikyay, "6458 Sayılı Kanun Bağlamında Yeni Göç Yönetimi: İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Örneği", *Göç ve Kamu Yönetimi içinde Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Elazığ, 2017.
- Çiçekli : Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara, 2014.
- Diker : Eleni Diker, *Bibliographies on Syrian Refugees in Turkey: Health*, MİReKoc Report, İstanbul, 2018.

- Doğan : Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, Güncellenmiş 5. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020.
- Ekici ve Tuncel : Süleyman Ekici ve Gökhan Tuncel, *Birey ve Toplum*, Cilt:5, Sayı:9, 2015.
- Ekşi : Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı)*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Ekşi (KHK) : Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, KHK-703 ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine Göre Hazırlanmış*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2018.
- Erder : Sema Erder, *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye Türkiye’de Değişen İskân Politikaları*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Erdoğan : Murat Erdoğan, *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.
- Erdoğan (Barometre) : Murat Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi 2019, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*, 2020.
- Gülmez : Mesut Gülmez, *Birleşmiş Milletler Sistemi’nde İnsan Haklarının Korunması, (Birleşmiş Milletler)*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004.
- Erdoğan ve Ünver : Murat Erdoğan ve Can Ünver, *Türk iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve öneriler”*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın no: 353, 2015.

- Erdoğdu ve Toksöz : Seyhan Erdoğdu ve Göluy Toksöz, “*Kadınların görünmeyen emeğinin görünen yüzü; Türkiye’de Ev İşçileri*”, ILO, 2013.
- Gençler : Ayhan Gençler, “Avrupa Birliğı’nin Göç Politikası”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 49. Kitap, Prof. Dr. Turan YAZGAN’a armağan Özel Sayısı, 2005.
- Gündüz ve Yetim : Mustafa Gündüz ve Nalan Yetim, “Terör ve Göç”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1997.
- Güzel ve Okur : Ali Güzel ve Ali Rıza Okur, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 1998.
- Haran : Homs Haran, “Roots Of The Syrian Crisis By VP Haran”, IPCS 181, 2016.
- International Rescue Committee : *Economic Impacts Of Syrian Refugees Existing Research Review ve Key Takeaways*, New York, 2016.
- İçduygu ve Ünalın : Ahmet İçduygu ve Turgay Ünalın, *Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998.
- Kaya ve Eren : İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, SETA, 2015.
- Kızıl : Cihan Kızıl, *Turkey’s Policy on Employment of Syrian Refugees and its Impact on the Turkish Labour Market*, London: TPL, 2016.

- Kirişçi : Kemal Kirişçi, *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı*, USAK, Ankara, 2014.
- Koyuncu : Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2014.
- Kurtuluş : Berrak Kurtuluş, Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Beyin Göçü, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kutlu : Erol Kutlu, *Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye'den AT'ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1992.
- Nimer :Maissam Nimer, Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Türkçe Dil Eğitimi Deneyimleri Ve Kurumsal Yapılar, 2019.
- Seyidoğlu : Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları, İstanbul, 1996.
- Spitzer : Yannay Spitzer, *The Dynamics Of Mass Migration*, 79, 2014.
- Steinbock : Daniel J. Steinbock, *Interpreting The Refugee Definition*. Ucla Law Review 45, 1998.
- Uluslararası Af Örgütü : *Dışarıda Bırakılanlar Uluslararası Toplum Tarafından Terkedilen Suriyeli Mülteciler*, 2014.
- Yıldız : İbrahim Yıldız, *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, Kırmızı Çatı Yayınları, Ankara, 2018.
- White : J. Michael White; Lindstrom, David P. *Hand Book Of Population, Internal Migration*, 2005.

Wilson and Guskin : David Wilson, Jane Guskin. The Politics of Immigration, New York. 2017.

Sürelî Yayınlar:

AÇSHB : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu”, 2014.

Akgündüz : Yusuf Emre Akgündüz; Berg, Marcel ve Hassink, Wolter, “The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey (Discussion Paper No: 8841)”, The Institute for the Study of Labor (IZA) Bonn Germany, 2015.

Aiyar, Barkbu, Batini :Shekhar Aiyar, Bergljot Barkbu, Nicoletta Batini, Helge Berger, Enrica Detragiache, Allan Dizioli, Christian Ebeke, Huidan Lin, Linda Kaltani, Sebastian Sosa, Antonio Spilimbergo and Petia Topalova, “The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges”, IMF Discussion Note, 2016, s.29.

Akıncı, Nergiz ve Gedik :Buket Akıncı, Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme, Göç ve Toplumsal Kabul”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 2015.

Akış ve Akkuş : Ayhan Akış ve Akif Akkuş, “Güneydoğu Anadolu Projesi’nin Göç Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 2003.

- Akpınar : Teoman Akpınar, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar”, *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 2017.
- Aksoy : Zeynep Aksoy, “Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 2012.
- Akyol ve Öznel : Meltem Akyol ve Azad Öznel, "Devlet bizi ne tam alıyor ne bırakıyor, kalmışız bir hapisanede..."., *Evrensel Gazetesi*, 26 Temmuz 2019.
- Altun ve Birinci : Fatih Altun ve Mehmet Birinci, “Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının Göç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu*, İstanbul, 103 – 132, 2015.
- Altun ve Görel : Uğur Altun ve Özgür Görel. “Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 311, 2016.
- Aral ve Gürsoy : Neriman Aral ve Figen Gürsoy, “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal Ve İstismarı”. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5), 2001.
- Arslan, Bozgeyik ve Alancioğlu :İbrahim Arslan, Yusuf Bozgeyik ve Erdal Alancioğlu, “Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep’teki Suriyeli Göçmenler Örneği”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3/4, 129-148. 2016.
- Aslantürk ve Tunç :Oğuzhan ASLANTÜRK, Yusuf Erdem TUNÇ, “Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri:

- Suriyeliler Örneği”, Ombudsman Akademik Dergisi, 2018, s.143.
- Artan ve Arıcı : Taner Artan ve Aylin Arıcı, “İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 2017.
- Aygül ve Kaba : Hasan Hüseyin Aygül ve Emine Merve Kaba, “Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı ve Deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği)”, *Turkish Studies-Social Sciences*. 14. 4, 2019.
- Bloch : Alice Bloch, “Refugees Opportunities and Barriers In Employment and Training”, *Department For Work and Pensions Research Report*, 2002.
- Boyras : Zeki Boyras, “Türkiye’de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler”, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 7(2), 2015.
- Bozbeyoğlu : Eda Bozbeyoğlu, “Mülteciler ve İnsan Hakları”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 2015.
- Canbey Özgüler : Verda Canbey Özgüler, “Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)”, *Sosyal Siyaset Bilimleri Dergisi*, Sayı: 77, Cilt: 1, 2019.
- Caro :Luis Pinedo Caro, ILO Türkiye Ofisi, “Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler”, 2020, s.13.
- Ceritoglu; Yunculer, :Evren Ceritoglu; Burcu Gurcihan Yunculer, Torun ve Tumen Huzeyfe Torun ve Semih Tumen, “The Impact of Syrian Refugees on Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-

- Experimental Design” (IZA DP No. 9348), *Central Bank Report*, Ankara, 2015.
- Chen, Kosec and Mueller : Joyce Chen; Katrina Kosec and Valeri Mueller, “Temporary and Permanent Migrant Selection: Theory and Evidence Of Ability-Search Cost Dynamics”, *SSRN Electronic Journal*, IZA, 1-40, 2016.
- Civan ve Gökcalp : Ersun Civan ve Arzu Gökcalp, “Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, sayı:1, 2011.
- Coles :Coles, G.J.L. “Temporary Refugee and the Large-Scale Influx of Refugees”, *Australian Yearbook of International Law*, s. 193.
- Çakı : Fahri Çakı, “Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Dönüşümün Habercisi Mi?” *Arab Spring: A Precursor Of Discursive Shift On Islam. Akademik İncelemeler Dergisi*, 6, 2011.
- Çelik ve Arslan : Rumeysa Çelik ve Irmak Arslan, “Göç Ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi/Journal Of Social Policy Conferences*, 65-75, 2018.
- Çetin : İhsan Çetin, “Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları Ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 2016.
- Çiftçi : Murat Çiftçi, “Suriyeli Sığınmacıların Yerleşim Yeri Seçiminde İl İstihdam Olanaklarına ve Öncül

- Sığınmacılara Duyarlılık Mukayesesi”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54, 2019.
- Çiloğlu, Demir ve Aydoğdu :Aslı Çiloğlu; Gül Demir ve Yunus Aydoğdu, “Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Etkisinin Beyin Göçü Bağlamında Değerlendirilmesi”, *I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017.
- Çınar : Sıdar Çınar, “İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri İşçileri”, *Çalışma ve Toplum*, 1, 2018.
- Dedeoğlu : Saniye Dedeoğlu, “Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine”, *Çalışma ve Toplum*, 1, 2018.
- Deniz : Taşkın Deniz, “Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181, 2014.
- Dizman : Ali Osman Dizman, “Geçici Koruma Politikası Ve Türkiye’ye Sığınan Suriyeliler”. TEPAV, Ankara, 2012.
- Dönmez Kara : Canan Öykü Dönmez Kara, “Türkiye’de Yabancıların Çalışma Hakkı: Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Durumu”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (2), 2016.
- Elma : Fikret Elma, “Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Türk Kamu Yönetimine Etkisi: Göç Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, *Turkish Migration Conference*, 1-12, 2016.

- Erdem : Cahit Erdem, “Sınıfında Mülteci Öğrenci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar ve Çözüme Dair Önerileri”, *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 2017.
- Ergüven ve Özturanlı : Nasih Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 2013.
- Esen ve Oğuş Binatlı : Oğuz Esen ve Ayla Oğuş Binatlı, “The Impact Of Syrian Refugees On The Turkish Economy: Regional Labour Market Effects”, *Social Sciences*, 6(4), 2017.
- Gheasi and Nijkamp : Masood Gheasi; Peter Nijkamp, “A Brief Overview Of International Migration Motives and Impacts, With Specific Reference To FDI”, *Economies*, 5(3), 2017.
- Gür ve Tatlıyer : Nurullah Gür ve Mevlüt Tatlıyer, “Giriş: Bütünlüklü Bir Fotoğraf Oluşturabilmek Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi-Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak”. *Uluslararası Teknolojik Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (UTESAV)Yayını*, 2018.
- Kap : Derya Kap, “Suriyeli Mülteciler: Türkiye’nin Müstakbel Vatandaşları”. *Akademik Perspektif*, 1(3), 2014.
- Karaağaç : Ömür Karaağaç, “Yabancıların Türkiye’de Çalışmalarına İlişkin Temel Düzenleme Olarak Uluslararası İşgücü Kanununun Genel Değerlendirilmesi”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:3, S:1, Ankara, 2018.

- Karabıyık : İlyas Karabıyık, “İşgücü Piyasasının Yapısal özellikleri ve Türkiye’de kadınların İşgücüne Katılma Sorunu”, *International Journal Of Human Sciences*, 9(2), 2012.
- Kaya ve Kıraç : Ayhan Kaya ve Arzu Kıraç, “İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu”, Diakonie Katastrophenhilfe, İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Hayata Destek, İstanbul, 2016.
- Kaygısız : İrfan Kaygısız, “Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri”, *Friedrich Ebert Stiftung*, 1-21, 2017.
- Koç, Görücü ve Akbıyık : Muzaffer Koç & İbrahim Görücü ve Nihat Akbıyık, Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum*, 5(9), 2015.
- Koçak ve Terzi : Yüksel Koçak ve Elvan Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:3, sayı 3, 2012.
- Korkmaz : Emre Eren Korkmaz, “How Do Syrian Refugee Workers Challenge Supply Chain Management İn The Turkish Garment İndustry”. *International Migration Institut, University of Oxford (Working Papers*, 133), 2017.
- Kuyumcu : İhsan Kuyumcu, “The Impacts Of The Syrian Refugees On Turkey’s Economy (2011-2016)”, *Journal of Turkish Social Sciences Research*, Hasan Kalyoncu University, Volum. 2, No. 1, 2017.

- Kümbetoğlu : Belkıs Kümbetoğlu, “Göçmenlik, mültecilik, yeni bir yaşam ve sonrası, Toplum ve Göç”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*. Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 1997.
- Loescher and Alexandır-Milner : Gil-Betts Loescher and James Alexander-Milner, “The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)”, *Routledge*, Londra ve New York, 2008.
- Lordoğlu ve Aslan : Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan, “En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 2016.
- Lucas : Robert Lucas. “Internal Migration In Developing Countries”, *Boston University: Elsevier Science B.V.*, 1997.
- Memiş : Hasan Memiş, “İç Savaş Nedeniyle Kilis’te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyoekonomik Algılar Üzerine Bir Araştırma”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 2015.
- Memişoğlu ve Iğıt : Fulya Memişoğlu ve Aslı Iğıt, “Syrian Refugees in Turkey: Multifaceted Challenges, Diverse Players and Ambiguous Policies.” *Mediterranean Politics*, vol. 22, 2016.
- Nurdoğan, Dur ve Öztürk : Ali Kemal Nurdoğan; Ali İhsan Burak Dur ve Murat Öztürk, “Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri”. *İş ve Hayat*, 2 (4), 2016.
- Olçay : Ziya Olçay, “Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 2012.

- Orhan ve Senyücel Gündoğar : Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar, “Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye etkileri”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi İle Türkiye Ekonomik Sosyal Etüdler Vakfı*, Rapor No: 195, 1-40, 2015.
- ORSAM : Ortadoğu Araştırmaları Merkezi “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, Orsam Yayınları, Rapor No:195, Ankara, 28, 2015.
- Önal ve Keklik : Ahmet Önal ve Belma Keklik, “Mülteci ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşadığı Sorunlar: Isparta İlinde Bir Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 2016.
- Pandır, Efe ve Paksoy : Müzeyyen Pandır, İbrahim Efe, F. Alaaddin Paksoy, “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi”, *Marmara Journal Of Communication*, Iss.24, 2015.
- Regional Refugee :Regional Refugee and Resilience Plan, Regional Needs Overview 2021, Türkiye, 2021.
- Sağiroğlu : Ali Zafer Sağiroğlu, “Not Only a Burden but Also a Contribution: Impacts of Syrians on Turkish Economy”, *London: TPL*, 2016.
- Sağlam : Serdar Sağlam, “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* (5), 2006.
- Shacknove : Andrew E. Shacknove, Who is a Refugee?, *Ethics*, 95(2), p.p. 274-284. 1985.

- Şahankaya Adar : Aslı Şahankaya Adar, “Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü?” *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1, 2018.
- Şahin ve Aydemir : Mehmet Cem Şahin ve Salih Aydemir, “Zorunlu-Kitlesel Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği”. *Dini Araştırmalar*, 21, 2018.
- Tilbury and Colic-Peisker : Farida Tilbury and Val Colic-Peisker, “Refugees and Employment: The Effect Of Visible Difference On Discrimination: Final Report”, *Centre For Social and Community Research, Murdoch University*", 2007.
- Tokuzlu : Lami Bertan Tokuzlu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme, s.1061
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229932> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)
- Topal : Ahmet Topal, “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 2015.
- Topaloğlu ve Cantürk : Eylem Topaloğlu ve Seher Cantürk, “İşgücü Piyasası Analizi Raporu”, Aydın: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Aydın Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2012.
- Tuccio, Wahba and Hamdouch :Michele Tuccio; Jackline Wahba and Bachir Hamdouch, “International Migration: Driver Of

- Political and Social Change?”, *The Institute For The Study Of Labor (IZA)*, 1-44, Germany, 2016.
- Ulutaş ve Hoca :Ufuk Ulutaş ve Halid Hoca, “Suriye Devrim mi Bölünme mi?”, *SETA*, 95, 2014, s.19.
- Uzun : Aytül Uzun, “Günümüzün Sosyal Ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci Ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 2015.
- Uzun : Elif Uzun, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, s.64, 2016
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/648069>, (Erişim Tarihi:23.11.2020)
- Üstün :Nazlı Üstün, “Suriyelilerin Türk İşGücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar Öneriler”, *Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu*, Konya, 2016.
- Ündücü, Erdoğan ve Işık :Cemile Ündücü; Melike Erdoğan; Özge Işık, I “Avrupa’da Uluslararası Emeklilik Göçü ve Bütünleşme Kapsamında Yönetime Katılım Üzerine İnceleme”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7, 2009.
- Yeltin :Hüseyin Yeltin, “Türkiye’nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı”, *International Academic Journal*, 2(2), 2018.
- Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem :Sinem Yıldırımalp; Emel İslamoğlu ve Cemal İyem, “Suriyeli Sığınmacıları

Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma”, *Bilgi* S.35, 2017.

Yılmaz :Abdurrahman Yılmaz, “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Litarature And History Of Turkish Or Turkish Or Turkic*. Cilt: 9, Sayı:2, 2014.

Tezler:

Alhabal : Mouaz Alhabal, “Tarım ve Tarım Dışında Çalışan Suriyeli Mültecilerin Sosyoekonomik Yapısı ve Sorunları; Konya İli Örneği”, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2019.

Çakı : Aslı Çakı, “Geçmişten Bugüne Türkiye’nin Göç Politikası Ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetimi”, Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman, 2018.

Çavuş : Kadir Çavuş, “Suriye’deki İç Savaşın Ardından Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Mültecilerin Yaşam Kalitesi Ve Gelecek Beklentilerinin Değerlendirilmesi”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane, 2019.

Dalboy : Elif Dalboy, “Türk Yabancılar Hukukunda Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı,

- (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020.
- Duygun : Gamze Duygun, ‘‘Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Durumlarının sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirilmesi; Ümraniye Örneği’’, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.
- Eraldemir : Zeynep Eraldemir, ‘‘Türkiye’de Göç Sorunu, Göçlerin Sosyo-Ekonomik Yansımaları: İskenderun-Dörtyol Örneği’’, Mustafa Kemal Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay, 2013.
- Günaydın, : Davuthan Günaydın, İnsana Yakışır İş: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme,2015.
- Gürsoy : Sergen Gürsoy, ‘‘Göçmenlerin Çalışma Yaşamına Katılımı: Suriyeli Göçmenler Örneği’’, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2019.
- İlgazi : Aziz İlgazi, ‘‘Uluslararası Göç Bağlamında, Suriyeli Sığınmacıların Emek ve Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Türkiye Ekonomisine Etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği)’’, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep, 2019.
- Kaplan : Nebi Kaplan, ‘‘Suriyeli Sığınmacı İstihdamının Şanlıurfa’daki Toplumsal Algısı’’, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat

- Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2019.
- Mancak : Selim Mancak, “Zorunlu Göç Ve Türkiye’de Suriyeli Kaçak İşçilerin Durum Analizi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.
- Parsıloğlu : Şeyda Çapar Parsıloğlu, “Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Ekonomik Durumları: Kahramanmaraş Örneği”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, 2020.
- Saraçlı : Murat Saraçlı, “Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010.
- Taş : Duygu Taş, “Ekonomik Sosyo- Kültürel Ve Mekansal Boyutlarıyla Suriyeli Mülteciler; Elazığ Örneği”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2019.
- Tüfekçi : Suat Tüfekçi, “Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2002.

Urk :Murat Urk,“Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları”,Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,2010.

İnternet Kaynakları:

AFAD. (2017). Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>, (E.T.:10.12.2020).

Cenevre’de 28 Temmuz 1951 Tarihinde İmzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc044/kanunmbkc044/kanunmbkc04400359.pdf, m.1. (Erişim Tarihi:10.11.2020)

Council Regulation (EC), No:343/2003, m.2-d, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003R0343>, Erişim Tarihi:22.11.2020.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Prıgramı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,2017,s.57,https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf, (Erişim Tarihi:29.12.2020)

Counsel Directive (EC), No:2001/55/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32001L0055>, (Erişim Tarihi:23.11.2020).

Global Compact For Safe, Orderly And Regular Mıgration, UN, 2019 https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf, (Erişim Tarihi:23.11.2020).

Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, OAU Convention, https://au.int/sites/default/files/treaties/36400-treaty-oau_convention_1963.pdf, (Erişim Tarihi:23.11.2020)

<https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2020/06/30/> (Erişim Tarihi: 14.12.2020).

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (Erişim Tarihi: 04.01.2021).

https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=CjwKCAiAq8f-BRBtEiwAGr3DgcWEOQkTCyYnBB29POJcAML5A-d_AW9AkzHNJ1XrMWZJqQR-Sx0RsxoCOKYQAvD_BwE (E. T.: 10.12.2020).

http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_444154/lang--tr/index.htm, (Erişim Tarihi:24.12.2020).

<https://www.refugeecouncil.org.au>, (Erişim Tarihi:22.11.2020).

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi:22.12.2020).

ILO, 2015, s.53. “World Employment Social Outlook”, https://www.ilo.org/wcm5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_337069.pdf, (Erişim Tarihi:26.12.2020).

“ILO Türkiye Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklara Destek Programı”, <https://www.ilo.org/ankara/projects/refugee-response/lang--tr/index.htm>, (Erişim Tarihi: 23.12.2020).

İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi:22.12.2020).

Roma Anlaşması, 1957, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> (Erişim Tarihi:25.12.2020)

SNHR, On the 9th Anniversary of the Popular Uprising, 2020, s.1, https://sn4hr.org/wpcontent/pdf/english/On_the_ninth_anniversary_of_the_popular_movement_documenting_the_killing_of_226247_civilians_en.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2020)

Türkiye'nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri, <https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm>, (Erişim Tarihi:25.11.2020)

Kızılay ve WFP, “Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings”, 2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Refugees%20in%20Turkey>

[Livelihoods%20Survey%20Findings_TRC_WFP_2019.pdf](#), (Erişim Tarihi:21.12.2020)

MAZLUMDER, Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, 1-51, 2014.
[https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf) (Erişim Tarihi:10.12.2020).

New York Declaration for Refugees and Migrants, UN, 2016,
https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/1, (Erişim Tarihi:23.11.2020).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, (t.y.). Türkiye'deki Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İçin Çalışma İzinleri Hakkında Sıkça Sorulan Sorular (SSS).
<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67638> (Erişim Tarih: 25.12.2020).

Uluslararası Göç Hukuku, *Göç Terimleri Sözlüğü*, İkinci Baskı, No:31, Göçmen maddesi,s.36,https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndediton.pdf, (Erişim Tarihi:02.01.2021).

Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019,<https://ailevecalisma.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

Yaşadığı Ülkenin Uyuğunda Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi, 1985,
<https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/sozlesmeler/18/yasadiği-ülkenin-uyrugunda-olmayan-kisilerin-/360> (Erişim Tarihi:22.12.2020).